

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
ÄRIÕIGUSE JA INTELLEKTUAALSE OMANDI ÕPPETOOL

Meree Punab

**EBAÕIGETE JA AU TEOTAVATE ANDMETE AVALDAMINE JA SELLEGA
TEKITATUD MITTEVARALINE KAHJU**

Bakalaureusetöö

Juhendaja dr iur I. Kull

Tartu 2009

SISUKORD

SISSEJUHATUS

1. Isikuõiguste tsiviilõiguslik kaitse	5
1.1 Au üldiste isikuõiguste kontekstis	5
1.2 Väljendusvabadus ning õigus aule ja heale nimele	8
2. Au teotamise elemendid	11
2.1 Au mõiste sisustamine ja au teotamine	11
2.2 Faktiväide ja väärtushinnang au teotamise elementidena	16
2.3 Faktiväite ja väärtushinnangu menetluslikud aspektid	21
2.4 Faktiväite ja väärtushinnangu eristamise võimalikkus	23
2.5 Au teotava väärtushinnangu avaldamise õigusvastatus	26
2.6 Ebaõigete andmete või faktilist laadi andmete avaldamise õigusvastatus	30
3. Mittevaraline kahju	35
3.1 Mittevaralise kahju olemus au teotamise korral	35
3.2 Mittevaralise kahju tekkimise tõendamine	38
3.3 Mittevaralise kahju hüvitamise erisused	41
3.3.1 Mittevaralise kahju hüvitamise erisused avaliku elu tegelase suhtes	47
KOKKUVÕTE	51
RESÜMEE	54
KASUTATUD ALLIKAD	59
Kasutatud kirjandus	59
Kasutatud normatiivmaterjal	61
Kasutatud kohtupraktika	62
Euroopa Inimõiguste Kohtu praktika	62
Eesti Vabariigi Riigikohtu praktika	62
Tallinna Ringkonnakohtu praktika	63
Harju Maakohtu praktika	65
Tartu Ringkonnakohtu praktika	66
Muu kohtupraktika	66

Sissejuhatus

Enne võlaõigusseaduse jõustumist 1. juulil 2002. aastal oli võimalus kasutada au teotamise korral tsiviilõiguslikke kaitsevahendeid suhteliselt piiratud. Riigikohtu 26. augusti 1997. aasta otsust nr 3-1-1-80-97 on nimetatud *intra legem* õiguse loomiseks¹, kuna selles otsuses on esmakordselt eristatud au teotamist faktiväitega au teotamisest väärtushinnanguga ning piiratud isiku võimalust saada kaitset ainult juhusega, kus au on teotatud faktiväitega, mida on võimalik tõendada. Riigikohus leidis, et väärtushinnangu puhul on tõendamine õiguslikus mõttes välistatud, mistõttu ei ole ka isiku au kaitsmine tsiviilõiguslike vahenditega võimalik. Oluliseks tähiseks isikuõiguste kaitse kontseptsiooni arengus on peetud ka Riigikohtu erikogu 1. detsembri 1997.a otsust nr 3-2-1-99-97, mis muutis oluliselt eelpool toodud kriminaalkolleegiumi seisukohta ja leidis *intra legem*, et juhul, kui au on teotatud vaid väärtushinnanguga, saab isik oma au kaitsta TsÜS § 23 lg 1 alusel, nõudes kas au teotamise lõpetamist, au teotamisega tekitatud mittevaralise ja varalise kahju hüvitamist või mõlema nimetatud kaitsevahendi kohaldamist. Sellega oli kohus sisuliselt kehtestanud kaks uut reeglit, esiteks, et au on võimalik teotada faktiväitega ja teiseks, et see on võimalik ka väärtushinnangu andmisega. Viimasel juhul ei saa kannatanu nõuda au teotavate andmete ümberlükkamist, küll aga teiste õiguskaitsevahendite kohaldamist. Riigikohtu lahendite sügavama lahtimõtestamisega ei ole aga seni Eesti õiguskirjanduses tegeldud. Selle lünga täitmisele on ka käesolev töö suunatud.

Bakalaureusetöö põhiliseks küsimuseks on võlaõigusseaduse §-de 1046, 1047 ja 134 lg 2 analüüs, et vastata küsimusele, kuidas on Eesti Vabariigi Riigikohus kui kõrgem kohtuinstants sisustanud antud normidest tulevaid regulatsioone ja nende aluseks olevaid õiguse üldprintsipi ehk kuidas eristada ebaõigete andmete avaldamist ja au teotamist, milline on kahju, mis sellise isikuõiguse rikkumisega kaasneb ja millised üldpõhimõtted kehtivad selle kahju hüvitamisel. Töös uuritakse Eesti kohtupraktikat, seda nii Riigikohtu kui ka madalamate kohtuastmete tasandil, teiste riikide seadusi ja kohtupraktikat ning teoreetilisi seisukohti, mida tuleks selles valdkonnas arvestada. Töö esimeses peatükis antakse ülevaade au kui kaitstava õigushüve seostest isikuõigustega ning selle õigushüve võimalikule tagatusele ka kohtuväliste meetodite kaudu. Põhiõiguste problemaatika, mis sisaldub esimese peatüki teises alajaotises, mõjutab ka eraõigust, ning kajastub läbiva temaatikana ka töö teistes peatükkides.

1 J. Lahe. Kohtunikuõigusest ja Riigikohtu rollist deliktiõigusliku vastutuse eelduste arendamisel. - Riigikohtu lahendid Eesti õiguskorras: tähendus ja kriitika. Tartu: Paar, 2005, lk 22.

Kohtupraktikas tõusetuvadki faktiväide ja väärtushinnang esile omamoodi võtmesõnadena. Olles au teotamise elementideks, uuritakse töö teises peatükis peale au mõiste kui abstraktse väärtuse analüüsi faktiväite ning väärtushinnangu erinevaid kontseptsioone. Kuna rakendavate õiguskaitsevahendite olemus, st võimalus mittevaralise kahju hüvitamiseks on sõltuv sellest, kas kohus loeb au teotamise korral avaldatu faktiväiteks või väärtushinnanguks, on uuritud eristamiskriteeriume, mille alusel avaldatut klassifitseerida. Milliseid samme kohtutel menetlusliku õiguse ja õigluse tagamiseks au teotamise asjades on vaja ette võtta, et lõpptulemusena tagada ka tsiviilõiguse põhjendatud kohaldamine, uuritakse teise peatüki kolmandas alajaotises. Faktiväite ja väärtushinnangu erinevaid kontseptsioone uuritakse esmalt läbi Riigikohtu tsiviilkolleegiumi otsuse 3-2-1-53-07 10. oktoobrist 2007. aastast ja sellele kirjutatud eriarvamuse, kuna neis võib leida erinevaid seisukohti faktide ja väärtushinnangute defineerimisel, ajakirjandusvabaduse piiridest avaliku elu tegelase puhul. Au teotava väärtushinnangu ja faktiväite õigusvastasuse tuvastamise reegleid vaadeldakse töö teise peatüki viiendas ja kuuendas alajaotises.

Töö kolmandas peatükis antakse vastus küsimusele, millised kahju nõudeid kuuluvad isikliku õiguse rikkumise korral hüvitamisele, milline on Eesti valdav kohtupraktika ning kuidas tekkinud kahju tuleks kompenseerida. Töös uuritakse, millal võiks kahju kompenseerimine toimuda rahalise hüvitisega ja millal on õigustatud õiguskaitsevahendina au ja hea nime teotava informatsiooni avalik ümberlükkamine või kummutamine. Au ja hea nimi võivad mittemateriaalsete kategooriatena tekitada mittevaralise kahju tõendamisel ja tuvastamisel õiguslikke vaidlusi, mistõttu analüüsitakse, kuidas on kohtud põhjendanud kahjunõude rahuldamata jätmist ning kuidas peaks olema jagatud tõendamiskoormis poolte vahel. Töö viimases peatükis on uuritud avaliku elu tegelase isikuõiguste rikkumise näidete kaudu Eesti kohtupraktikat au teotamisega tekitatud kahju hüvitamisel. Avaliku elu tegelane on reeglina avalikkuse kõrgendatud tähelepanu all, mistõttu on info avaldamise piirid tema kohta oluliselt laiemad, kui seda võiks eeldada teiste isikute puhul.²

Au teotamise ja ebaõigete andmete avaldamise ja sellega tekitatud kahju hüvitamise probleemides ning õiguslikes regulatsioonides võib leida mitmeid sarnasusi. Nii ongi töös tehtud viiteid ka mitmetele Euroopa õigussüsteemidele, kus kohtupraktika või seadustes antud

² European Court of Human Rights. Case of Lingens v. Austria. Judgment of 8 July 1986. Arvutivõrgus.

Kättesaadav:<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=lingens&sessionid=22138962&skin=hudoc-en>, 17. mail 2009.

lahendused võiksid olla eeskujuks Eesti õiguse tõlgendamisel ja arendamisel. Võrdlusmaterjalina on kasutatud saksa ja inglise õigust, seda eelkõige seoses tähtsamate põhimõtetega au teotamise elementide sisustamisel kui ka neis asjades tekitatud mittevaralise kahju mõistega ja selle kahju hüvitamisega. Töös on kasutatud ka õigusfilosoof Ilmar Tammelo mõtteid nii vabaduse defineerimisest kui tema nägemust faktiväitest ja väärtushinnangust.

1. Isikuõiguste tsiviilõiguslik kaitse

1.1 Au üldiste isikuõiguste kontekstis

Iga õigussüsteem peab otsustama, kuidas kaitsta isikuid taoliste õiguste rikkumiste eest, mis on suunatud nende isiksuse kui sellise vastu ja kui kaugele selline kaitse ulatuma peaks. Eraõigusel lasub kohustus kaitsta inimese isiksust rünnakute eest tema au pihta, tema eraasjade avalikustamise eest ja muude selletaoliste lubamatute sissetungide eest isiku privaatalale.³ Saksa juristid räägivad siinkohal isikuõiguste rikkumisest.⁴ Ka Eesti õiguskorras on see vastutusrikas ülesanne pandud tsiviilõigusele. Nii puuduvad Eesti Vabariigis näiteks karistusõiguslikud sanktsioonid au teotamise korral, vastutus on reguleeritud tsiviilõiguslikult Võlaõigusseadusega. See on kooskõlas ka rahvusvaheliste arengutega, nii on näiteks ÜRO Inimõiguste Komitee korduvalt rõhutanud, et kriminaalvastutuse kohaldamine laimu ja solvamise eest on iseenesest juba isiku õiguse väljendusvabadusele rikkumine.⁵

Isikuõiguste kaitse osas eksisteerivad õigussüsteemides siiski erinevused. Inglise õiguses ei ole üldine isikuõigus, olles küll mitmete õiguskaitsevahendite aluspõhjaks, printsiip iseeneses. Kuna ei tunnustata üldist vastutust isikuõiguste rikkumise eest, peab hageja paigutama oma hagi spetsiaalsete deliktide alla. Erinevate õigussüsteemide isikuõigusi ei ole ka lihtne kategoriseerida, kuna isikuõigustel on omadus ka ühe õigussüsteemi-siseselt osaliselt kattuda ja olla üksteisega tihedalt põimunud.⁶ Isikuõigus kaitseb isiku õigushüvesid nagu eraelu ja elulookirjeldus, isiku kujutamine avalikkuses, selle fikseerimine pildi ja nime abil, isiku

3 K. Zweigert, H. Kötz. An Introduction to Comparative Law. Oxford: Clarendon Press, 2002, p 687.

4 See termin sisaldub ka Võlaõigusseaduse §-des 131, § 134 lg 2, § 1055. §-des 1045, 1046 ja 1047 räägitakse terminoloogiliselt küll isiklike õiguste rikkumisest, kuid sisuliselt on isiklike õiguste ja isikuõiguste puhul tegemist sünonüümidega.

5 United Nations. Civil and political rights including the question of freedom of expression. UN Doc.E/CN.4/2000/63. 18 January 2000, para 52. Arvutivõrgus. Kättesaadav: <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/G00/102/59/PDF/G0010259.pdf?OpenElement>, 17. mail 2009.

6 C. van Dam. European Tort Law. Oxford: Oxford University Press, 2006, p 149-151.

määramisõigus oma keha üle, eelkõige aga igale isikule sõltumata tema eluviisist ja enesekujutamise võimest kuuluvad väärikus ja au.⁷ Nii võib osutada vajalikuks õigusemõistmise käigus identifitseerida, kas kõne alla võib tulla hoopis eraelu puutumatus nõude rikkumine au teotamise asemel või vastupidi.

Igal juhul on seega seos inimväärikusega isikuõiguste olulisimaks komponendiks. Ajalooliselt on inimväärikuse idee areng olnud lahutamatult seotud individualismi esilekerkimisega läänelikus filosoofiatraditsioonis.⁸ Eesti Vabariigi põhiseaduse § 17 sätestab, et kellegi au ega head nime ei tohi teotada. Iseseisva põhiõigusena – subjektiivse õigusena aule ja heale nimele – omab see aga puutumust ka üldise isikuõigusega, mis on tuletatav Eesti Vabariigi põhiseaduse §-st 19 lg 1, mis sätestab igäihe õiguse vabale eneseteostusele. Üldine isikuõigus on lex generalis, mille erinormiks on ka õigus aule ja heale nimele. Seega kaitseb üldine isikuõigus neid tingimusi, mis on isiksuse vabaks eneseteostuseks inimväärikuse väljendusena olulised. Seda, mis on isiksuse vabaks eneseteostuseks inimväärikuse väljendusena oluline, ei ole juba seepärast võimalik lõplikult üles lugeda, et isiku eneseteostusetingimused on muutlikud.⁹ Muuhulgas hõlmab üldine isikuõigus enesekujutamise õiguse, millena tuleb mõista eelkõige õigust oma kujutisele ja sõnale. Seepärast kehtibki põhimõte, et niivõrd, kui võrd au kaitse ei ole hõlmatud põhiseaduse §-ga 17, hõlmab õigus enesekujutamisele ka au.¹⁰ Seda seetõttu, et enesekujutamise õigusega haakuvad avaldatu ümberlükkamise õigus (väljaanne või ringhäälinguasutus peab ilma isiku loata avaldatu ümberlükkamiseks võimaldama isikule ümberlükatava teabega võrreldava lehe – ja saateruumi) ja õiendi õiguse (avaldajal lasub kohustus ise avaldatu isiku juhist järgi korrigeerida).¹¹ K. Ots¹² on võrrelnud faktiviga kui paranduse eset vastulause esemega ja rõhutanud viimase olulisemat avarust – selleks võib olla näiteks „tõsine süüdistus“ (ehk isikuõiguste riive), mis ei piirdu rangelt faktiväidetega, ning nii on see Soome meediaseaduses § 8, mis näeb ette vastulause esitamise õiguse isikuõiguste rikkumise korral. Eestis on vastulause esitamine õiguslikult tagatud ringhäälingus, st raadios ning televisioonis (Ringhäälinguseaduse¹³ alusel vastavat kohtupraktikat, mis tagaks õigustatud ja kohustatud subjektide ühetaolise arusaama sellest õigusest, hetkel pole). Paranduse või vastulause avaldamine muus meedias sõltub ajakirjanduse eneseregulatsioonist läbi Eesti ajakirjanduseetika koodeksi. K. Ots, kes on

7 H. Köhler. Tsiviilseadustik: üldosa. Tallinn: Juura, 1998, lk 253.

8 E. Grant. Dignity and equality. -Human Rights Law Review, 2007, N 7, p 304.

9 R. Alexy. Põhiõigused Eesti põhiseaduses. -Juridica eriväljaanne, 2001, lk 50.

10 E.-J. Truuväli. jt. Eesti Vabariigi põhiseadus: kommenteeritud väljaanne. Teine, täiendatud väljaanne. Tallinn: Juura, 2008, kamm 3.1.2.2, § 19.

11 Ibid

12 K. Ots. Üksikisiku seisund meedia suhtes ning vastulause esitamise õigus. -Juridica, 2008, nr 2, lk 117.

13 Ringhäälinguseadus. 19. mai 1994. -RT I 94, 42, 680; RT I 2008, 28, 184.

analüüsinud Eesti ajakirjanduseetika koodeksi punktides 5.1-5.3¹⁴ sätestatud juhivad tähelepanu näiteks punkti 5.1 tinglikule iseloomule, mis jätab vastulause avaldamise vaid toimetusepoolseks otsuseks („tuleks talle vajaduse korral“) ning punktile 5.3, mis tõrjub paranduse tegemist teksti suhtes, kus faktid on toodud kaudselt või seotud väärtushinnangutega.¹⁵ Nende esile tõstetud näidete põhjal järeldub selgelt, et vastulause esitamise õigus võib praktilises elus osutada problemaatiliseks. Samas on ka raske hinnata selle problemaatilise ulatust, kuna valdavalt võib see jääda nõ toimetusepoolseks teadmiseks. Veel on küsitav, kas vastulause esitamise õiguse tagamiseks kasutatav karistusliku printsiibi rakendamine oleks põhjendatud nagu näiteks Sloveenias, kus vastulause osas on rõhk eraõiguselt nihkunud avalikule õigusele. Nimelt juhul, kui toimetaja ei avalda kõikidele seaduses sätestatud nõuetele vastavat vastulauset, on võimalik vastutavat väljaandjat ka trahvida.¹⁶ Siinkohal asub autor seisukohale, et trahvi määramist saab lugeda ilmseks ülereageerivaks abinõuks, millest järeldub, et antud sekkumine ei saa tagada väljendusvabaduse minimaalse riive tasakaalu.

Samas tuleb märkida, et Eesti õiguskirjanduses on vastulause kohta, mis tähendab sisuliselt õigust võtta sõna enda kohta meedias avaldatu kohta, hetkel küll vaid ebaõigete faktiväidete osas, avaldatud ka arvamust, et õiguskaitsevahendina vastulause tähtsust ei oma. Seda eelkõige põhjusel, et juhul kui vastulause avaldataks näiteks internetis, lisaks see vaid õli tulle vastulause autori ehk kahjustatud isiku kommenteerijatest vastaste leeris.¹⁷ Sellele seisukohale vaidleks antud töö autor vastu, kuna õiguskaitseabinõud ei tohiks hinnata selle võimalike tagajärgede suhtes nende isikute jaoks, kelle kaitseks antud abinõu mõeldud ei olegi.

Seega tuleb asuda seisukohale, et isiku moraalset terviklikkust ei peaks olema võimalik kaitsta alati kohtusse pöördumise hinnaga. Iseloomustab ju isikuõiguste rikkumisi alati mittevaralise kahju tekkimine. Näiteks Saksamaal on üldise isikuõiguse kontseptsioon välja arendatud õigusemõistmise käigus 1950ndatel, tuletatuna Saksamaa põhiseaduse artiklist 1 I

14 5.1. Kui kellegi kohta avaldatakse tõsiseid süüdistusi, tuleks talle võimaluse korral pakkuda kommentaari võimalust samas numbris või saates.

5.2. Vastulausega on õigus parandada avaldatud materjalis esinevaid faktivigu ja tsitaate. Vastulauseks ei saa nõuda rohkem ruumi/aega, kui oli kasutada kriitikaks. Vastulause tuleb avaldada viivitusteta ja märgataval kujul, ilma toimetusepoolsete hinnanguliste kommentaarideta.

5.3. Ebaõige informatsiooni ilmumise korral tuleb avaldada parandus.

Arvutivõrgus. Kättesaadav: <http://www.eall.ee/eetikakoodeks.html>, 17. mail 2009.

15 K. Ots (viide 12), lk 115.

16 R. Lampe. Slovenia. -H. Koziol. et al. European Tort Law 2006. Springer-Wien-New York, 2008, p 420.

17 E. Liiv. Väljendusvabaduse ja üldiste isikuõiguste konflikt veebipäevikute ja -foorumite näitel. -Juridica, 2008, nr 7, lk 475.

(inimväärikus) ja 2 I (tegutsemisvabadus). Veidi aega hiljem, selleks et garanteerida üldiste isikuõiguste efektiivsem ja tugevam kaitse, otsustas BGH, et tõsiste isikuõiguste rikkumise korral on kannatanul õigus ka mittevaralisele kahju hüvitamisele.¹⁸

1.2 Väljendusvabadus ning õigus aule ja heale nimele

Väga oluline on isikuõiguste teema juures pöörata tähelepanu isikuõiguste piiritlemisele, kuna sellel on suur praktiline tähtsus. Inimeste kooselu tingib alati ka piiranguid ning subjektiivselt võib-olla kahjustamisena võetavaid isiku arengu ning tunnustamise piire, õigusi piiravad teiste isikute õigused. Informatsiooni-, ajakirjandus- ja kunstivabadus võivad niisiis näiteks seada isikuõigustele piirid, piiri ületamise korral aga olla õigustuseks, või vastupidi.¹⁹ Seepärast on võimalik asuda seisukohale, et põhiõigused, olles küll esmajärjekorras isiku tõrjeõigused avaliku võimu kandja suhtes, on need ühtlasi ka kõrgemad printsiibid, kehtides kõigis õigusvaldkondades. Selliselt avaldavad nad kahtlemata mõju ka eraõigusele.

Vajadus isikuõiguste kaitse järele on muutunud kõige ilmsemaks 20. sajandi vältel, eriti mis puudutab sellist kaigusgruppi nagu õigus oma kujutisele ja oma sõnale. Põhjuseid on kerge mõista. On ilmselge, et press, internet, raadio ja televisioon ei rahulda mitte ainult igati õigustatud soovi meelelahutuse järele, vaid annavad ka olulise panuse avalikkuse informeerimisel ja harimisel ja teevad seega võimalikuks avaliku arvamuse kujunemise viisil, mis on üks tänapäevase demokraatliku riigi funktsioneerimise põhialuseid.²⁰ Kui vaadata näiteks pressi osa Eestis avalikkuse informeerimise ja harimise võtmes, tuleb tõdeda, et teatavad käsitlused põimuvad aeg-ajalt vaid must-valges reeglistikus. Kuna see temaatika eeldaks eraldi sotsioloogilist uurimistööd, piirdub autor siinkohal ühe näitega, mis on võetud 13. veebruari 2008.a Eesti Päevalehest. Artikli pealkiri „Merko nõuab Urmas Reinsalult avalikult vabanduse palumist“ on informaationiline, mistõttu sisu suurem avamine pole vajalik. Lühidalt öeldes kommenteeris riigikogulane Urmas Reinsalu kriitiliselt Merko Ehituse AS-i, kelle esindaja saatis Reinsalule vastuväidetega nõude. Nii oli kumbki pool kasutanud õigust oma sõnale ning avalikkuse teavitamine pressi kaudu mõlema poole arvamusest tekitas arvamuste paljususe asja kohta. Sama kuupäeva Eesti Päevalehe juhtkiri „Sõnavabadusega piki pükse“ jõuab aga konflikti analüüsidest vastupidiste järeldusteni, väites, et Merko tehtud nõude tõttu luuakse Eestis „kriitikavaba ühiskonda“ ning viidates Eesti minevikule, tõdetakse,

18 B. Markesinis. The German Law of Obligations. Vol II. The Law of Torts: A Comparative Introduction. Oxford: Clarendon Press, 1997, p 355.

19 P. Schlechtriem. Võlaõigus: eriosa. Tallinn: Juura, 1995, lk 253.

20 K. Zweigert, H. Kötz (viide 3), lk 687.

et „meie tugevus on arvamuste paljusus ja selle võtmine viib vaikiva ajastu poole.“ Käesoleva töö autor on arvamusel, et ühiskonna avatuse üheks tunnuseks olev kriitika ei vii ühiskonna arengut tagasi ka juhul, kui kriitika tegijale on omakorda saanud osaks kriitika. Advokaadibüroo esitatud nõue U. Reinsalule tõusetub jällegi Eesti Päevalehes jägmise kuu juhtkirjas, mis leiab, et juriidika on muutunud sagedaseks üldisemate õiguste summutusvahendiks“, mida põhjendatakse sellega, et „kohtu mõtlemine vabanes keskajast alles 18. sajandi lõpus.“²¹ Võib kindlalt väita, et õigusmõtte areng taasiseseisvumise algusest peale on Eestis toimiv ja edasiliikuv, samuti nagu omariiklik õigusest arusaamise areng, kuid eelnevate näidete varal saab järeldada viimase ilmsemat aeglust. Siinkohal ei saa eitada asjaolu, et selle riikliku arengu seiskumine viiekümneks aastaks jättis jälje ühiskonnas olevate arenguprotsesside liikuvuse kiirusele. Võiks eeldada, et seesama on avaldanud mõju mõttekonstruktsioonide liig must-valgele värvile, mis omakorda kammitseb mõttevabadust. Ilmar Tammelo näeb inimese vaimse konstitutsiooni peamist muutmise teed hariduses ning eelkõige kasvatajate harimises. Ta määratleb mõistust kui positiivset väärtust ning näeb temas ka lepitaja rolli juhtudel, kus liialt agaralt võideldakse õigluse eest. Ta leiab, et „mõistus peab vahele astuma siis, kui elutarkus, mida ammutatakse vaid mineviku kogemustest, mitte aga perspektiividest, mida avab kujutlus, muutub rõhuvaks ja kolkunuks.“²²

Analüüsides väljendusvabaduse regulatsiooni sisu, on leitud, et väljendusvabaduse kaitseala hõlmab iseenesest vabadust öelda ning kirjutada mida iganes.²³ Must-valges käsitlused ning mõistmised sellest vabadusest tulenevad aga sellest, et väljendusvabadus on tavakäsitluses midagi sellist, millest kõik justkui midagi teavad ja mille kohta agaralt arvamust avaldatakse, kuid mille sügavamasse sisusse ei süüvita. Nii ei ole ilmasjata leitud erialakirjanduses, et väljendusvabadusest kui põhiõigusest on saanud hoopis omalaadne kultuuriline eeldus.²⁴

On ju rõhutanud ka Eesti Vabariigi Riigikohus: „Mistahes põhiõiguse kasutamisele seab piirid põhiseaduse § 19 lg 2, mille kohaselt peab igäiks oma õiguste ja vabaduste ning kohustuste täitmisel arvestama ja austama teiste inimeste õigusi ning järgima seadust.“²⁵ Põhiseaduse § 45 teine lause täpsustab, et õigust väljendusvabadusele võib seadus piirata muuhulgas ka teiste inimeste au ja hea nime kaitseks. See ei muuda aga fakti, et §-de 17 ja 45 näol on tegemist

21 Juhtkiri „Hüvasti, perestroika!“ –Eesti Päevaleht, 29. märts 2008. Arvutivõrgus. Kättesaadav: <http://arileht.epl.ee/artikkel/423878>, 17. mail 2009.

22 I. Tammelo. Õigus ja hool. Tartu: Ilmamaa, 2001, lk 323.

23 E. Tikk, A. Nõmper. Informatsioon ja õigus. Tallinn: Juura, 2007, lk 59.

24 L. Blom Cooper. Press Freedom: Constitutional Right or Cultural Assumption. -Public Law, Spring 2008, p 276.

25 RKEKo tsiviilasjas nr 3-2-1-99-97. –RT III, 29.12. 1997, 33, 352.

vastassuunaliste printsiipidega.

Euroopa inimõiguste konventsioon on olnud eeskujuks nii meie põhiõiguste kataloogi koostamisel kui ka selle tõlgendamisel.²⁶ Kuna nimetatud konventsioon on ka Eesti õiguskorra osa, on vajalik võtta arvesse ka Euroopa Inimõiguste Kohtu seisukohti. Seoses väljendusvabaduse legitiimse riivepõhjusega tuleb arvestada seda, et riive peab olema nii formaalselt kui materiaalselt põhiseadusega kooskõlas: formaalselt on oluline seadusliku aluse olemasolu, materiaalselt tuleb arvestada legitiimse riivepõhjuse olemasoluga ning kontrollida väljendusvabaduse riive proportsionaalsust.²⁷

Seega on seoses isikuõiguste eraõigusliku kaitsega pandud õiguse rakendajatele kohustus tõlgendada Võlaõigusseadust mitte kitsalt antud normide ning õigusakti siseselt, vaid kontekstis muuhulgas ka põhiseaduse ning rahvusvahelise õigusega, ning seda kõike seostatuna probleemi sisuga.

Juhul, kui väljendusvabaduse vastas kaalukaasil on au ja hea nimi, on kesksel kohal just mõõdukuse kontroll. M. Ernits on leidnud, et tsiviilõigusliku hagi korral peab kaalumise toimuma VÕS 1047 raames.²⁸ M. Ernits märgib ära küll vaid VÕS §-i 1047, kuid on selge, et väljendusvabaduse olulisus ühelt poolt ja au ja hea nime riive intensiivsus teiselt poolt kuuluvad kaalumisele ka VÕS § 1046 raames, kuna rõhutab seegi lisaks §-s 1047 sätestatud määratlemata õigusemõistele nagu „õigustatud huvi avaldamise vastu“ erinevate kaitstud huvide ja hüvede võrdlevat hindamist.

Huvitav on aga siinkohal märkida, et selline põhiõiguste horisontaalne mõju ei ole alati olnud iseenesestmõistetav. Sõnavabaduse kollisioon selle isiku põhiõigusega, keda avaldatud arvamus negatiivselt puudutab, andis aastal 1958 Saksa Liidukonstitutsioonikohtule võimaluse teha teedrajav otsus (nn Lüthi kaasus), millega Robert Alexy sõnul „/.../kaasnes kaks põhiõiguste jaoks fundamentaalset tagajärge: esiteks põhiõiguste ergamine kogu õigussüsteemile ja teiseks kaalumise kõikehaaravus.“²⁹

Teatavate mõtteavalduste keelamine või piiramine toob kahtlemata kaasa selle, et isikud muutuvad ettevaatlikuks selle suhtes, mida nad öelda sooviksid (nn mõtteavalduste piirangute

26 M. Ernits. Avalik väljendusvabadus ja demokraatia. I osa. -Juridica, 2007, nr 1, lk 16.

27 ibid

28 ibid, lk 20.

29 R. Alexy. Kollisioon ja kaalumise kui põhiõiguste dogmaatika põhiprobleemid. -Juridica, 2001, nr 1, lk 55.

külmutav toime). Teine oht seisneb selles, et kui vaimne vabadus on piiratud, muutub valitseval korral kergemaks seda järjest enam alla suruda.³⁰ Põhiõiguste kollisioonid au teotamise asjades peidavad seega endas kahtlemata keerukaid probleeme – iga vaidluse korral lasub kohtul kohustus teha igakordne väärtusotsus, jõudmaks õiglase lahenduseni. Põhilisi probleeme ei tekita töö autori arvates mitte vabadus kui selline, mille olemasolu saab mõõta või kaaluda, vaid erinevad arusaamad vabaduse olemusest.

2. Au teotamise elemendid

2.1 Au mõiste sisustamine ja au teotamine

Au ja hea nime kandjaks on kõik füüsilised isikud. Mõiste au ja hea nimi väljendab ühiskonna positiivset hinnangut inimesele kui isiksusele ning inimese suhtumist iseendasse (enesehinnang). Inimese enesehinnang põhineb tema enda kujutusel iseenda väärtusest ja väärikusest.³¹ Seega eristab Riigikohus au ja väärikuse kui abstraktse väärtuse erinevaid aspekte – hinnang, mille inimene on ära teeninud ühiskonna liikmena, on au ja hea nimi objektiivses mõttes. Au ja hea nimi subjektiivses mõttes on hinnang, mille inimene endale ise annab, millisenä ta end näeb. Au ja hea nime subjektiivse ja objektiivse külje vahele teravat eraldusjoont pole võimalik vedada, nad on muutuvad ja teineteist mõjutavad nähtused, mille alusel on avaldatud järgmine seisukoht, et kohtumenetluses aule ja heale nimele sisu andmisel tuleks lähtuda nii ühiskonna poolt üksikisikule antud hinnangust kui ka isiku enda enesehinnangust.³² Hea nime ehk reputatsiooni kandjateks võivad olla ka juriidilised isikud. Au seondub au kandja tunnetusliku võimega enda au tunnetada, taoline võime aga juriidilisel isikul puudub.

Ehkki hea nimi ehk reputatsioon on valdavalt välimine objektiivne kategooria, mida kannavad teised inimesed ja avalik arvamus³³, jääb see lahutamatu seotuks, eriti tunnetuslikul tasandil, inimese enda nägemusega enda olemisest. Erinevalt inglise õigusest on näiteks Saksa õiguses võimalik saada kaitset mitte ainult siis, kui hageja ühiskondlik positsioon (ehk siis au objektiivses mõttes) on kannatada saanud. Inglise õiguses ei loeta piisavaks, kui isiku

30 K. Žurakovskaja. Liberaalsete väljendusvabaduse kontseptsioonide juriidiline teostamine. -Juridica, 2007, nr 8, lk 562.

31 RKTko tsiviilasjas nr 3-2-1-123-97. –RT III, 02.12. 1997, 31/32, 337.

32 T. Sild. Kuriteod au ja väärikuse vastu. -Juridica, 1997, nr 9, lk 450.

33 E-J. Truuväli. jt. (viide 10), kumm 3, § 17.

väärikus ja endast lugupidamine on haavata saanud ebameeldivate märkustega *inter partes*.³⁴ Ka Eesti Võlaõigusseadusest ei loe otse välja, et ühe konkreetse isiku alavääristamine, mis on ka teatavaks tehtud vaid temale, välistaks mittevaralise kahju tekke ja õiguskaitsevahendite kasutamise. Vastupidist seisukohta väljendab aga siiski au kui kaitstava hüve olemus – au kui tunnustus üksikindiviidi suhtes ühiskonnaga.

Isikute ring ei saa seega piirduda kahjustatud isiku ja kostja enda ehk teise poolega. Nii on näiteks Tallinna Ringkonnakohtus asunud põhjendatud seisukohale, et „au teotamine VÕS kohaselt ei ole võimalik näiteks kostja töötajate ja hageja omavahelisest vestlusest (näiteks telefonivestlusest) ning kostja töötajate suhtumisest, millest hageja tunneb end solvatuna.³⁵ Õeldu avaldamist vaid vastaspoolele ei saa võrdsustada au teotamisega, kuna puuduvad isikud, kelle arvamust vastaspoolest see saaks mõjutada.

Mitte igasugune end puudutatuna tundmine ei ole au teotamine – riive kvalifitseerimine teotamisena vajab teatud tugevusmäära.³⁶ Nii ei ole sõimatud saamine purjus alaealise poolt bussipeatuses³⁷ taoline riive, mida saaks näha au teotamisena, kuna teotamine on tugevam rünne kui solvamine.

Riigikohus on öelnud, et au teotamise objektiks on isiku maine.³⁸ Samas sooviks käesoleva töö autor lisada lausesse sõna üldjuhul. Seda on võimalik illustreerida näitega Austria kohtupraktikast.³⁹ Nimelt korraldas kostja näituse Viinis pealkirjaga „Holokaust sinu toidulaul“. Fotod inimestest kontsentratsioonilaagrites olid kõrvuti fotodega loomade tapmisest tapamajas. Fotodel oli tekst, mil meenutati fakti, et aastatel 1938-1945 tapeti Holokausti käigus 12 miljonit inimest ning et täpselt sama palju loomi tapetakse inimese tarbeks Euroopas iga tund. Hagejad kui holokausti ellujääjad leidsid, et avaldatud tekst koosmõjus piltidega teotab nende au, kuna neist tulenev võrdlus nagu nende poolt läbielatu ei oleks olnud hullem kui loomade surm tapamajas näitab üles sügavat lugupidamatust Kolmanda Reichi juudist ohvrite vastu. Hagejate maine antud juhul kahjustatud ei olnud, küll aga indiviidi enda väärtuse tunnetamine, kuna see, mis juhtus kontsentratsioonilaagris, oli

34 K. Zweigert, H. Kötz (viide 3), p 698.

35 Tallinna Ringkonnakohtu 1. veebruari 2008. a otsus tsiviilasjas nr 2-06-20922.

36 E.-J. Truuväli. jt. (viide 10), komm 3, § 17.

37 Tartu Maakohtu 9. aprilli 2008. a kohtumäärus nr 2-08-10102.

38 RKTko tsiviilasjas nr 3-2-1-11-04. –RT III, 03.03.2004, 6, 66.

39 B. Steininger. Austria. -H. Koziol. et al. European Tort Law 2006. Springer-Wien-New York, 2008, p 85.

Taolise näite toomisel tuleb märkida siiski, et Riigikohus on seisukohal, et selleks, et alavääristamine kujutaks endast au teotamist, peab see olema suunatud ühe konkreetse isiku vastu ja mitte isikute grupi vastu, kuhu hageja kuulub, üldiselt. Vt: I. Kull. Estonia. -H. Koziol. et al. European Tort Law 2004. Springer-Wien-New York, 2005, lk 249. Samal seisukohal on ka saksa kohtupraktika. (Vt: B. Markesinis (viide 18), lk 902.)

pandud samale tasemele sellega, mis toimub tapamajas. Töö autor soovib rõhutada selle näitega, et au ei ole ainult ühiskondlik, vaid ka moraalne kategooria, mille järeltuleks on, et see tuleneb ja on põhjuslikus seostes ajalooliste valupunktidega.

Soov kaitsta au tuleneb laiemast huvist – rakendada kontrolli isikliku informatsiooni üle. Selline kontroll on väga vajalik, kuna informatsiooni peetakse privaatseks või kuna seda võidakse kasutada, et olla aluseks teise isiku otsustusele indiviidist. Soov kontrollida oma mainet on tõend meie autonoomsusest. Maine on kui manifest meie enda isiku ajaloost, identiteedist ning väljendab meie terviklikkust, viidates sellele, et oleme järjekindlad, tunnistades ja realiseerides oma eesmärgi.

R. C. Post kirjutab, et seadus kaitseb „vara“ ja „vääriskuse“ huvisid reputatsioonil. Kontseptsioon reputatsioonist kui varast on see, mis peegeldab ideaalset tüüpi ühiskonnast, mida iseloomustab turg. Turusuhete jaoks võiks näha seda kui isiklikku kapitali, millele tuleks anda turuväärtus. Maine luuakse oma omaniku poolt läbi aja ja raha investeerimise. Vääriskuse huvi peegeldub selles, et meeldivad hinnangud meie käitumisest toovad kaasa sotsiaalsed eelised – sõprus, austus, kuulumine gruppi.⁴⁰ Tuleb nõustuda T. Gibbonsiga, kes on siiski märkinud, et seadus taolist vaadet omaks ei ole võtnud: vastutus ei põhine mitte niivõrd kahjul varale, vaid tingimuseks on potentsiaalne au teotav efekt, mis toob kaasa selle, et isiku isiklik kuvand pannakse avalikkuse huvi alla.

Riigikohus on sisustanud au teotamise tingimusi järgmiselt:⁴¹ Isiku au teotamine on Võlaõigusseaduse kohaselt võimalik väärtushinnangu, muu hulgas nii ebakohase väärtushinnangu (VÕS § 1046 lg 1) kui ka tegelikkusele mittevastava asjaolu õigusvastase avaldamisega (VÕS § 1047 lg 2). Seega iseloomustavad au teotamise õigusvastasust faktiivide või väärtushinnangute au teotav iseloom ja nende avaldamine. Faktiivide puhul tuleneb au teotav iseloom väite tõele mittevastavusest, väärtushinnangu puhul selle ebakohasusest.

Põhiseaduse § 17 väljendab ühiskonnaelu nõuet pidada isikut vääriskaks inimeseks seni, kuni ta oma tegudega ei ole andnud alust tema vääriskuses kahelda.⁴² Selleks, et vaadata, kas andmetel on au teotav iseloom, tuleb vastata küsimusele, mis on üldse au teotav? Au

40 T. Gibbons. Defamation reconsidered. -Oxford Journal of Legal Studies, 1996, vol 16, N 4, p 594.

41 RKTKo tsiviilasjas nr 3-2-1-161-05. –RT III, 15.06.2006, 23, 209 .

42 RKTKo tsiviilasjas nr 3-2-1-105-01. –RT III, 09.11. 2001, 28, 308.

teotamise legaalse definitsiooni ei ole olemas, seega vastava mõiste positiivõigusliku defineerimise asemel tuleb vaadata olukordi, kus isik on oma väarikusest ilma jäetud. Inglise kohtupraktika on näiteks sisustanud küsimust „mis on au teotav“ järgmiselt: andmete avaldamine ilma seadusliku õigustusega, mis on arvestatud kahjustama teise isiku reputatsiooni, tekitades tema suhtes viha, põlastust või naeruvääristades teda. See klassikaline definitsioon pärineb juba aastast 1840 lahendist *Hulton & Co vs Jones* ning on siiamaani kasutusel. Päris hästi see definitsioon aga kõiki tahke ei ava, küsimus on keerulisem, kuna tuleb arvestada ka isikut või isikute klassi, kelle reaktsioon avalikustamisele on oluline. Laimamine võib olla võimalik ka ilma süüdistusega isiku moraalsuses, näiteks selle tagajärjel hakatakse isikut lihtsalt vältima. Seepärast on käibel ka järgmine test: kas sõnad alandaksid hagejat mõistlike ühiskonnaliikmete silmis üldiselt?⁴³ See on tõestus sellest, et isiku maine võib saada mõjutatud ilma, et avalikkus tunneks isiku suhtes vihkamist, näiteks kui kedagi süüdistatakse kavalas pettuses. Teoorias ja praktikas on mõiste mõistlikud ühiskonnaliikmed võrdsustatud ühiskonna olulise ja lugupeetud osaga.⁴⁴ Seega on keskmise seaduskuuleka isiku hoiakud need, mis on võrdluse aluseks. Ka Eesti Vabariigi Riigikohus on rõhutanud: kohus peab vaidluse korral tuvastama, mida kostja mõistliku inimese arusaama järgi üldsusele avaldas.⁴⁵ Mõistlikku inimest on kohtupraktika au teotamise asjades seostanud isikuga, kes seostab end põhiseaduse väärtuste ning normidega.⁴⁶ Põhimõte, et asjakohane ei ole see, mida avaldaja ise silmas pidas, on igati õiglane, kuna vastutus ei tohi tuleneda laimaja kavatsusest, vaid pigem laimamise faktist enesest. Kohtute küsimine mitte selle järgi, mida inimesed tegelikult mõtlevad, vaid sellest, mida nad peaksid mõtlema, võib tekitada küsimuse eksisteerivast müstilisest moraalsest konsensusest, mille järgi hinnata, kas informatsioon on au teotav või mitte. Üldjuhul see nii ongi, kuna sotsiaalsed suhtumised väga kiiresti suunda ei muuda. Vastupidine seisukoht muudaks keeruliseks otsustamise au teotamise fakti tuvastamise tasemel, õigusvastasusest rääkimata.

Küsimine selle järele, mida mõistliku inimese arusaama järgi üldsusele avaldati, peaks välistama kaldumise kahte äärmusesse: on isikuid, kes on ülitolerantsed ning ka neid, kes pooldaksid lause tsensuuri. Nõo publiku, kelle reaktsioon on oluline, liikmed on hüpoteetilised, kuna eesmärgiks näib olevat tekitada hindamise foonile objektiivsed väärtusstandardid.

43 T. Weir. *A Casebook on Tort*. London: Sweet and Maxwell, 2004, p 526.

44 B. Markesinis, S. Deakin, A. Johnston. *Markesinis and Deakin's Tort Law*. Oxford: Clarendon Press, 2008, p 754.

45 RKTko tsiviilasjas nr 3-2-1-161-05. –RT III, 15.06. 2006, 23, 209.

46 R. Zimmermann, D. Visser, K. Reid. *Mixed Legal Systems in Comparative Perspective*. Oxford: Oxford University Press, 2004, p 553.

Faktiväiteid ja hinnanguid, mis riivavad isiku au tühisel määral, ei ole mõistlik ega põhjendatud lugeda au teotamiseks.⁴⁷ Sellegipoolest on kohtud pidanud võtma seisukoha isegi sellise asja kohta, kas lehes avaldatud väide, et hageja kutsus laste korraldatud piketile politsei, on hagejat teotav.⁴⁸ Lisaks sellele, et fakt osutus tegelikkuses tõeks, kuid tõe avaldamisega isiku au teotada ei ole võimalik, on enam kui selge, et politsei teavitamine sündmustest ja politsei kutsumine korra tagamiseks ei ole taunitav tegevus, mis saaks riivata inimese au ja väärikust kaaskodanike silmis. Kas aga näiteks sellise tegevuse – KGB agentide nimekirja edastamine Eesti Vabariigi kaitsepolitseile elamisloa saamise vastu – saab olla hageja au ja hea nime teotav? Tsiiviilkolleegium maa- ja ringkonnakohtu seisukohaga, et agentide avaldamise väitega hageja au ja hea nime teotada ei saa, ei nõustunud.⁴⁹ Samas ei ole tsiiviilkolleegium oma otsuse põhjendustes selgitanud, milles seisneb maa- ja ringkonnakohtu nimetatud järelduse ekslikkus. Otsusele on kirjutatud ka eriarvamus riigikohtunik J. Luigelt. Luik on päri ringkonnakohtu järeldusega, et „KGB agentide nimekirjade edastamine Eesti Vabariigi kaitsepolitseile, isegi kui see tegelikkuses aset ei leidnud, ei saa Eestis elavaid ja Eesti Vabariiki tunnustavaid isikuid häbistada.“ Mõõnab ju ka tsiiviilkolleegium, et Eesti Vabariigi julgeoleku huvides on kaitsepolitseil vajalik omada teavet Eestit okupeerinud riigi julgeolekuorganitega koostööd teinud isikute kohta. Käesoleva töö autor kaldub nõustuma eriarvamusel esitatud seisukohaga. See, et isik loeb endale omistatud tegevuse enda subjektiivsest hinnangust lähtuvalt au teotavaks, tähendab ka seda, et tuleb vastus anda küsimusele, kas tegevus oli ka objektiivselt hukkamõistetav. Antud juhul käesoleva töö autor vastaks sellele eitavalt. Samas on võimalik väita, et kõige enam hageja enda isikut arvesse võtva lähenemise au teotamise tuvastamiseks pakub välja ehk ameerikalik lähenemine. Test on nimelt järgmine: kas väljendatu kahjustab hageja staatust kaaluka ning auväärse ühiskonnaklassi seas kogukonnas, millega isik on kõige enam seotud?⁵⁰ Seega on võimalik asuda seisukohale, et tsiiviilkolleegiumi lähenemine võib viidata sellele, et kohus saab võtta arvesse ka piiratud inimeste hulga arvamust nagu näiteks teatud klubi või liit.

Au ei ole kui fikseeritud suurus, vaid heakskiit, mis põhineb faktidel, mis on isiku kohta teada ja sotsiaalsetel väärtustel, mida peetakse ühiskonnas oluliseks. Küsimus sellest, kas isiku au on teotatud, kuulub lahendamisele objektiivselt avaldatu mõju valguses, mitte subjektiivselt kostja kavatsuste ja teadmiste poolt, ning ka mitte hageja enda nägemusest mõjutatuna.

47 RKTko tsiiviilasjas nr 3-2-1-11-04. –RT III, 03.03.2004, 6, 66.

48 Tallinna Ringkonnakohtu 5. mai 2008. a otsus tsiiviilasjas nr 2-05-22224.

49 RKTko tsiiviilasjas nr 3-2-1-73-07. –RT III, 15.11.2007, 39, 306.

50 M. Lunney, K. Oliphant. Tort Law: Text and Materials. Oxford: Oxford University Press, 2000, p 595.

2.2. Faktiväide ja väärtushinnang au teotamise elementidena

Kohtupraktikas au teotamise asjades tõusetuvad sõnad „faktiväide“ ja „väärtushinnang“ esile omamoodi võtmesõnadena. Isiku kohta mistahes andmeid sisaldavat lauset käsitletakse kohtupraktikas faktiväitena. Faktiväide on põhimõtteliselt kontrollitav, selle tõesus ja väärus on kohtumenetluses tõendatav.⁵¹ Ühiskondlikus olemises võib eeldada, et „populaarses arusaamises on faktid midagi kindlat, midagi täpset, eksimatut, kindlaksmääratud.“⁵² Kuid tagasi kohtupraktika poole pöördudes võib kogeda, et samas on võimalikud muunduslikud protsessid, milles määramatus laieneb. Näiteks väidab maakohus, et tegemist on hagejasse puutuvate faktiväidetega, kuid edasi leiab ringkonnakohus, et tegu ei ole puhaste faktiväidetega, kuna sisalduvad hinnanguid, õiguslikke arusaamu (Riigikohtu tsiviilkolleegiumi otsus nr 3-2-1-53-07). Kas sellest nähtub, et ei hinnang ega fakt esita end selgesti, vaid „väärtushinnangud on alati nakatanud faktide vaatlust“ ja aja ning ruumi „faktitolum“ klammerdub alati palju kõrgemate väärtushinnangute külge; väärtustamine „sokutab end alati sisse“ reaalsuse tajumisse, ja vaadeldud reaalsus „asetab end“ hinnangusse.⁵³ Väärtusotsustus väljendub aga isikule antud hinnangus, mis oma sisu tõttu võib olla konkreetnes kultuurikeskkonnas halvustava tähendusega. Väärtushinnangut on küll võimalik põhjendada, mitte aga tõendada selle sisu või väärust, näiteks on raske tõendada väidet selle kohta, et keegi on kantpea.⁵⁴ Isiku kohta mis tahes andmeid sisaldavat lauset käsitletakse aga faktiväitena.⁵⁵ Seoses väärtushinnanguga on Euroopa Inimõiguste Kohus rõhutanud, et seal, kus väidetu klassifitseerub väärtushinnanguks, võib sekkumise proportsionaalsus (sõnavabadusse- autori märkus) sõltuda selles, kas eksisteeris piisav faktiline baas ebasoodsa väärtushinnangu avaldamiseks, kuna väärtushinnang ilma igasuguse faktilise baasita võib osutada mittelubatavaks.⁵⁶ Kohtupraktikas on eriarvamuses esitatud seisukoht, mille kohaselt ei olevat väärtusotsustust isegi võimalik tõestada ega põhjendada, vaid ainult õigustada.⁵⁷ J. Luik peab siinkohal silmas näiteks lauset „A on puupea“, mis on loogiliselt õige mõtlemise seisukohalt sisutu, kuna tegelikkuses ei esine puust peaga inimesi.

Juba eelnevas lõigus on viidatud Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 10. oktoobri 2007. aasta

51 RKEKo tsiviilasjas nr 3-2-1-99-97. –RT III, 29.12. 1997, 33, 352.

52 I. Tammelo (viide 22), lk 163.

53 ibid

54 RKEKo tsiviilasjas nr 3-2-1-99-97. –RT III, 29.12. 1997, 33, 352.

55 RKTko tsiviilasjas nr 3-2-1-11-04. –RT III, 03.03.2004, 6, 66.

56 European Court of Human Rights. Case of Steel and Morris v. The United Kingdom. Judgment of 15 February 2005. Arvutivõrgus. Kättesaadav: <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=3&portal=hbkm&action=html&highlight=steel&sessionid=22139220&skin=hudoc-en>, 17. mail 2009.

57 J. Luige eriarvamus Riigikohtu tsiviilkolleegiumi otsusele nr 3-2-1-161-05. –RT III, 15.06.2006, 23, 209

otsusele (3-2-1-53-07), mis sisaldab kohtuasjana V. Reiljani hagi AS Postimees vastu ebaõigete andmete ümberlükkamiseks ja paranduse avaldamiseks ning mittevarelise kahju hüvitamiseks vabanduse avaldamisega. Kohtunik J. Luik asus antud kohtuasjas eriarvamusele, millega ühines P. Jerofejev. Erinevalt kolleegiumist leidis Luik, et hagiavalduse resolutsioonis esitatud väited on käsitletavad faktiväidetena artiklite konteksti arvestades. Hageja palus kohustada kostjat ebaõigete andmete ümberlükkamiseks, mis avaldati päevalehes Postimees artiklite näol „Keskkonnaraha jagajad on radariostust mööda vaadanud“ (3. veebruaril 2006), „Libe keel ja loomutruu loba“ (4. veebruaril 2006) ja „Onu Taavi jutud“ (9. veebruaril 2006). Harju Maakohus rahuldab hagi osaliselt, kohustades kostjat ümber lükkama ebaõiged andmed, milles väidetakse, et õlireostuseks vajaliku tehnika (radari) hankimise ja finantseerimise oli Sihtasutuse Keskkonnainvesteeringute Keskuse nõukogu esimehena ja Keskkonnaministeeriumi juhina Villu Reiljanil (edaspidi väide A). Paranduses kohustati kostjat avaldama, et õlireostuse avastamiseks vajaliku tehnika hankimise ja finantseerimise korraldamine Piirivalveametile ei olnud seadustest ja rahvusvahelistest lepingutest tulenevalt Keskkonnaministeeriumi ega Keskkonnainvesteeringute Keskuse ja nende kaudu V. Reiljani ametiülesandeks, vaid vastav kohustus oli Siseministeeriumil ja Piirivalveametil (väide B).

Tallinna Ringkonnakohus tühistas maakohtu otsuse osas, millega maakohus hagi rahuldab. Ringkonnakohus leidis, et kaheksa ebaõiget faktiväidet, mille maakohus tuvastas kostja poolt esitatud artiklitest, ei ole tsitaadid, vaid pigem artiklites väljendatu tõlgendamine ning hageja nõue ei hõlma seetõttu kõiki tuvastatud ebaõiged väiteid. Ringkonnakohus leidis, et hagiavalduses esitatud kohustamisnõue on suunatud niisuguste väidete ümberlükkamisele, milles otseselt käsitleti V. Reiljani ülesandeid ja pädevust keskkonnaministrina ning hageja kui keskkonnaministri ametialase tegevuse suhtes negatiivse hoiaku väljendamist saab pidada üksnes väärtushinnanguks, mitte aga faktiväiteks VÕS § 1047 tähenduses. Nii on üksnes hinnanguna võimalik käsitada artiklites kaudselt väljendatud viiteid hageja kui ministri ebakompetentsusele ja tema poolt ametiülesannete puudulikule täitmisele. Ringkonnakohus nõustus kostja seisukohaga, et kuna eri ametkondade pädevus ja vastutus merereostuse eest ei ole üheselt piiritletav ega konkreetsed ülesanded omistatavad üheselt kindale ametkonnale, ei saa ametkondade vastutuse kohta artiklites avaldatut pidada puhtalt faktiväideteks, vaid need sisaldavad samaaegselt hinnanguid, sealhulgas õiguslikke arusaamu keskkonnakorraldusest Eestis (otsuse p. 7)

Tsiviilkolleegium leidis, et kostja avaldatud artiklitest kokkuvõetud väide A ei ole faktiväide, vaid üldine õiguslik hinnang hageja kui Keskkonnaministeeriumi juhi ja SA

Keskkonnainvesteeringute Keskuse nõukogu esimehe kohustustele. Ringkonnakohus leidis kolleegiumi hinnangul õigesti, et artiklites avaldatu sisaldab muu hulgas arusaamu keskkonnakaitse korraldusest Eestis ja artiklites sisalduvad õiguslikku laadi arusaamad riiklike institutsioonide pädevusest ja kohustustest riigivõimu teostamisel kujutavad endast hinnanguid, mille ümberlükkamist ei saa nõuda ebaõigete andmete ümberlükkamist reguleerivate sätete alusel (otsuse p 19).

Sellega ei tahaks käesoleva töö autor siiski nõustuda. Kui ajakirjandus esitas läbi kolme artikli arusaamu keskkonnakaitsest Eestis, siis avaldatu eesmärgiks oli edastada oma seisukohti antud küsimuses, et võimalda avalikkusel seda õigesti hinnata. Eri ametkondades tegutsevaid inimesi saab hinnata hoolivuse, vastutustunde, kompetentsuse jne või nende omaduste vastandite järgi, mistõttu saab neid omadusi pidada eri ametkondade juurde kuuluvaks. Vastavalt kas positiivsete või negatiivsete omaduste omistamine inimestele ja/või ametkondadele, väärtustab või kritiseerib neid ehk tegemist on väärtusotsustusega. Samas on ajakirjandus kindlasti teadlik tõigast, et lugeja ootab nii tehtud kriitikat põhjendamist kui ka tõestamist. Viimane nõuab, et lisaks „vastutustundetule käitumisele“ kõneldakse sellest, „mis/kes konkreetselt jäeti/jättis tegemata“, mille tulemusel tekib artiklitesse ka andmete kaasamine, mille tõesust/väärust on võimalik ajakirjanikul kontrollida. Kui lugeja eeldab, et andmed on õiged, siis ta usub, et on keskkonnakaitsega seonduvast olukorrast Eestis õigesti aru saanud, sest teda on tutvustatud neid arusaamu toetavate andmetega. Siinjuures võib väita, et juba paljude erinevate ametkondade nimetused, mis sisaldasid artiklites, on tavalugejale piisavalt selged faktilised andmed, nii nagu ka V. Reiljanit nähakse kui keskkonnaministri ametiga konkreetset isikut, mitte kui laialivalguvat „Vabariigi Valitsuse liikme institutsiooni“ (Ringkonnakohtu seisukoht p 8). Näiteks on võimatu eeldada, et lugeja kui mõistlik inimene omistaks 4. veebruari artikli „Libe keel ja loomutruu loba“ pealkirjas sisalduvad omadused riiklikule institutsioonile, aga mitte konkreetsele isikule.

Koos asjaolude ja menetluse käigus toimunud muutusega, võib täheldada, et kui faktiväite puhul on lugeja, üldisemalt **avalikkuse** „kohalolek“ olemas, siis hiljem, avaldatu tuvastamisel hoopis väärtushinnanguna, see kaob. Näiteks, pärast ebaõigete faktiväidete tuvastamist leidis maakohus: kostja ei kontrollinud **avalikkusele** esitavate väidete vastavust tegelikkusele; /.../ kostja kujundas artiklitega **avalikkuse** ees eksliku arvamuse, et hageja jättis vastutustundetult oma ametikohused ministrina täitmata ja püüab ennast ja Keskkonnaministeeriumi tegevust paljusõnaliselt õigustada; jäeti mulje, et hageja on ainuisikuliselt koos Keskkonnaministeeriumiga vastutav merereostuse tekkimise ja ebaefektiivse kõrvaldamise

eest. Ebaõigete andmete kasutamise, olemasolevate andmete puuduliku käsitlemise ning ebaõige esitamisega loodi halvustav hoiak hageja tegevuse suhtes, mis on oluliselt mõjutanud **avalikku** arvamust (otsuse p 2). Maakohtu arvates sisaldas artikkel (03. veebr 2006) valeväidet, et hageja eksis infot andes ja esitati väidetavalt õiged faktid. Andmed esitati niisuguse täpsuse ja ülesehitusega, millega jäeti **lugejale** mulje, et hageja on kas ebakompetentne või valetanud. Artiklist lugedes saab mõistlik isik teha vaid järelduse, et KIK on KEMi haldusalas – allasutus või muul moel KEM-ist otse sõltuv (otsuse p 4). Niisugune faktiväide on ebaõige, kuna KIK kuulub Rahandusministeeriumi haldusalasse.

Ajakirjanduselt oodatakse, et tema poolt esitatav teave on tõene. Eesti ajakirjanduskoodeksi punkt 1.2. esimene lause ütleb: „Ajakirjandus teenib avalikkuse õigust saada tõest, ausat ja igakülgselt teavet.“ Kohe järgnev lause: „Ajakirjanduse üks peamine kohustus on ühiskonnas kriitiliselt jälgida poliitilise ja majandusliku võimu teostamist“ – tõstatab küsimuse, kas selle järgnevuse mõtteks on teatud laienev ühtekuuluvus esimese lausega, mis looks juhtmõtte, kus peamiseks kohustuseks olevat kritiseerimist võidakse hakata pidamagi ainult objektiivsust kandvaks tegevuseks.

Ringkonnakohtu nõustumine kostja seisukohaga, et antud väited ei puuduta V. Reiljani isikut, kuna Vabariigi Valitsuse liikmena „võtab keskkonnaminister vahetult osa riigis täidesaatva võimu teostamisest ning valitsus täidesaatva riigivõimu organina vastutab tervikuna kogu riigis toimuva eest“ (otsuse p 7) tekitab küsimuse, et kui asjas asuti riigi tasandile, kas avalikkus pole sel juhul eriti ära teeninud saada ajakirjanduselt tõest, ausat ja igakülgselt ehk objektiivset teavet, mis ei välista kriitikat. Võib ju 28. jaanuaril 2006. aastal Harju-ja Läänemaa rannikul tekkinud õlireostust pidada nii avalikkuse suurt tähelepanu äratavaks kui ka emotsioone üleskütvaks sündmuseks Eesti ühiskonnas, mille asjaolude edastamise võimalikkus vaid õiguslike hinnangutena on autori arvates küsitav. Seepärast saab nõustuda seisukohaga, mis ütleb: „kohus ei ole põhjendanud, kuidas ebaõigete andmete avaldamine hageja kui ministri kohustuste, erinevate ametiasutuste pädevuste kohta, mis on selgelt õiguslikult reguleeritud, saab olla mitte faktiväidetel põhinev, vaid eelkõige väärtushinnang“ (otsuse p 8). Ka J. Luik rõhutab oma eriarvamusel, et avaldaja õiguslikul hinnangul (arvamusel) põhinev väide (järeldus) ei kaota oma tähendust faktiväitena.

Antud kohtuasja puhul tõusetub ajakirjanduse piiride laienemise problemaatika. Hageja väljendab seisukohta, et „kui tuleb kaaluda õigust heale nimele ja õigust sõnavabadusele, tuleb igal juhul eelistada esimest“. Kui avalikkusele esitavate andmete õigsust ja juriidilist

korreksust ei peagi kontrollima, puuduvad ajakirjandus- ja sõnavabadusel igasugused õiguslikud ja eetilised raamid.“ J. Luik soovib kohtutel au ja hea nime kaitseks esitatud hagide lahendamisel pöörata suuremat tähelepanu asjaolule, et väljendusvabaduse, sh ajakirjandusliku sõnavabaduse piiride laiendamisel ei kaotaks õigus aule ja heale nimele oma olemust.

Õigusfilosoof Ilmar Tammelo tõdeb, et „kohe vabaduse problemaatika lävel võib kohata paradoksi: „Vabadus ei tunne ohje, kuid ohjeldamatus pole vabadus. See paradoks on tingitud sõna „vabadus“ mitmesugusest kasutusest. Samuti asjaoludest, et väljendid „ohjadeta“ ja „ohjeldamatu“ ei ole sisuliselt kattuvad. Paradoks osutab sellele, et vabadust tuleb eristada täielikust ohjeldamatusest. Viimase tähistamiseks kasutan ma sõna „meelevald“⁵⁸. On tähelepanu vääriiv, et antud kohtuasjas on sama sõna „meelevald“ esinev ühes maakohu järelduses punktis 2, kus öeldakse, et kostja süüdistas meelevaldselt hagejat võetud rahvusvaheliste lepingute täitmises. Autor ei pea asjakohaseks ka kostja seisukohta, milles öeldakse, et kostja soovib valitsuse liikmena distantseerida vastutajate ringist. Kuna avaldatud artiklite põhjal konkreetne vastutajate ring välja ei eristunudki, pole võimalik sellele ka viidata, sest ringi kui sellise moodustamine on võimalik vaid mitmekesi. Merereostuse kui sündmuse taustal on keskkonnaministri maine langus alati paratamatu, seetõttu ka ajakirjanduse jaoks ettenähtav protsess. Selle laiendamine suurema kritiseerimise kohustava jõuga ei taga aga ajakirjanduslikku tasakaalu. Ringkonnakohtu otsuse põhjendustes tõstatuvad väärtushinnangu kehtivuse kinnitamiseks esile näiteks õigustused, et „valitsuse liikme ametikoht ei ole kutsetegevus VÕS § 1047 lg 1 tähenduses, mille kohta oleks keelatud avaldada taunivaid ning õigus suhtuda kriitiliselt riigivõimu teostamisse on demokraatlikus riigis nii sõna-, mõtte- kui ajakirjandusvabaduse üheks põhiliseks garantiiks“/.../. (p 7). Järelkajana kirjutab M. Ernits Tallinna Ringkonnakohtu lahendi kohta, et see „käsitleb senisest enam ministrite suhtes lubatava kriitika piire. Nõustuda tuleb ringkonnakohtuga, et poliitilisest vastutusest rääkimine oleks puhas sõnakõlks kui ajakirjandus ei tohiks võimulolijaid kritiseerida.“⁵⁹ Ajakirjandusest rääkimine õigustavas võtmes ja rõhutamine, et „kriitika pole keelatud“ ja et „on õigus suhtuda kriitiliselt“, loob olukorrast pildi, kus kriitikale reageerimine ehk siin hagi esitamine üldse saab vaadeldavaks kui kriitika keelamine hageja poolt, kes piirab sellega ajakirjandusvabadust. Autor leiab, et kuna hageja nõue oli suunatud ebaõigete andmete ümberlükkamiseks, siis hageja protest polnud suunatud mitte ajakirjanduse „tegutsemisele vabana“, vaid selles „vabaduses teostunud“ artiklite mittetäielike ja eksitavate

58 I. Tammelo (viide 22), lk 68.

59 M. Ernits (viide 26), lk 28.

andmete vastu, mida hageja pidas oma mainet kahjustavateks. Märkimist väärrib asjaolu, et juba artiklite ilmumise aegu „hageja juhtis korduvalt ajakirjaniku tähelepanu merereostuse ja likvideerimise ülesannetes varem toimunud muutustele, kuid kostja jätkas ebaõigete andmete esitamist (p 2) ning „Kostja vastusest ilmnes, et andmeid asuti kontrollima alles pärast hagi esitamist (p 4). Neist punktidest lähtuvalt saab järelda pahauskuse ilmnemist, „././ mille üks tunnuseid on teadvalt valede andmete kasutamine ning õigustatud kriitika piiri teadlik ja tarbetu ületamine sooviga teist inimest kahjustada.“⁶⁰ Seega on käesoleva töö autori arvates võimalus lugeda ka faktiväidete avaldamine õigusvastaseks. J. Luik rõhutab, et nn positiivne fakt – kõnealuse kohustuse olemasolu Siseministeeriumi valitsemisalas oleval Piirivalveametil välistab kõik muud võimalused, st tegelikkus on selline ja mitte teistsugune.

2.3 Faktiväite ja väärtushinnangu menetluslikud aspektid

Vahettegemine faktiväite ning väärtushinnangu vahel on juurdunud ka Euroopa Inimõiguste Kohtu praktikas.⁶¹ Õiguskindluse seisukohalt peab negatiivseid tagajärgi, st vastutust kaasatoov regulatsioon olema täpne ning selge ning selle kohaldamine peab olema subjektidele ettenähtav. Nagu on rõhutanud Euroopa Inimõiguste Kohus, on osad seadusesätted vältimatult sõnastatud terminites, mis suuremal või väiksemal määral on ebamäärased ja mille interpretatsioon ja kohaldamine on vaid kohtupraktika poolt sisustatav, seda eelkõige seetõttu, et seadus ei oleks ülemäära jäik.⁶² Seega saab järeldada, et kuigi ka VÕS faktiväite ning väärtushinnangu definitsiooniga iseenesest ei tegele, õigusselguse testi läbimatust neile normidel ette heita ei saa. Siinkohal saab eelnevale lisaks esile tõsta mõtet, milles öeldakse, et „tähelepanek, et õiguse ümber on paratamatult määramatus, pole põhjus kahetsemiseks. See tuleneb õiguse määramatusest, mis tuleneb õiguse elastsusest, mis vastavates piirides pole mingi pahe, vaid selle hädavajalik voorus.“⁶³

Vastavalt Tsiiviilkohtumenetluse seadustiku⁶⁴ § 363 lg 1 märgitakse hagiavalduses lisaks

60 E.-J. Truuväli. jt. (viide 10), komm 5, § 17.

61 European Court of Human Rights. Case of Lingens v. Austria (viide 2).

62 European Court of Human Rights. Case of Feldek v. Slovakia. Judgment of 12 July 2001. Arvutivõrgus. Kättesaadav:<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=feldek&sessionid=22138962&skin=hudoc-en>, 17. mail 2009.

63 I. Tammelo (viide 22), lk 165.

64 Tsiiviilkohtumenetluse seadustik. 20. aprill 2005. –RT 2005, 26, 197; RT I 2008, 59, 330.

muudele andmetele ka hageja selgelt väljendatud nõue ehk hagi ese ning hagi aluseks olevad faktilised asjaolud. Muuhulgas on seega üheks faktiliseks asjaoluks ka see, kas isik näeb tema kohta öeldut faktiväite või väärtushinnanguna. Selles osas peab seisukoha võtma ka kostja. Tulenevalt TsMS § 436 lg 4 on kohtul õigus ja kohustus, kuivõrd on tegemist ka õigusliku hinnanguga, ise hinnata mis liiki väidetega on tegemist.⁶⁵ Kuigi kohus otsust tehes poolte esitatud õiguslike väidetega seotud ei ole, peab olema tagatud poolte eelnev teavitamine pooltest erineva hinnangu andmisel. Tsiviilkohtumenetluses kehtib põhimõte, mille kohaselt ei või kohus hinnata esiletoodud asjaolu otsuses erinevalt mõlemat poolest, välja arvatud juhul, kui kohus on juhtinud sellele võimalusele eelnevalt tähelepanu ja andnud neile võimaluse avaldada oma seisukohti. Ka TsMS § 351 sätestab, et kohus arutab menetlusosalistega vaidlusaluseid asjaolusid ja suhteid vajalikus ulatuses nii faktilisest kui õiguslikust küljest. Tuleb rõhutada, et need sammud on muuhulgas vajalikud ka selleks, et välistada poolele või pooltele üllatusliku otsuse tegemine. Faktiväite kvalifitseerimine väärtushinnanguks ning vastupidi seab pooled olulisel määral uude protsessuaalsesse positsiooni. Nagu Riigikohus lahendis 3-2-1-5-07 seletas, on tõendatavate asjaolude ring sellisel juhul kvalitatiivselt erinev, nagu ka esitatavad tõendid ja seisukohtade olemus. Lahendis 3-2-1-53-07 ei ole Riigikohus eelpooltoodud põhimõtetest kinni pidanud. Nimelt pidasid pooled ning esimese astme kohus esitatud väiteid faktiväideteks, teistsugune väidete õigusliku hinnangu küsimus ei olnud siiski lähtuvalt asja materjalidest arutlusel ka ringkonnakohtu istungil. Selgusetuks jääb käesoleva töö autorile tsiviilkolleegiumi seisukoht, mille kohaselt õigusliku kvalifikatsiooni muutmine ei mõjutanud hageja protsessuaalset positsiooni, kuivõrd õigusliku hinnangu puhul ei saa kostjalt nõuda nende õigsuse tõestamist. Hagejalt võeti sisuliselt võimalus avaldada põhjendatud seisukoht, miks isegi juhul kui kohus loeb avaldatust väärtushinnanguna, oleks sellise avaldamine siiski õigusvastane, arvestades selle põhjendamatus või õigustatust ja erinevate hüvede kaalumist. Seetõttu tuleb rõhutada, et kohus ei saanud võtta põhjendatud seisukohta poolte kõigi esitatud õiguslike väidete suhtes ning selgitada lühidalt, miks üks või teine asjaolu ei oma asja lahendamisel tähendust. See on aga vastavalt TsMS § 654 lg 5 kohtu kohustus.

Riigikohtunik J. Luik on soovitanud asjas arusaadava ning kontrollitava lahendi tegemiseks teha kindlaks hageja kohta avaldatud informatsiooni juhtmõtte⁶⁶. Seega tuleb sellisel juhul esmalt lahendada küsimus sellest, millena avaldatu kvalifitseerub terviku kontekstis. Luik rõhutab, et „liitotsustes tuleb loogilis-semantilise meetodi abil eraldada väide, mille

65 RKTko tsiviilasjas nr 3-2-1-5-07. –RT III, 23.04.2007, 16, 136.

66 J. Luige eriarvamus Riigikohtu tsiviilkolleegiumi otsusele nr 3-2-1-161-05. –RT III, 15.06.2006, 23, 209.

tegelikkusele vastavust saab tõendada“, nimetades viimast kategooriliseks lihtväiteks ehk faktiväiteks. See on eriti oluline olukorras, kus isiku kohta avaldatu sisaldab liitväiteid, st ühes lauses on koos nii faktiväide kui väärtushinnang. Tuleb nõustuda Luigega, et vastasel juhul menetlusõiguse normidele vastavat tõendamismenetlust tagada ei ole võimalik. Selgus selles, millisest faktiväidetest (kategoorilised lihtväited) ja väärtushinnangutest (Luik mainib siinkohal ära modaalsed lihtväited (A on ebakompetentne) või halvustava tähendusega väljendit sisaldav lause (A on puupea) liitväide kohtu arvates koosneb, on ülioluline ka materiaalõiguse põhjendatud kohaldamiseks.

Kui hageja ise ei tugine sellele, et artiklis oleks avaldatud ebaõigeid faktiväiteid, vaid lihtsalt loetleb tema au teotavana väljaõeldu, on kohus oma argumentatsioonis just sellel põhjusel lugenud õeldu väärtushinnanguks.⁶⁷ Seda ei saa õigeks pidada, kuna nagu eelpool mainitud, on kvalifikatsiooni andmine õiguse kohaldamise küsimus.

2.4 Faktiväite ja väärtushinnangu eristamise võimalikkus

Ükskõik kui alusetuks ei osutuks isiku au teotav väärtushinnang, õiguslik alus kohustamaks kostjat selle ümberlukkamiseks puudub. Seda muuhulgas seetõttu, et taoline informatsioon ei sisalda andmeid.⁶⁸ Au teotava väljenduse lugemine faktiväiteks omab seetõttu suuremat tähendust hagejale, kes saab siis VÕS § 1047 lg 4 tuginedes taotleda faktiväidete ümberlukkamist. Seetõttu on ka hagides märgata tendents, et enda kohta väidetut nähakse soodsama õiguskaitse huvides faktiväitena.

Euroopa Inimõiguste Kohus suhtub väga kriitiliselt olukorda, kus kohus teeb vea ja loeb väärtushinnangu faktiväiteks. Eriti inglise õigus kasutab vahettegemisel nõ sõltuvuse testi, st kas isik viitab oma avalduses faktidele, millel tema hinnang põhineb. Nii loetakse väide, et keegi on julm, alati faktiks, kui isik ei avalda eelnevalt teavet, millel tema hinnang põhineb.⁶⁹ Taolise testi kasutamine on siiski libe tee olukorras, kus Euroopa Inimõiguste Kohtu meelest on hoopis tegu väärtushinnanguga ja nõuda selle tõesuse demonstreerimist näitab, et isiku väljendusvabadus ei ole piisavalt kaitstud.⁷⁰ Seega ei saa väärtushinnangu tõesuse näitamise

67 Tallinna Linnakohtu 1. aprilli 2004. a otsus tsiviilasjas nr 2/21-6283/03.

68 RKEKo tsiviilasjas nr 3-2-1-99-97. –RT III, 29.12. 1997, 33, 352.

69 W.V.Horton Rogers. The Law of Tort. London: Sweet and Maxwell, 1989, p 183.

70 A.L. Young. Fact, Opinion, and the Human Rights Act 1998: Does English Law Need to Modify its Definition of 'Statements of Opinion' to Ensure Compliance with Article 10 of the European Convention on Human Rights? -Oxford Journal of Legal Studies, 2000, vol 20, N 1, p 102.

nõuet pidada vajalikuks demokraatlikus ühiskonnas. Kohtuasjast De Haes ja Gijssels, kus kohtunikke süüdistati ajakirjanike poolt vandenõus, leiti, et faktilise baasi olemasolu puudumine, millega väärtushinnangut õigustada, võib viia selleni, et arvamus on ebakohane, kuid *per se* taolist väljenduse piirangut iga kord ei õigusta.⁷¹ Seega võib teatud juhtudel tõesti piisata ainult oma hinnangu õigustamisest.

Faktiväite tõesus ega väärus ei olene sellest, kui paljud inimesed sellesse usuvad. Seega puudub alus jätta hagi ebaõigete andmete ümberlukkamiseks rahuldamata vaid põhjusel, et faktiväide põhines kuulujutul, kellegi veendumusel või arvamusel.⁷² Väited isiku õigusvastasest käitumisest loetakse praktikas tavaliselt faktiväiteks. Taolised väljendid nagu „ametiseisundi kuritarvitamine“, „vara omastamine“ kujutavad Riigikohtu hinnangul küll väärtushinnanguid, kuna isik on lähtunud oma subjektiivsetest õigustõlgendustest neid väljendeid valides. Samas sõltuvalt nende esitamise kontekstist ja sellest, kellele väljendeid esitatakse, võivad väljendid „vara omastamine“ ja „ametiseisundi kuritarvitamine“ olla ka faktiväited.⁷³ Siinkohal on jõudnud Riigikohus õigele järeldusele, kuna antud kohtuasjas oli kostjate nägemus nende hinnangul õiguspäratust käitumisest avaldatud laiale isikute ringile (äripartnerid, krediidasutused jpm) ning seda toetasid detailsed kirjeldused äriühingute omavahelistest suhetest. Au ja väärkuse hagides puudub iga kord vajadus süüteo tuvastamiseks karistusõiguslikus mõttes. Seega on näiteks kohtuasjas, kus avaldati, et „L.L on Eestis väga tuntud petis. Tal on mitmeid erinevaid firmasid. Ta teeb midagi ja siis ütleb: „Ei, see ei ole minu firma, ma ei tea midagi selle kohta.““⁷⁴, leitud, et kuna petmine ja pettus on ka moraalilis kasutatavad mõisted, oleks kostja kohustuseks näidata, et hageja on pannud seega toime teo, mida saaks moraalinormide kohaselt lugeda pettuseks. Sellest saab teha mõistliku järelduse, et süütuse presumpatsioon ei ole laiendatav absoluutses ulatuses eraisikute omavahelisele suhtlemisele, kuid tsiviilõiguses kaitstud piisavalt selle läbi, et väited hageja õiguspäratust käitumisest loetakse üldjuhul faktiväideteks. Samas ei saa välistada, et isiku sildistamisel kurjategijaks tuleb see teatud juhtudel lugeda väärtushinnanguks ning seda eriti lähtuvalt aramusvabaduse kaitsest. Hageja efektiivsema huvide kaitseks on üldjuhul siiski õigustatud rangema tõendamiskoormise asetamine kostjale, st väited ebaseaduslikust käitumisest lugeda faktiväiteks, kuna au riive on taolise väljenduse puhul väga intensiivne.

71 J. Wright. Tort law and human rights. Hart Publishing, 2002, p 152.

72 RKTko tsiviilasjas nr 3-2-1-63-02. –RT III, 23.07.2002, 19, 229.

73 RKTko tsiviilasjas nr 3-2-1-5-07. –RT III, 23.04.2007, 16, 136.

74 Tallinna Ringkonnakohtu 1. veebruari 2006. a otsus tsiviilasjas nr 2-04-124.

Asjaolu, et kostja avaldas kolmanda isiku väidetut, et muuda faktiväidet väärtushinnanguks.⁷⁵ Töö autori arvates tuleb teatud juhtudel vaadata ka seda, kes au teotavad andmed on avaldanud. Nii ei saa isiku, kes elukutselt on psühhiaater, väidetut, et teine isik on ebastabiilne, kindlasti käsitleda väärtushinnanguna ja subjektiivse tähistusena teise isiku omadustest, kuna lähtuvalt oma ametist kuulub talle suurem usaldusseisund ning seetõttu on tema väidetel suurem kaal, mille tõttu tema väidetut usutakse rohkem meditsiinilise terminina. Seetõttu ei saa ka tema tõendamiskoormis piirduda vaid põhjendamisega, seda eriti kui väited on avaldatud laiale isikute ringile näiteks meedias.

Riigikohus on seisukohal, et isiku õigust olla üldsuse ees kujutatud tõeselt saab rikkuda ka sel teel, et avalduses ei viidata faktidele, kuid jäetakse mulje, et faktid on avaldajale teada. Väidetavalt ei ole siis faktid avaldatud ning tegemist on väärtushinnanguga.⁷⁶ Samas tekib küsimus, mis vahe on sellel olukorraga, kus isikut kujutatakse üldsuse ees ebaõigesti sel teel, et esitatakse kaudseid asjaolusid, millest saab mõistlikult järeldada mingeid fakte, mis käivad hageja kohta? Viimast olukorda analüüsides on Riigikohus jõudnud seisukohale, et sellisel juhul on just faktiväited avaldatud.⁷⁷ Esimene olukord seondub eelkõige liitotsustuste avaldamisega, näiteks lause "Teil ei ole kasulik informeerida elanikke, kuna Teil on pealesundimise, surve ja võlgnike hirmutamise süsteem" korral millegi ümberlökkamist võimalik nõuda ei ole.

Ülikindlaid juhiseid faktiväite ning väärtushinnangu tuvastamiseks on seega pea võimatu anda. Väärtusotsustustena on EIÕK näinud näiteks selliseid avaldusi: „Kui tema [Kreisky] poolt tehtud kriitika oleks olnud kellegi teise poolt tehtud, oleks seda kirjeldatud kui kõige põhjendamatut oportunisti.“; „Härra Kreisky käitumist ei saa kritiseerida ratsionaalsetel alustel, vaid ainult irratsionaalsetel: see on ebamoraalne, ebaväärikas.“; „Mõned Austria kriminaalkohtunikud on võimelised ükskõik milleks.“ Faktiväitena nägi kohus järgmiseid lauseid: „Nad kohtlevad iga süüdistatavat algusest peale nagu ta oleks juba süüdi mõistetud“ ning „Miski ei ole võrreldav kohtunik J-i ülbe türannitsemisega.“⁷⁸ On avaldatud arvamust, et kohus võtab eristamisel arvesse seda, kui kerge on näidata väite paikapidavust. On raskem näidata seda, et mõned Austria kriminaalkohtunikud on võimelised ükskõik milleks, kui tõestada seda, et kohus kohtleb süüdistatavat nagu ta oleks juba ette süüdi mõistetud, kuna

75 RKTko tsiviilasjas nr 3-2-1-145-07. –RT III, 05.03.2008,10,75.

76 RKTko tsiviilasjas nr 3-2-1-161-05. –RT III, 15.06.2006, 23, 209.

77 ibid

78 A.L. Young (viide 70), lk 95.

esimene on üldisem kui viimane väide.⁷⁹

Eesti õigus toetab fakti – ja väärtushinnangu eristamise põhimõtteid tõendatavusele. Üldjuhul on Riigikohus sellest ka lähtunud, välja arvatud eelpool analüüsitud lahendis 3-2-1-53-07. Mida vaieldavamad on väidetavalt laimava otsustuse kriteeriumid, mille alusel seda hinnata, seda tõenäolisemalt on see väärtushinnang. Öelda näiteks, et isik teenis Nõukogude vägedes Teise maailmasõja ajal, on faktiväide, kuna selle suhe tegelikkusega on kontrollitav. Öelda, et Nõukogude vägedes teenimine on ebamoraalne, on näide väärtushinnangust, kuna tavaliselt ollakse lahkarvamusel selle suhtes, mis on ebamoraalsuse kriteeriumid.

Väärtushinnangud ei ole aruanded iseseisvast reaalsusest, vaid pigem isikliku maitse, emotsiooni väljendused.⁸⁰ Seega tuleb asuda seisukohale, et ka Eesti õiguses oleks otstarbekas ja õiglane lähtuda öeldu hinnangulisest iseloomust, mida on ka üldjuhul tehtud. Oluline on küll arvestada üldist konteksti, kuid ära ei tohi unustada ka öeldu suhet tegelikkusega, mis on sama oluline kriteerium konteksti arvestamise kõrval. Nii ei kaotaks näiteks avaldaja õiguslikul hinnangul (arvamusel) põhinev väide (järelalus) kunagi oma tähendust faktiväitena, nagu juhtus Riigikohtu lahendis 3-2-1-53-07. Sama oluliseks võib osutuda avaldaja isik, kui isik omab suuremat usalduseseisundit oma ameti tõttu, eriti kui tegemist on mõtete avaldamisega massimeedias. Lähtuvalt arvamusvabaduse kaitsest ei ole väljendusvabaduse riive proportsionaalne, kui isiku väärtushinnang loetakse faktiväiteks ning nõutakse selle tõesuse tõendamist. Seega saab teha järelalus, et juba kvalifikatsiooni andmisel tuleb mõelda väljendusvabaduse kaitsele.

2.5 Au teotava väärtushinnangu avaldamise õigusvastatus

Isiku au teotamine on võimalik väärtushinnanguga. Õigusvastatus tuleneb sel juhul eelkõige väärtushinnangu ebakohasusest. VÕS § 1046 lg 1 räägib küll sisuliselt õiguse rikkumise õigusvastasuse kindlakstegemisest, kuid seda seetõttu, et teise isiku au kahjustavate väärtushinnangute andmine ei ole alati keelatud, kuna vastasel juhul oleks võimalik jõuda õigusliku absurdini, kus isikute talumiskohustus oleks viidud miinimumini. VÕS § 1046 lg 1 sätestab, et teise isiku au teotamine, muu hulgas ebakohase väärtushinnanguga, on õigusvastane, kui seadusega ei ole sätestatud teisiti. See, et au teotamisele on lisatud sõna

⁷⁹ *ibid*, lk 97.

⁸⁰ D. M. Patterson. Dworkin on the Semantics of Legal and Political Concepts . -Oxford Journal of Legal Studies, 2006, vol 26, N 3, p 548.

ebakohane, annab kohtule võimaluse kontrollida, kas antud asjas ning ajahetkel on tegemist õigustatud ja põhjendatud väärtushinnanguga või mitte. Ebakohasus võib tuleneda sellest, et au teotav hinnang on kujundatud ebaõigete faktide pinnalt; tõeste faktide pinnalt kujundatud arvamus on oma sisult põhjendamatult negatiivne või vormilt ebasünnis, aga ka sellest, et hinnang on antud faktidele viitamata või jäetakse petlik mulje, et faktid on hinnangu andjale teada.⁸¹ Ebakohase väärtushinnangu põhjendamatut negatiivsust iseloomustab see, kui selle vorm kaldub vulgaarsusesse, inimväärkuse alandamisse. Hinnangu väljaütleva peab lähtuma heast tahtest, mistõttu ei tohi väärtusotsustus olla spekulatiivne.⁸² Seetõttu on oluline, et väärtusotsustuste aluseks oleks tavaliselt ka faktiline baas, millega oma hinnangut toetada.

Au teotava väärtushinnangu kohasust inglise õiguses hinnatakse sellise kaitseväite alusel nagu „õiglane kommentaar“. Et see kaitse üldse kohalduks, peab hageja oma kommentaaris näitama ka selgelt faktidele, millel tema hinnang põhineb, ning need faktid peavad olema põhiollemuses tõesed. Vastasel juhul kaitseväite edukas ei ole ning kostja on sunnitud tõendama ka väärtushinnangu tõesust.⁸³ Just siinkohal avaldub eelpoolmainitud sõltuvuse testi kasutamise negatiivne mõju isiku väljendusvabadusele, ning selle kasutamist tuleks töö autori hinnangul vältida. Kommentaari õiglus väljendub aga selles, et „selle kriitika oleks võinud avaldada ja vastavale järeldusele tulla iga aus mees, ükskõik kui liialdatud või kangekaelsed tema vaated.“⁸⁴ Terminid aus on soovitatud näha õiglasena, vältimaks seda, et kommentaar peab olema mõistlik. Seda seetõttu, et ka vähem intelligentsetel peab olema võimalus avaldada oma arusaamu avalikes huvides.⁸⁵ Seega peegeldab õiglane kommentaar kui kaitseväite seaduse tunnustust ausa kriitika kui väljendusvabaduse ühe osa vastu. Taoline lähenemine on siiski kohmakas ja rangelt formaliseeritud, kuna kõik tingimused peavad olema täidetud koos. Eesti õigus on selles osas paindlikum, kuna väärtushinnangu õigusvastasus tuleneb eelkõige selle ebakohasusest, avaldamise asjaoludest ja erihuvide kaalumisest.⁸⁶ Sellest saab järeldada, et ühelgi faktoril pole nii suurt kindlaksmääratud jõudu ning see jätab kaalumisele kahtlemata rohkem ruumi.

Eesti kohtupraktikas on peetud eriti halvustava tähendusega ja seega ka ebakohaseks hageja nimetamist vene keeles argpükslikuks lurjuseks, hageja suunas nimetissõrmega osutades.⁸⁷

81 T. Tampuu. Lepinguväliste võlasuhete õigus. Juura, 2007, lk 190.

82 R. Maruste. Sõnavabadus ja selle piirid. -Juridica, 2001, nr 1, lk 17.

83 M. A. Jones. Textbook on Torts. Oxford: Oxford University Press, 2002, p 583.

84 M. Lunney, K. Oliphant (viide 50), lk 617.

85 M.A. Jones (viide 83), lk 587.

86 RKTko tsiviilasjas nr 3-2-1-5-07. –RT III 23.04.2007, 16, 136.

87 Tallinna Ringkonnakohtu 6. juuni 2008. a otsus tsiviilasjas nr 2-06-12696.

Seda kuulis vaid üks inimene peale kostja ja hageja enda. Taolist väljaütlemist ei olnud kostjal võimalik põhjendada sellega, et hageja ja kostja suhted olid pingelised ja hageja vahetas välja eelmise korteriühistu juhatuse, mille liikmeks oli ka kostja ning korraldas revisjoniakti koostamise, millest nähtus, nagu eelmine juhatuse oleks varastanud ja petnud ühistult 300 000 krooni. Töö autoril on siinkohal raske au teotava hinnangu ebakohasust näha: kohtuasjast tuleneb, et suhted hageja ja kostja vahel olid pingelised juba varem eelpool mainitud asjaolude tõttu ning kostja väljaõeldu, kuigi mitte viisakas, jäi siiski sotsiaalse adekvaatsuse piiridesse. Taoliste otsustega võivad kohtud inimeste taluvuspiiri põhjendamatult madalale viia. § 1046 lg 1 teine lause sätestab, et õigusvastasuse tuvastamisel tuleb arvestada rikkumise liiki, põhjust ja ajendit, samuti suhet rikkumisega taotletud eesmärgi ja rikkumise raskuse vahel. Rikkumise põhjust ja ajendit kohus eelpoolmainitud kaasuses millegipärast ei arvestanud.

Rikkumise põhjuse ja ajendi hindamisel saab arvesse võtta ka rikkumise põhjustanud kannatanu enda tegu. Nii on näiteks võetud kohtupraktikas arvesse seda, et hageja on erinevates eluvaldkondades esinenud avalikult kriitiliste avaldustega ja kasutanud halvustavaid hinnanguid, mistõttu artiklis esines hagejate retooriline küsimus – „kas usaldada saab inimest, kes paistab silma lakkamatu agressiivsusega, on alati valmis ründama, ette heitma, solvavaid hinnanguid andma, laimavaid väljamõeldisi ja tõendamatu süüdistusi esitama/.../“⁸⁸ Kohus luges hageja kohta ebakohaste väärtushinnangute andmisega tehtud kriitika õiguspäraseks.

Erihuvide kaalumise, st rikkumisega taotletud eesmärgi ja rikkumise raskuse vahelise seose arvestamise kohustust §-s 1046 lg 1 täpsustab VÕS § 1046 lg 2, kuna isikliku õiguse rikkumine võib olla õigustatud, arvestades muid seadusega kaitstud hüvesid ja kolmandate isikute või avalikkuse huve. § 1046 lg 2 teine lause täpsustab, et selle kindlakstegemiseks, kas rikkumine on õigustatud, tuleb lähtuda erinevate kaitstud hüvede ja huvide võrdlevast hindamisest. Seega võib isiklike õiguste rikkumist õigustada rikkuja motiiv tagada seeläbi teiste seadusega kaitstud hüvede või kolmandate isikute või avalikkuse huvide järgimine.⁸⁹ Nii võib Riigikohtu hinnangul kaaluda üldsuse huvi saada selgitust seoses korteriühistuga seonduvatest probleemidest üles hageja isikuõiguste rikkumise (hagejale oli omistatud näiteks hinnang „Roza Romankol on rikkumisi nii palju, et isik, kes on otsustanud luua ühistu asjades

⁸⁸ Tallinna Ringkonnakohtu 8. juuli 2008. a otsus tsiviilasjas nr 2-05-17529.
⁸⁹ T. Tampuu (viide 81), lk 190.

korra, tuleb seaduste kohaselt kohtus elada ja jätta sinna kõik oma raha“)⁹⁰. Mõte, mida § 1046 lg 2 teine lause edasi annab, väljendab seda, et väljendusvabaduse kõikehõlmavusest tulenevalt tuleb väärtushinnangu väljendamise keelamiseks isiku au kaitse eesmärgil esitada kaalukaid põhjuseid. Nii on kohtupraktikas leitud, et keelatud on avaldada kriitikat valimisplakati abil, millel on kujutatud hageja näopilt ning selle all „§ 102“, kuna „see seostub tavapäraselt inimestel kriminaalset tausta omava isikuga, kuna KrK § 102 on tapmiskoosseis“. Veel oli valimisplakatitel tekst „./../Valid need 2 kandidaati või nende mõttekaaslased“ - sellega kirjutad alla oma perearsti surmaotsusele ja tema vastuvõtule Rummu!!!“ Sinu valik on – 17. oktoobril!“ Pikem tekst plakatil kohtu meelest hagejat ei teotanud. See sisaldas hinnangut, mis kostja oli andnud hageja tegevusele, mis oli suunatud kohaliku perearstipunkti tegevuse lõpetamisele, mida hageja ei eitanud.⁹¹ Ilma vihjeta §-le 102 oleks kostja väljendusvabadus olnud kaitstud. Kohus on jõudnud õigele järeldusele, kuna ebasoodsad kommentaarid ja viletsa arvamuse avaldamine ei saa olla aluseks isikuõiguste rikkumise tuvastamiseks, kuna isik, kes võtab osa avalikust elust, peab arvestama, et nende poliitilised vastased, eriti valimiste eelsel perioodil, kritiseerivad tugevalt nende tegevust.

Au teotamise õigusvastasust on inglise õiguse järgi võimalik välistada ka absoluutse privileegi kaudu, mis kohaldub au teotavatele väljendustele, mis on tehtud parlamendiarutelude ning kohtuprotsesside käigus.⁹² Absoluutse privileegi väljenduseks on Eesti Vabariigi põhiseaduse § 62, mille kohaselt Riigikogu liige ei ole seotud mandaadiga ega kanna õiguslikku vastutust hääletamise ja poliitiliste avalduste eest Riigikogus või selle organites. Vägagi küsitav on põhiseaduse kommentaaride autorite meelest see, kas põhiseaduse mõttega on kooskõlas olukord, kus kohus klassifitseerib konkreetse avalduse mittepoliitiliseks ning seega oleks võimalik esitada parlamendisaadiku suhtes mittevaralise kahju hüvitamise nõue.⁹³ Kannatanu efektiivsema õiguskaitse huvides töö autor seda võimalust siiski täiesti välistada ei sooviks. Euroopa Inimõiguste Kohtu otsuses asjas A vs Ühendkuningriik jäi eriarvamusele kohtunik L. G. Loucaides, kes leidis, et demokraatlikus ühiskonnas on taoline immuunsus anakronistlik doktriin, mis ei ole kooskõlas õigusriigi nõuetega. Kohtunik rõhutas vajadust taolise süsteemi järele, mis võtaks arvesse iga juhtumi individuaalseid fakte, ning ei kujutaks endast automaatselt „litsentsi laimamiseks“. ⁹⁴ See, kas kohtuprotsessi käigus ebakohaste väärtushinnangute avaldamisega avaldatuga ka Eestis

90 RKTko tsiviilasjas nr 3-2-1-11-04. –RT III, 03.03.2004, 6, 66.

91 Tallinna Ringkonnakohtu 24. aprilli 2002. a otsus tsiviilasjas nr 2-2-724-2002.

92 M.A. Jones (viide 83), lk 562.

93 E-J. Truuväli. jt. (viide 10), komm 13, § 63.

94 L. G. Loucaides. Questions of fair trial under the European Convention of Human Rights. -Human Rights Law Review, 2003, vol 3, N 1, p 43.

absoluutne privileeg seondub, on orientiiriks Tallinna Ringkonnakohtu otsus, mille kohaselt teo õigusvastasus iseenesest välistatud ei pruugi olla.⁹⁵ See on loetav välja kohtu seisukohast, et isikute ringi piiratus, milles au teotamine aset leiab, on nimelt selleks täiendavaks argumendiks, mis võtab ära aluse mittevaralise kahju eest rahalist hüvitist nõuda.

Kuna ebaõiged andmed kuuluvad vastavalt VÕS § 1047 lg 4 ümberlükkamisele sõltumata nende avaldamise õigusvastasusest, omab õigusvastasuse tuvastamine hageja jaoks suurt tähtsust siis, kui teda on teotatud väärtushinnanguga, kuna õigusvastasus on mittevaralise kahju rahalise hüvitamise kohustuse üheks eeltingimuseks ning tuvastushagi rahuldamise tingimuseks. Ei saa välistada, et vastandlike huvide kaalumise kohustuse tagajärjel jääb peale teise isiku väljendusvabadus. Väärtushinnangu ümberlükkamise võimatus aga mittevaralise kahju hüvitamise kohustust automaatselt kaasa ei too. Kuna aga juba õigusvastasuse tuvastamisel tuleb arvestada suhet rikkumisega taotletud eesmärgi ja rikkumise raskuse vahel, ning ka mittevaraline kahju kuulub rahaliselt hüvitamisele siis, kui rikkumise raskus seda õigustab, tundub töö autorile tõenäoline, et rikkumise olulise raskuse korral on tagatud teo õigusvastaseks lugemine ning ka mittevaralise kahju hüvitamise kohustus või vähemalt selle kohustuse kaalumine kohtute poolt.

2.6 Ebaõigete andmete või faktilist laadi andmete avaldamise õigusvastasus

VÕS § 1047 lg 1 kohaselt on teise isiku kohta ebaõigete andmete või faktilist laadi andmete avaldamine õigusvastane. Õigusvastane on tegu ka siis, kui avaldatakse eksitavaid või mittetäielikke faktilist laadi andmeid. Sisuliselt on ka siis avaldatu ebaõige. Lahendamaks küsimust, millised andmed on faktilist laadi andmed ning mille poolest erinevad need lihtsalt andmetest, võib ehk järeldada, et andmeid iseloomustab suurem täpsus, st nende tõesust või mittetõelevastavust on kergem kindlaks teha. Sisuliselt on siiski tegemist sünonüümidega. Faktilist laadi andmete alla võiksid käia ka kaudsed asjaolud, millest saab mõistlikult järelda mingeid fakte, kuna just see õigustaks tõlgendust, miks sellisel juhul saab neid fakte ümber lükata. Selgituse Võlaõigusseaduse § 1047 lg-le 1 leiame riigikohtunik J. Luige eriarvamusest Riigikohtu lahendile 3-2-1-53-07 – süstemaatilise ja teleoloogilise tõlgendamise tulemusena jõuab ta järeldusele, et au ja hea nime **vähem olulise** kahjustamise (õigusvastasuse) ebaõigete andmete või faktilist laadi andmete mittetäieliku või eksitava avaldamisega sätestab VÕS §

95 Tallinna Ringkonnakohtu 15. mai 2008. a otsus tsiviilasjas nr 2-06-871.

1047 lg 1 (töö autori rõhutus).⁹⁶ Au olulise kahjustamise au teotava asjaolu avaldamisega sätestab Luige hinnangul VÕS § 1047 lg 2. Siiski tuleb rõhutada, *obiter dictumi* korras on Riigikohus märkinud, et isiku kohta ebaõigete andmete avaldamine isikuõiguste rikkumisena võib olla õigusvastane VÕS §1045 lg 1 p 4, VÕS § 1046 ja VÕS §1047 lg 1 ja 3 järgi ka siis, kui andmete avalikkusele kättesaadavaks muutmisega ei teotata isiku au.⁹⁷ Ka seaduse sõnastusest ja mõttest saab välja lugeda, et ebaõiged, mittetäielikud või eksitavad andmed ei pea teotama isiku au, ega juhul, kui tegemist on isiku majandus- ja kutsetegevusse sekkumisega eksitavate, mittetäielike või ebaõigete andmete avaldamisega majandus- või kutsetegevust omava isiku või tema tegevuse kohta, ei pea andmed olema tingimata majanduslikult kahjulikud. Seega on isikud printsiiabis ebaõigete, mittetäielike ja eksitavate andmete avaldamise eest hästi kaitstud. Ka näiteks neutraalsete, kuid ebaõigete andmete avaldamine võib osutada õigusvastaseks. Seega on õigusvastasus sõltumatu VÕS § 1047 lg 1 tähenduses andmete iseloomust. Ebaõigeks, kuid mitte õigusvastaseks on peetud näiteks Äripäevas avaldatud lauset, mille kohaselt teenivad hagejad Tallinna kesklinnas sadama lähedal asuva endise piirivalvehoone müügiga 20 miljonit. Hagejad olid aga vaid firma osanikud, mis antud maja müügiga tegeles. Ringkonnakohus leidis, et äriühingu vara käsitlemine eraisiku varana ehk väärinformatsiooni avaldamine on käsitletav eksimisena faktis.⁹⁸ Ajakirjandus selle otsuse üle küll väga vaimustunud ei ole, kuna selle lahendiga on meedia kohustatud eristama äriühingule ja nende osanikele kuuluvaid varasid, ning kohtu otsuse kohaselt äriühingu ja selle osaniku nime koos avaldamise nõue ei ole käsitletav ajakirjandusvabaduse piiramisena.

Õigusvastaseks osutub § 1047 lg 1 kohaselt ebaõigete andmete avaldamine vaid sellisel juhul, kui andmete avaldaja teadis või pidi teadma andmete ebaõigsusest. Avaldatu kontrollimise kohustuse sätestab § 1047 lg 3, st avaldaja peab kontrollima asjaolu põhjalikkusega, mis vastab võimaliku rikkumise raskusele. Tuleb mainida, et VÕS § 1047 sätestab nõutava hoolsuse standardi juba õigusvastasuse standardina.⁹⁹ Seega on võimalik ebaõigete andmete avaldamise korral vastutust vältida, kui avaldaja tõendab, et täitis avaldatu kontrollimise kohustust sel viisil, mida sai tema isikust oodata ning kontrollimise ulatus on kooskõlas võimaliku kannatanu huvide kahjustamise raskusega, mis tekiks andmete ebaõigsuse korral. Teatud juhtudel on kohus näiteks isegi leidnud, et artiklis ei ole esitatud olulisi väiteid, mida

96 J. Luige eriarvamus Riigikohtu tsiviilkolleegiumi otsusele nr 3-2-1-53-07. –RT III, 22.10.2007, 35, 279

97 RKTko tsiviilasjas nr 3-2-1-161-05. –RT III, 15.06.2006, 23, 209.

98 Tallinna Ringkonnakohtu 18. jaanuari 2008. a otsus tsiviilasjas nr 2-07-2353.

99 T. Tampuu. Deliktiõigus võlaõigusseaduses. Üldprobleemid ja delikti üldkoosseisul põhinev vastutus. - Juridica, 2003, nr 2, lk 81.

toimetusel üldse kontrollida tulnuks, seda eelkõige seetõttu, et artikli autor on isik, kelle pädevuses puudub alus kahelda.¹⁰⁰

Juhul aga, kui teoks on au teotava ebaõige asjaolu avaldamine, rakendub § 1047 lg 2, mis sätestab, et teise isiku au teotava või majanduslikult kahjuliku asjaolu avaldamine loetakse õigusvastaseks, kui avaldaja ei tõenda, et asjaolu vastab tegelikkusele. Saksamaa BGH on rõhutanud, et kohus peab tegema vahet lihtsal faktide avaldamisel, mis jätab avalikkusele vabaduse teha ise järeldusi ja teisest küljest nõ „varjatud väitel“, mis on saavutatud läbi tahtlikult eksitava kombinatsiooni tõestest faktidest ja faktide väljajätmisest, mis suunavad lugejat vales suunas. Vaid viimast saab võrdustada au teotava ebaõige väitega. Nagu rõhutab Saksa BGH, sunnib just sõnavabadus ning autori võimetus kontrollida, mis järeldusi avaldatust selle adressaat teha võib, eriti hoolikalt vahet tegema neil kahel kategoorial.¹⁰¹ Süütuse presumptsiooni väidetava rikkumisega seotud hagi mainis kohus tabavalt, et saatejuhi toon faktide kajastamisel võib meeldida või mitte, see ei tähenda aga seda, et hageja suhtes oleks avaldatud tegelikkusele mittevastavaid andmeid.¹⁰² Seda, et hageja oli kahtlustatav kuriteos, kriminaalmenetlus aga tema suhtes lõpetati aegumise tõttu, olid saates avaldatud ja tegelikkusele vastavad faktid.

Seega au teotava faktiväite avaldamise korral selle ebaõigsust eeldatakse ning erinevalt ebaõigete andmete avaldamisest, kus kannatanu kohustus on tõendada, et tema kohta käivad andmed on ebaõiged, pöörab lõige 2 tõendamiskoormise ümber. Seega eeldab ka seadus, et hagejal on õigus oma eksisteerivale reputatsioonile. Võiks küsida, kas saaks ka alternatiivselt näidata, et hagejal puudubki reputatsioon, mida saaks kahjustada. Taolise võimaluse pakub välja iseenesest inglise kohtupraktika, nimelt on kostjal õigus viidata hagejale üldiselt teadaolevale halvale reputatsioonile, näitemaks et hagejal polnudki enam midagi kaotada.¹⁰³ Eestis kuulub see ka arvestamisele siiski alles mittevahalise kahju hüvitusnõude rahuldamise kaalumisel, kuna Riigikohus on öelnud, et selleks, et isiku mittevahalise kahju rahaline hüvitusnõue oleks edukas, peab hageja kohtus tõendama, et enne au teotamist oli tal ühiskonnas hea positsioon.¹⁰⁴ Tõendamisobjektiks saaks teoreetiliselt sellisel juhul inglise kohtupraktika eeskujul olla kostjate poolt vaid hageja üldine halb reputatsioon, mitte aga hageja käitumine erinevates eluepisoodides.

100 Tallinna Ringkonnakohtu 12. septembri 2006. a otsus tsiviilasjas nr 2-05-15533.

101 Fedtke, J. Germany. -H. Koziol. et al. European Tort Law 2004. Springer-Wien-New York, 2005, p 218.

102 Harju Maakohtu 28. veebruari 2008. a otsus tsiviilasjas nr 2-06-37482.

103 B. Markesinis, S. Deakin, A. Johnston (viide 44), lk 812.

104 I. Kull. Estonia. -H. Koziol. et al. European Tort Law 2004. Springer-Wien-New York, 2005, p 257.

Kui au teotavate andmete avaldaja tõendab, et avaldatud andmed vastavad tegelikkusele, ei ole tegu au teotamisega. Kui see ei õnnestu, on võimalus tugineda VÕS §-le 1047 lg 3, mis sätestab, et hoolimata lg-tes 1 ja 2 sätestatust ei loeta andmete või asjaolu avaldamist õigusvastaseks, kui avaldajal või isikul, kellele asjaolu avaldati, oli avaldamise suhtes õigustatud huvi ning ta kontrollis asjaolu põhjalikkusega, mis vastab võimaliku rikkumise raskusele. VÕS § 1047 lg 3 on õiglane, kuna välistab isiku tsiviilõigusliku vastutuse, kui isik ei tekitanud teisele kahju tahtlikult: isik võis andmeid põhjalikult kontrollida ja seega neid õigeks pidada, mistõttu puudus tahtlus ebaõigete andmete avaldamisega teisele isikule kahju tekitada. Lisaks sellele sätestab aga § 1047 lg 3, et avaldajal või isikul, kellele asjaolu avaldati, peab olema avalikustamise vastu õigustatud huvi. Inglise õiguses hinnatakse õigustatud huvi läbi nn kvalifitseeritud privileegi, mis käib iga juhtumi kohta, kus isikul, kes andmeid avaldab, on huvi või kohustus – sotsiaalne, moraalne või õiguslik, seda teha ja isikul, kellele andmed avaldatakse, on huvi või kohustus need vastu võtta.¹⁰⁵ Inglise õiguses on kohtuasjas *Reynolds vs Times Newspaper* esitatud hulk faktoreid, mida kohtud peavad arvesse võtma õigustatud huvi hindamisel. Nii on selleks väidete tõsidus, st mida tõsisem on süüdistus, seda rohkem on avalikkust eksitatud ja isikut kahjustatud; informatsiooni loomus, st mil määral on see teema avalikkuse huvides; informatsiooniallika usaldusväärsus (paljud ei ole näiteks sündmustega ise kokkugi puutunud või on nendel eelarvamused või kätemaksuhimu); informatsiooni staatus, st kas keegi on seda teemat varem juba uurinud; sammud, mida on astunud, et info tõesust kindlaks teha; teema kiireloomulisus, kuna uudised on nõ kiiresti oma aktuaalsust kaotavad; artikli toon; artikli ajastatus; kas artiklis sisaldus ka kannatanu vaateid ning kas kannatanu poole pöörduti kommentaari saamiseks.¹⁰⁶ Seega saab juba õigustatud huvi kindlaks määramisel võtta arvesse ka kostja samme ja põhjalikkust informatsiooni kontrollimisel.

Eesti meediaväljaannete puhul tuleks jaatada õigustatud huvi laia tõlgendust VÕS § 1047 lg 3 kohaldamisel. On ju rõhutanud ka Euroopa Inimõiguste Kohus: „Kuigi press ei tohi üle astuda piiridest, mis on *inter alia* seatud kaasinimeste reputatsiooni kaitseks, on tal siiski kohustus levitada teavet ja ideid poliitiliste küsimuste kohta täpselt samavõrd kui muude üldist huvi pakkuvate küsimuste kohta.“¹⁰⁷ See tähendab aga ka seda, et nende faktorite hulk, mida õigustatud huvi kindlakstegemisel silmas pidada, peaks varieeruma sõltuvalt konkreetse kaasuse asjaoludest.

105 M. Lunney, K. Oliphant (viide 50), lk 622.

106 W. V. Horton Rogers. Winfield & Jolowicz on Tort. London: Sweet and Maxwell, 2006, p 583.

107 European Court of Human Rights. Case of Lingens v. Austria (viide 2).

Taoliste määratlemata õigusmõistetega nagu õigustatud huvi tuleb kohtuotsustesse suur annus etteennustamatust. Õigustatud huvi esineb saksa kohtupraktika järgi siis, kui „objektiivne avaldatu sisu hindamine, avaldatu vorm ning muud sellega seonduvad asjaolud viitavad, et see on sobiv ja vajalik viis saavutamaks õiguslikult vastuvõetavat eesmärki.¹⁰⁸ Mis puutub hoolsusesse, mida ajakirjanik peaks üles näitama, siis selles osas on avaldatud erinevaid arusaamu. Nii on kohtupraktikas ebaõigete andmete avaldamine tunnustatud õigusvastaseks juhul, kus artiklis kirjeldati vägistamissüüdistuse aluseks olevaid asjaolusid nii, nagu oleks hageja ka neis episoodides süüdi mõistetud. Süüdi mõisteti hageja aga kehalises väärkohtlemises ja seadusliku aluseta vabaduse võtmises.¹⁰⁹ Kohus heitis ajakirjanikule ette oma mälu ja teadmiste usaldamist kohtuistungil toimunu kajastamisel, ajakirjanik oli teinud oma tööd hooletult, kuna artiklid olid juriidiliselt ebakorrektsed. M. Ernits seevastu VÕS § 1047 lg 3 sätestatud käibekohustuse rikkumist eitas seetõttu, et mõningane ebatäpsus peab avaliku väljendusvabaduse puhul nõutavat teabe kiirust ja ajakirjaniku töö spetsiifikat olema lubatud.¹¹⁰ Seega näib Ernits lähtuvat õigusvastasuse välistamisel ebaõigete andmete puhul, eriti pressideliktide puhul, kohalduvat rohkem § 1046 lg 2, mis ütleb, et isikliku õiguse rikkumine ei ole õigusvastane, kui rikkumine on õigustatud, arvestades muid seadusega kaitstud hüvesid ja kolmandate isikute ja avalikkuse huve. Tuleb märkida, et iseenesest kohaldub ebaõigete teotavate andmete korral ka VÕS § 1046. Riigikohus on rõhutanud, et ka au teotavate faktiväidete puhul tuleb arvestada VÕS § 1046 lõike 1 teist lauset, mis sätestab, et isikliku õiguse rikkumise õigusvastasuse tuvastamisel tuleb arvestada rikkumise liiki, põhjust ja ajendit, samuti suhet rikkumisega taotletud eesmärgi ja rikkumise raskuse vahel.¹¹¹ Euroopa Inimõiguste Kohus on märkinud, et ajakirjanikel on õigus rajada oma faktiväited ja hinnangud ametlikule teabele, mis on avalik, ilma et oleks vaja kontrollida nendes esitatud faktide tõele vastavust, isegi juhul kui need on au teotavad.¹¹² Nagu eelpool mainitud, hakkasid Reiljani kaasuses ajakirjanikud aga taolisi materjale alles otsima pärast kohtumenetluse algust.

Ülalpool toodud 10 faktorit, mis aitavad muuhulgas õigustatud huvi kindlakstegemisel ka kontrollikohustust arvesse võtta, ei saa hinnata nii, et kui mõni neist puudub, siis tuleks

108 B. Markesinis (viide 18), lk 902.

109 Tallinna Ringkonnakohtu 8. novembri 2006. a otsus tsiviilasjas nr 2-06-3132.

110 M. Ernits. Avalik väljendusvabadus ja demokraatia. II osa. -Juridica, 2007, lk 161.

111 RKT Ko tsiviilasjas nr 3-2-1-161-05. –RT III, 15.06.2006, 23, 209.

112 European Court of Human Rights. Case of Bladet Tromsø and Stensaas v. Norway. Judgment of 20 May 1999. Arvutivõrgus. Kättesaadav: <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=bladet&sessionid=22139220&skin=hudoc-en>, 17. mail 2009.

õigustatud huvi puudumist eitada. Nii näiteks Inglismaal artiklis, mis andis edasi kahe Saudi Araabia pankuri kohta ebaõigeid andmeid, et nood on seotud terroristide rahastamisega, puudus pankurite enda kommentaar, kuigi esindaja oli palunud artikli avaldamine 24 tundi edasi lükata. See ei tähendanud aga, et ajakirjanik oleks oma käibekohustuse täitmata jätnud.¹¹³ Taolisele otsusele aitas kindlasti kaasa tõik, et lugu oli kirjutatud neutraalses toonis ning oli tehtud piisavalt eeltööd.

Riigikohus on märkinud, et näiteks vägistamise üksikkasjade avalikustamine ei saa olla avalikkuse huvides. Selles on nähtud sammu kontseptsiooni poole, mis eristab avalikku huvi ja avalikkuse huvi.¹¹⁴ Seega ei ole kuidagi avalikes huvides avalikkuse nälja rahuldamine lihtlabaselt skandaalsete lugude järgi.

Õigustatud huvi ja põhjalikkus andmete kontrollimisel, mis vastab võimaliku rikkumise raskusele on VÕS § 1047 lg 3 kohaselt 2 kriteeriumit, mis välistavad õigusvastasuse. Järelikult peavad olema mõlemad nõudmised täidetud, ning lihtsalt väljendusvabaduse huvides neid nõudmisi nullini viia ei tohiks, kuigi võimalus võtta arvesse ka VÕS § 1046 säilib.

3. Mittevaraline kahju

3.1 Mittevaralise kahju olemus au teotamise korral

I. Tammelo on kirjutanud: „/.../ Mitte keegi ei saavuta oma elu jooksul eales tõelist vaimset tasakaalu ja vaevalt leidub kedagi, keda elu kohtleb nii suuremeelselt, et ta ei saagi kunagi ühtegi emotsionaalset haava. Inimesele tekitatud emotsionaalsed haavad paranevad harva, jätmata arme, mis mitmesugusel viisil segavad temaga suhtlemist. Olenevalt oma elukogemusest oleme kõik millegi suhtes tundetud või ülitundlikud.“¹¹⁵ Taoliste emotsionaalsete haavade suhtes ei saa aga õigus reageerida ei tundetult ega ka ülitundlikult, vaid tuleb leida kuldne kesktee. Õigusteoreetiliselt ongi mõistetud seepärast mittevaralise kahju all isiku individuaalsust, terviklikkust, ja puutumatumust sätestavate absoluutse iseloomuga õiguste rikkumisega tekitatud olulisi tagajärgi, mis avaldavad negatiivset mõju

113 K. Oliphant. England and Wales. -H. Koziol. et al. European Tort Law 2006. Springer-Wien-New York, 2008, p 167.

114 E. Tikk, A. Nõmper (viide 23), lk 50.

115 I. Tammelo (viide 22), lk 345.

isiku suhtumisele iseendasse, teda ümbitsevasse ja teiste isikute suhtumisele temasse.¹¹⁶ Ka Võlaõigusseadus seab eesmärgiks pakkuda õiguslikku kaitset kahju eest, mis tekib, kui isiku avaldatu sunnib teisi oma otsustusi kannatanu suhtes muutma. Nõude alusnormiks on VÕS § 1043 ja § 134 lg 2. Nii on tagatud Eesti Vabariigi põhiseaduse §-s 25 sätestatud õiguse – isiku õiguse nõuda ükskõik kelle poolt talle õigusvastaselt tekitatud mittevarelise kahju hüvitamist – materiaaõiguslik alus. On avaldatud seisukohta, et õigus mittevarelise kahju hüvitamisele isikuõiguste rikkumise korral on parim, kui mitte ainus viis oma õiguste maksmapanekuks.¹¹⁷ Vastavalt VÕS § 128 lg 5 hõlmab mittevarelise kahju eelkõige kahjustatud isiku füüsilist ja hingelist valu ja kannatusi. Kuna seaduses on tegemist lahtise loeteluga, ei välista seadus ka muul viisil mittevarelise kahju tekkimist. Mittevarelist tagajärjed, mis tulenevad au teotamisest, põhjustavad moraalse ja psühholoogilise heaolu kaotuse, omamata siiski füüsilisi tagajärgi ning avaldumata füüsilise valuna. Au teotamise asjades on siinkohal nähtud eelkõige maine langust, häbi, piinlikkustunnet, aga ka sunnitud tegelemist eneseanalüüsiga, et süüdistusi ümber lükata. See, kas peale majandusliku kahju ka kahju tunnete sfääris kompenseerimisele kuulub, tõusetus Euroopas juba 19. sajandil. R. von Jhering leidis, et taolise võla täitmine, mis on täiesti ilma majandusliku väärtuseta, on lubatav, ning mingit aluseks olevat varalist huvi printsipiis vaja ei ole, et kohustus oleks kehtiv.¹¹⁸ On oluline, et mittevarelist kahju nähakse sõltumatuna au teotamise korral tekkida võivast varalisest kahjust, st viimast ei seata eeltingimuseks esimese olemasolu tunnustamisele.

See, kas isiku au on teotatud faktiväite või väärtushinnanguga ei mõjuta tekkinud mittevarelise kahju olemust, kuna negatiivsed tagajärjed on rikutava õigushüve olemusest tulenevalt kannatanu suhtes samasugused. Faktiväite ekslikul lugemisel väärtushinnanguks on aga võimalik jõuda mittevarelise kahju eitamiseni, kuna vastandlike huvide kaalumise, mis väärtushinnangu puhul omab suuremat osatähtsust kui ebaõige faktiväite korral, võib viia õigusvastasuse eitamiseni, mistõttu mittevarelise kahju hüvitamise kohustuseni taaskord ei jõutagi.

Mittevarelise kahju tunnustamine väljendab põhimõtet, et oleks ebanormaalne tagada lai kaitse varale, jättes samal ajal inimeste heaolu unarusse. Seetõttu on seda nimetatud ka „arenenud ühiskonna luksuseks“.¹¹⁹ Olles lahutamatu seotud võimalustega selle

116 Tallinna Ringkonnakohtu 17. aprilli 2006. a otsus tsiviilasjas nr 2-05-24349.

117 M. Faure, T. Hartlief. *The Netherlands*. -H. Koziol. et al. *European Tort Law 2004*. Springer-Wien-New York, 2005, p 440.

118 M. Bussani. *European Tort Law*. Berne: Stämpfli Publishers, 2007, p 207.

119 P. Tercier. *Swiss*. -W.V. Horton Rogers. et al. *Damages for non-pecuniary loss in a comparative*

hüvitamiseks, on mittevahalise kahju rahalise hüvitamise eesmärgiks leevendada kannatanule au teotamisega tekitatud ülekohut, samas on Riigikohus öelnud, et see on ka ühiskonna hukkamõistu väljenduseks rikkuja õigusvastasele teole.¹²⁰ Selline Riigikohtu arvamus näib väljendavat seda, nagu oleks hüvitusel vähemalt au teotamise asjades karistusliku kahjuhüvitise olemus. Seda on kirjanduses siiski eitatud: K. Seini hinnangul ei anna ainuüksi asjaolu, et kõnealusel juhul on tsiviilõigusliku kahjuhüvitise üheks funktsiooniks preventatsioon, veel iseenesest alust väita, et tegemist on karistusliku kahjuhüvitisega USA *punitive damages* i mõttes.¹²¹ Saksa kohtud on lähtunud ideest, et kahju hüvitusnõue põhineb ideel ära hoida kostja (ja kõigi võimalike tulevaste kostjate) rikkumise kordamist.¹²² Taoline vaade on viinud selleni, et on tekkinud lahknevused mittevahalise kahju hüvitamise korral kehavigastuste ja au teotamise kohtuasjades – au teotamise juhtudel on välja mõistetud olulisemalt suuremaid hüvitussummasid kui raskete füüsiliste ja psüühiliste vigastuste tagajärjel tekkinud mittevahalise kahju korral. Sellist olukorda on vaidlustatud, viidates põhiseaduses sätestatud võrdse kohtlemise printsiibile. *Bundesverfassungsgerichtshof* siiski võrdse kohtlemise põhimõtte rikkumist eitas, kuna võrdse kohtlemise põhimõtte ei saavat takistada kohtute sõltumatust teineteisest ja takistada lahknevaid õigusnormi tõlgendusi. Erinev kohtlemine olevat õigustatud ka erinevatel põhjustel: hoolimatu ja julm isiksuse kahjustamine on ära hoitav kõrgemate kahjuhüvitistega, kuid taoline efekt ei ole kindlasti saavutatav liiklusõnnetuste puhul, sellisel juhul kuuluvad kulud tasumisele rikkuja kindlustuse poolt. Ka inglise õiguses on nähtud probleemi seoses suure kontrasti tõttu isikukahju eest väljamõistetavate summade ning au teotamise asjades saadud summade vahel.¹²³ See on osaliselt seletatav sellega, et õigusemõistmisest au teotamise asjades võtab osa vandekohus, kes väljendab suurte väljamõistetud summadega vastumeelsust nõ kollase pressu vastu¹²⁴ - asjas *Tolstoy Miloslavsky vs UK* leidis siiski isegi Euroopa Inimõiguste Kohus, et 1, 5 miljoni naelane hüvitus on inimõiguste ja põhivabaduste konventsiooni artikli 10 rikkumine. Võimalike kontrastide ennetamiseks on Riigikohus andnud juhise, mille kohaselt kaitstavate õiguste esemed mittevahalise kahju korral eeldavad nende erinevat hindamist ka rahalises mõttes, st isikukahju tekitamisel peaksid väljamõistetavad hüvitised olema üldjuhul suuremad kui au teotamise korral.¹²⁵ Kontrast Eesti õiguses võib seisneda hoopis selles, et kuna au teotamise korral kuulub mittevahaline kahju rahalises väljenduses hüvitamisele haruharva,

perspective. Springer-Wien-New York, 2001, p 308.

120 RKTko tsiviilasjas nr 3-2-1-105-01. –RT III, 09.11.2001, 28, 308.

121 K. Sein. Kas Eesti õiguses tuleks lubada karistuslikke kahjuhüvitisi? -Juridica, 2008, nr 2, lk 100.

122 B. Markesinis. et al. Compensation for personal injury in English, German and Italian law. Cambridge: University Press, 2005, p 6.

123 T. Weir (viide 43), lk 522.

124 B. Markesinis, S. Deakin, A. Johnston (viide 44), lk 807.

125 RKTko tsiviilasjas nr 3-2-1-19-08. –RT III, 25.04.2008, 17, 113.

puudub summade omavahelisel võrdlemisel hetkel üldse otstarve. Võib tekkida õigustatud küsimus, kas mittevaralise kahju hoomamatusest tulenevalt ei loe kohtud mittevaralise kahju tekkimise piisavalt tõendatuks.

3.2 Mittevaralise kahju tekkimise tõendamine

Võlaõigusseadus mittevaralise kahju tekkimise presumptsiooni au teotamise korral iseenesest otsesõnu ei sätesta. Samas on Riigikohus leidnud, et mistahes isikliku õiguse rikkumine kahjustab inimese psüühilist tegevust ja seisundit, mistõttu mittevaralise kahju olemasolu selles tähenduses eeldatakse, kuna isikliku õiguse rikkumise tagajärge – muudatuste tekkimist ja nende suurust inimese psüühikas – ei ole võimalik objektiivselt mõõta ega väljendada.¹²⁶ Riigikohus on paar aastat hiljem väljendanud, et mittevaralise kahju eest rahalise hüvitise väljamõistmiseks au õigusvastase teotamise korral peab hageja näitama, milles mittevaraline kahju seisnes ning tõendama kahju olemasolu.¹²⁷ Võlaõigusseaduse kommentaarid lähtuvad siiski eelpoolmainitud Riigikohtu esimesest seisukohast, et kannatanu peab tõendama üksnes õigushüve rikkumist kahju tekitaja poolt ja mitte mittevaralise kahju tekkimist ja selle suurust.¹²⁸ J. Lahe ja T. Tampuu kommentaarides esitatud väitega ei nõustu, kuna nende arvates kehtib väide, mille kohaselt kannatanu peab tõendama üksnes õigushüve rikkumist VÕS § 130 lg 2 rakendamisel, mis sätestab kehavigastuse tekitamise või tervise kahjustamisega tekitatud kahju hüvitamise kohustusega ka maksta isikule mittevaralise kahju hüvitamisena mõistlik rahasumma.¹²⁹ Viimast seisukohta näib toetavat ka Saksa kohtupraktika: *Bundesverfassungsgerichtshof* on rõhutanud, et õiguslikud tagajärjed kahju korral isiku kehale, tervisele ühelt poolt ning isikusfääri rikkumise korral teiselt poolt ei pea olema täpselt samasugused või omavahel vastavuses. Seda seetõttu, et kahju tegelik aspekt isikuõiguste korral on palju ebaselgem, kui juhtum, kus isikule on tekitatud kehavigastus või tervisekahjustus.¹³⁰

Teatav ebaselgus tõendamisküsimustes on viinud kummalise olukorrani, kus näiteks Pärnu Maakohus on kohtulahendis lugenud kostja väited asjakohatuks ja meenutanud talle, et hageja

126 RKTko tsiviilasjas nr 3-2-1-105-01. –RT III, 09. 11, 2001, 28, 308.

127 RKTko tsiviilasjas nr 3-2-1-11-04. –RT III, 03.03.2004, 6, 66.

128 P. Varul. jt. Võlaõigus I. Üldosa (§§ 1-207). Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura, 2006, komm 4.4, § 129.

129 T. Tampuu, J. Lahe. „Võlaõigusseadus I. Kommenteeritud väljaanne“. Märkusi võlaõigusseaduse 7. peatüki kohta. -Juridica, 2007, nr 5, lk 318.

130 B. Markesinis. The German Law of Obligations. Vol I. The Law of Contracts and Restitution: A Comparative Introduction. Oxford: Clarendon Press, 1997, p 389.

ei saa tõendada mittevaralise kahju tekkimist ühegi TsMS nimetatud tõendiga, kuid natuke hiljem heidetakse hagejale ette, et ta ei ole tõendanud, et oleks kandnud mittevaralist kahju.¹³¹ On ka leitud, et kuna mittevaralise kahju hüvitamise nõuded ei saa olla meelevaldsed, ning võimalus alusetuks rikastumiseks, ongi esitatud nõue, et hageja mittevaralise kahju tekkimist tõendaks.¹³² Samas on kohtulahenditest märgatav selge tendents, et hagejad toovad välja ja kirjeldavad au teotamise fakti, millega kohus peaks lugema ise mittevaralise kahju tekkimise tõendatuks. Kohtuasjas, kus hageja kohta avaldati avalikus pöördumises Riigikogu korruptsioonivastasele erikomisjonile, ajalehele Vesti Dnja ja MK Eesti kümneid valeväiteid ja ebakohaseid väärtushinnanguid, näiteks, et hageja on kihutanud D.B-d sooritama kuritegusid, mis on karistusseadustiku järgi karistatavad, hoidunud kõrvale tulumaksu maksmisest, tekitanud firmale iseendaga sõlmitud tehingutega kahjumit, muutunud ebastabiilseks ja hakanud alkohoolseid jooke tarbima jpm, ei lugenud kohus mittevaralise kahju tekkimist tõendatuks. Tõendada soovis aga hageja tekkinud kahju objektiivselt, viidates kostja süstemaatilistele rünnakutele, eesmärgile rikkuda hageja karjääri, soovile häbistada hagejat võimuorganite ja avalikkuse ees, rikkuda isikliku elu kvaliteeti nii perekonnas kui suhetes sõpradega.¹³³ Vaid kostja pahatahtliku eesmärgiga ei saa aga kahju tekkimist tõendada. Vaid juhul, kui nimetatud eesmärgid ja soovid oleksid täitunud ja hageja oleks esitanud sellekohased tõendid, oleks kohus lugenud mittevaralise kahju tekkinuks.

R. C. Post on näiteks aga avaldanud seisukohta, et seadust ei tohiks huvitada mitte niivõrd tegelik kahju kindlate indiviidide isiksusele, vaid isiksuse kaitse, mis oleks terviklik, kui järgitaks lugupidava käitumisviisi reegleid, mille rikkumine tekitab igal juhul viha ja solvumistunnet. Post kutsub neid viisakusreegliteks, ning neist kaalutlustest lähtudes ei tohiks kannatanult nõuda, et ta tõendaks kahju tekkimist, nagu nõutakse Ameerikas.¹³⁴ Euroopas tuletatakse siiski vaid Inglismaal ja Prantsusmaal kahju olemasolu rikkumisest endast.¹³⁵

Eestis presumeeritakse au teotamisega tekkinud kahju hageja enda seisukohalt. Nõude, et isik tõendaks mittevaralise kahju tekkimist, võiks Riigikohtu hinnangul lugeda mittevaralise kahju ühiskondlikuks aspektiks, kuna isiklikust aspektist mittevaralise kahju tekkimist eeldatakse.¹³⁶ Mittevaralise kahju tekkimise tõendamine omab tähtsust siis, kui hageja soovib oma

131 Pärnu Maakohtu 23. jaanuari 2006. a otsus tsiviilasjas nr 2-05-2833 (2-550/2005).

132 Harju Maakohtu 29. jaanuari 2007. a otsus tsiviilasjas nr 2-04-1984.

133 Tallinna Ringkonnakohtu 30. novembri 2007. a otsus tsiviilasjas nr 2-06-2443.

134 J. Gordley. *Foundations of Private Law*. Oxford: Oxford University Press, 2006, p 242.

135 S. Galand Carval. France. -W.V. Horton Rogers. et al. *Damages for non-pecuniary loss in a comparative perspective*. Springer-Wien-New York, 2001, p 105.

136 RKTko tsiviilasjas nr 3-2-1-105-01. –RT III, 09. 11, 2001, 28, 308.

kannatuste eest saada rahalist hüvitist. Iseenesest tuleb nõustuda, et kohtule peaks olema selgeks tehtud, milles seisnevad isiku jaoks kahjulikud mittevaralised tagajärjed. Küsitavusi tekitab aga see, kas iga kahjuliku tagajärje osas peaks hageja tõesti olema võimeline tooma tõendeid. Seoses eelpooltoodud näitega Pärnu Maakohtu otsusest võib öelda, et segadust on tekitanud see, et kohus nõuab hagejalt oma negatiivsete seasmiste protsesside, st valu ja kannatuste, tõendamist. Riigikohus on varem rõhutanud, et kohtunik saab hinnata üksnes neid asjaolusid, mis on talle tajutavad, st au teotamisel selle vorm – kirjas, pildis, suuliselt jne, ulatus (piiratud või piiramatu levikuga teabeallikas), iseloom (teabe sisu, esitamise eesmärk, motiiv) ning muud rikkumisega seotud olulised asjaolud.¹³⁷ Negatiivsete seasmiste protsesside (valu, kannatused) teket peaks saama järeltada töö autori meelest isikuõiguse raske rikkumise korral juba nende kriteeriumide alusel. Hageja tõendid au teotamisega tekitatud väliselt negatiivsete tagajärgede kohta nagu näiteks maine langus peaksid võimaldama lugeda ka seasmised tagajärjed tõendatuks. Hingelise valu ja kannatused on kohus lugenud tõendatuks ka objektiivselt näiteks järgmisel juhul¹³⁸: olukorras, kus Tallinna Linnavolikogu istungil solvati hagejat vene keeles ebatsensuurse sõnaga, tugines kohus oma põhjendustes just au teotamise ulatusele (lisaks volikogu liikmetele oli kohal ka televisioon, mis hiljem öeldut taasesitas) ning vormile. Selle lahendiga saab vaid nõustuda. Kuna iga juhtum on eriti au teotamise korral individuaalne, võib osutada ebamõistlikuks ja hagejat kahjustavaks olukord, kus nõutakse, et ta esitaks iga kahjuliku tagajärje osas tõendeid. Ka M. Vutt on pööranud tähelepanu raskele tõendamiskoormisele, ning kahelnud, kas see tagab põhiseaduses sätestatud kahju hüvitamise õiguse õiglase kohaldamise.¹³⁹ VÕS § 127 lg 6 määrab, et kui kahju tekitamine on kindlaks tehtud, määrab mittevaralise kahju tekitamise korral hüvitise suuruse kohus. Kui tuntakse, et kahjude hindamise protseduur toob kaasa etteennustamatuid ja ebajärjekindlaid tulemusi, kaotab see suure osa oma legitiimsusest, ükskõik millised määratavad summad ka ei oleks. Näiteks on Harju Maakohus lugenud hagejate poolt esitatud tõenditega tõendatuks, et hagejad kannatavad närvisüsteemi ülepinge all. Siiski ei lugenud kohus tõendatuks, et hagejatel tekkis süüdistuste tõttu ebaseaduslikus käitumises taoline mittevaraline kahju, mis kuuluks kompenseerimisele, kuna nimetatud tõendist ei saa teha järeltust, et hagejatel oleks tekkinud püsiv terviserike.¹⁴⁰ Sisuliselt on kohus samastanud seega mittevaralise kahju au teotamise asjas kui eelkõige vaimse valu ja kannatused püsiva terviserikkega, mida ei saa kindlasti seadusest tulenevalt õigeks pidada. Tervisekahjustuse

137 ibid

138 Harju Maakohtu 16. mai 2006. a otsus tsiviilasjas nr 2/109-2110/05 (2- 05-852).

139 M. Vutt. Mittevaralise kahju hüvitamine: mida näitas kohtupraktika analüüs aastal 2007? -Juridica, 2008, nr 5, lk 292.

140 Harju Maakohtu 22. juuni 2007. a otsus tsiviilasjas nr 2-06-25225.

tekitamisega au teotamise korral pannakse toime veel üks delikt (VÕS § 1045 lg 1 p 2), mis on erinev võrreldes isikliku õiguse rikkumisega.

Kui raske tõendamiskoormis au teotamise asjades hagejatel lasub, selle kohta eelpooltoodud näidete põhjal kaugeleulatuvaid järeldusi teha ei saa. Sageli puudub kaasustes tegu, st au ja vääriskuse rikkumine üldse. Näiteks esineb hagnosis, kus ei olda rahul enda kujutamiskes meedias. Samas artiklist nähtub selgelt, et tegemist on varem kriminaalkorras karistamata isikuga ning politsei alles tegeleb süüdistuste uurimiskesga¹⁴¹ või hageja meelest väide, et talle on esitatud süüdistus korruptsioonis viitab sellele, et tema suhtes on algatatud kriminaalmenetlus korruptsioonis, kuigi hageja suhtes toimus vaid väärteomenetlus.¹⁴² Suur osa hagnosis keskenduvad lihtsalt ebaõigete andmete ümberlukkamisele.

See, kui suure tõendamiskoormise kohtud hagejale asetavad, peaks sõltuma töö autori hinnangul iga kaasuse tehioludest. Riigikohtu arvates ainuüksi väited psüühilistest kannatustest ei ole kohtule piisav alus moraalse kahju olemasolu tunnistamiskes¹⁴³, ning igal juhtumil ei pruugi see tõesti nii olla, samas on selge, et kohtupraktikas on kahju loetud tõendatuks ka rikkumise enda iseloomust tulenevalt. Seega võiks asuda seisukohale, et moraalse kahju hüvitamiseks rahas ei pea hageja kahju tekkimist tsiviilprotsessis kasutatavate tõenditega iga kord tõendama.

3.3 Mittevaralise kahju hüvitamise erisused

VÕS konstruktsioonid eeldavad, et kõigepealt tehakse kindlaks mittevaralise kahju hüvitamise kohustus ning seejärel hinnatakse teatud asjaolusid, mille täiendaval esinemiskes mittevaraline kahju tõesti ka hüvitada tuleb.¹⁴⁴ Täiendavaks asjaoluks on VÕS § 134 lg 2 sätestatud põhimõte, mille kohaselt tuleb au teotamisest tekkinud kahju hüvitamise kohustuse korral kahjustatud isikule mittevaraline kahju hüvitada üksnes juhul, kui rikkumise raskus, eelkõige kehaline ja hingeline valu, seda õigustab. Eelnevalt peab seega olema tõendatud, et kostja on tekitanud oma teoga hagejale mittevaralise kahju ning tegu on õigusvastane ning süüline.

141 Harju Maakohtu 2. mai 2006. a otsus tsiviilasjas nr 2-04-699.

142 Harju Maakohtu 4. märtsi 2008. a otsus tsiviilasjas nr 2-07-6298.

143 RKTko tsiviilasjas nr 3-2-1-61-98. –RT III, 05.06.1998, 18, 185.

144 M. Vutt. Mittevaralise kahju hüvitamise nõuded tsiviilasjades esimese ja teise astme kohtutes 2006. aastal.

Arvutivõrgus. Kättesaadav: http://www.riigikohus.ee/vfs/594/Mittevaraline_kahju.pdf, 17. mail 2009.

Eesti tsiviilõigus lähtub kahju hüvitamisel põhimõttest, et mille kohaselt on kahju hüvitamise eesmärgiks kahju kannatanule tema kahju korvamine.¹⁴⁵ See põhimõte ei kuulu aga kergelt kohaldamisele seal, kus tegemist on mittevahalise kahjuga. Tegemist on valdkonnaga, kus kahju hüvitamine põhimõttel *restitutio in integrum* ei ole võimalik – valu ja kannatused ei ole vaheliselt hinnatavad. Kahju kuulub aga kindlasti hüvitamisele vastavalt VÕS § 127 lg 2 ulatuses, milles kahju ärahoidmine oli selle kohustuse või sätte eesmärgiks, mille rikkumise tagajärjel kahju hüvitamise kohustus tekkis. Seega peaks olema VÕS § 1050 lg 1 ja 2 järgi võimalik teo toimepannud isikul näidata, et tal ei olnud võimalik ette näha põhjuslikku seost teo ning tekkinud kahju vahel, mistõttu ei ole võimalik hooletut käitumist kostjale ette heita. Põhjusliku seose temaatika üldjuhul kohtuotsustes ei kajastu. Põhjusliku seose temaatika on läbi käinud lahendist, kus hageja tuttav avaldas hageja surma kohta valeteate. Lähtuvalt mittevahalise kahju lahtisest loetelust luges kohus mittevahaliseks kahjuks ka hageja suurema tervise halvenemise ja sellest tulenevad negatiivsed muutused hageja elukorralduses, kuigi hageja tervis oli suhteliselt halb juba enne surmakuulutuse avaldamist. Põhjuslik seos oli kohtu meelest kaetud, võttes arvesse kuulutuse ilmset pahatahtlikku motiivi, selle sisu, esitamise viisi ja leviku ulatust.¹⁴⁶ Seetõttu oli edukas ka hüvitisnõue, milleks jäi 25 000 nõutud 50 000 asemel. Kohtuasjas, kus isikut nimetati ajaleheveergudel süüdimatuks, leidis kohus, et hageja suhete halvenemine Eesti Akadeemilise Õigusteaduse Seltsi liikmetega ning see, et sponsorid keeldusid toetamast apellandi osalusel taastatavat motoklubi, ei ole käsitletavad taoliste negatiivsete elamustena, mida saaks pidada oma raskusastmelt selliseks kahjuks, mille heastamine eeldaks rahalist hüvitist.¹⁴⁷ Enam problemaatiline oli kaasuses muidugi põhjusliku seose puudumine.

VÕS § 134 lg 2 mõttest tulenevalt on silmas peetud seda, et mittevahalise kahju hüvitamine toimub üldjuhul muul viisil kui rahalise kompensatsiooniga. On avaldatud arvamust, et teiste õiguskaitsevahendite olemasolu mõjutab ka rahaliste hüvitiste summade suurust au teotamise asjades nende suhtelise väiksuse suunas.¹⁴⁸ Kuna aga just rikkumise raskus on see, mis õigustab rahalise hüvitise väljamaksmist, ei tohiks töö autori hinnangul vähendada kahjuhüvitist vaid sellel põhjusel, et kostjal lasub kohtuotsuse kohaselt ka au teotavad andmed ümber lükata. VÕS § 1047 lg 4 objektiivse vastutusena sätestatud ebaõigete andmete ümberlükkamise kohustus sõltumata sellest, kas andmete avaldaja teadis või pidi teadma

145 P. Varul. jt. (viide 128)

146 Harju Maakohtu 19. juuni 2006. a otsus tsiviilasjas nr 2-03-714.

147 Tallinna Ringkonnakohtu 18. jaanuari 2006. a otsus tsiviilasjas nr 2-03-585.

148 W. V. Horton Rogers. Comparative report. -W. V. Horton Rogers. et al. Damages for non-pecuniary loss in a comparative perspective. Springer-Wien-New York, 2001, p 281.

andmete ebaõigsusest või mittetäielikkusest (§ 1047 lg 1) või kas avaldajal oli avaldamise vastu õigustatud huvi ning kas ta kontrollis andmeid või asjaolu põhjalikkusega, mis vastab võimaliku rikkumise raskusele (VÕS § 1047 lg 3) on iseenesest küll käsitletav mittevaralise kahju hüvitamisena. J. Lahe ja T. Tampuu on küll seisukohal, et VÕS § 1047 lg 4 rakendamisega ei hüvitata mittevaralist kahju, vaid lõpetatakse kestav õigusrikkumine, mis algas isiku kohta ebaõigete andmete avaldamisega.¹⁴⁹ Käesoleva töö autor sellega siiski ei nõustuks: näiteks inglise õigus võimaldab au teotamise korral saada kompensatsiooni vaid rahaliselt, see aga ei täida isiku reputatsiooni põhjendamatutest süüdistustest vabastamise funktsiooni.¹⁵⁰ Kuna just sellest aspektist on kehtivat süsteemi palju kritiseeritud ning märgitud, et selle funktsiooni täitmiseks vajataks kindlat seaduses ettenähtud protseduuri paranduse või ümberlükkamise jaoks, on taolisel protseduuril seega oluline roll mittevaralise kahju heastamisel. Tsiiviilkolleegium on leidnud varasemalt, et tõepärase informatsiooni levitamise nõude tagamist ebaõigete andmete avaldajale nende ümberlükkamise kohustuse panemisega ei ole põhimõtteliselt võimalik käsitleda ajakirjandusvabaduse piiranguna.¹⁵¹ Lahendis, kus hageja G. Gross taotles ajalehe artiklist tulevate faktiväidete – et auto ja selles olnud isiklikud asjad varastas hageja – ümberlükkamist, sõnastas tsiiviilkolleegium oma mõtte paremini, öeldes, et avaldaja kohustamine lükata ümber või parandada ebaõiged andmed on ajakirjandusvabaduse proportsionaalne riive.¹⁵² Seda, et kohtulik parandus ei pruugi olla kõige kiirem viis isikule tekitatud mittevaralise kahju heastamiseks näitab see, et Grossi juhtum sai lõplikult lahendatud 4 aastat peale ebaõige informatsiooni, nagu oleks Gross olnud seotud vargusega, avaldamist. Eesti Ekspress lükkas väite ümber alles aastal 2008. Faktiväite ümberlükkamise nõue peab olema küll konkreetne, kuid andmete ümberlükkamisel ja paranduse avaldamise nõudel puudub sisuline õiguslik vahe – ümberlükkamine tähendab faktiväite ebaõigsuse tuvastamist, parandamine aga ebaõige faktiväite kohta asjaolu avaldamist, millest tavalugejal on võimalus järeldada, et faktiväide oli ebaõige ega leidnud kinnitust. Kuna avaldaja peab laskma väited ümber lükata vaid omal kulul, on võimalus esitada ka nõue faktiväite ebaõigsust kinnitava kohtuotsuse avaldamiseks.¹⁵³ Juhul, kui faktiväited on avaldatud konkreetsetele isikutele näiteks kirja teel, ning hakis nõutakse nende ümberlükkamist meediaväljaandes, siis taolist võimalust Riigikohus üldjuhul eitab, kuna reeglina saab andmete ümberlükkamine toimuda samal viisil ja samas kohas, kus andmete avaldamine toimus, erandina mujal siis kui näiteks ajakirjandusväljaannet, kus andmeid

149 T. Tampuu, J. Lahe (viide 129), lk 326.

150 T. Weir (viide 43), lk 523.

151 RKTko tsiviilasjas nr 3-2-1-17-05. –RT III, 07.06.2005, 18, 189.

152 RKTko tsiviilasjas nr 3-2-1-145-07. –RT III, 05.03.2008, 10, 75.

153 RKTko tsiviilasjas nr 3-2-1-161-05. –RT III, 15.06.2006, 23, 209.

esitati, enam ei eksisteeri.¹⁵⁴

Aastal 2008 on kohtulahenditest eristatavad kolm suuremat gruppi, kus nõutakse kas ainult mittevaralise kahju hüvitamist, teiseks kaasused, kus hagi esemeks on nii ebaõigete andmete ümberlükkamine kui mittevaralise kahju hüvitusnõue ning kolmandaks kaasused, kus nõutakse ainult andmete ümberlükkamist. Vastavalt tsiviilkolleegiumi praktikale ei saa rahalise hüvitise väljamõistmise aluseks olla üksnes kannatanu hingelised üleelamised, au teotamise tõttu tekkinud piinlikkustunne ja ajutine meeleolu langus. Seepärast pole igale au teotamise juhtumile põhjust reageerida rahalise kompensatsiooni väljamõistmisega.¹⁵⁵ Just sellele argumendile tuginedes jätsid kohtud enamikul juhtudel aastal 2006 nõuded rahuldamata.¹⁵⁶ Aastal 2008 on taolist üldistust raskem teha, seda seetõttu, et esines hagnosisid, kus tegu – ebakohase väärtushinnangu või vale faktiväite avaldamine - puudus üldse, st hageja vastu suunatud rünne ei olnud taolise intensiivsusega, mida saaks näha au teotamisena (vt viide 35, viide 37). Kohtu ette tuuakse ka sotsiaalse elu konfliktid korteriühistus, mille puhul moraalne kahju on jäänud välja mõistmata põhjusel, et hageja ei suutnud oma õiguste rikkumist tõendada ning hagi asjaoludest nähtuvalt oli hageja ise konfliktne inimene.¹⁵⁷ Tegupuudus ka Tallinna Ringkonnakohtu otsuses, kus hageja andis vastuolulisi seletusi ning kohus jättis taas hagi rahuldamata põhjusel, et puudusid tõendid, et hageja isikuomadustele ja teadmistele oleks kostja ebakohase väärtushinnangu andnud.¹⁵⁸ Muuhulgas mittevaralise kahju tekkimise tõendamatusel tuginedes jättis kohus hagi rahuldamata otsuses 2-06-871 (vt viide 95). Hagid ebaõigete andmete ümberlükkamiseks ja moraalse kahju hüvitamiseks ei ole olnud samuti kuigi edukad, ning seda ainuüksi mitte kahju tõendamatusel tuginedes. Nii on kohtud saanud eitada ebaõigete andmete avaldamist (Harju Maakohtu otsus nr 2-06-37482, vt viide 102 ja Harju Maakohtu otsus nr 2-07-6298, vt viide 142, Tallinna Ringkonnakohtu otsus nr 2-05-22224, vt viide 48). Ka isiku nimetamise eest hotellipidajaks ning hageja poolt peetava kohtuvaidluse kirjeldamine kui „maadlus rahapesu uurijatega“ on andnud isikule aluse esitada hagi nii andmete ümberlükkamiseks kui kahju nõudmiseks, kuid need ei kujutanud kohtu hinnangul selliseid väärtushinnanguid, mille esitamisega saaks rääkida au teotamisest.¹⁵⁹ Kahju tõendamatusel tuginedes jättis kohus nõude 250 000 krooni väljamõistmiseks rahuldamata kaasuses, kus hageja kohta avaldati Äripäevas ebaõigeid väiteid, et „Küll on uurimisorganid uurinud tema üle jõu elamist, küll riigi raha riisumist, kuid

154 RKTko tsiviilasjas nr 3-2-1-5-07. –RT III, 23.04. 2007, 16, 136.

155 RKTko tsiviilasjas nr 3-2-1-11-04. –RT III, 03.03.2004, 6, 66.

156 M. Vutt (viide 139), lk 285.

157 Tallinna Ringkonnakohtu 4. juuni 2008. a otsus tsiviilasjas nr 2-06-20240.

158 Harju Maakohtu 27. mai 2008. a otsus tsiviilasjas nr 2-07-51825/21.

159 Tallinna Ringkonnakohtu 4. aprilli 2008. a otsus tsiviilasjas nr 2-06-37711.

tulemusteta“ ja „Küll sattus ta altkäemaksu võtmise eest vanglasse“.¹⁶⁰ Isiku õigused oli võimalik antud lahendis lugeda kaitstuks andmete ümberlukkamisega. Kahju tõendamatusel tuginedes jäeti summa välja mõistmata ka lahendis, kus isik ise oli esinenud eelnevalt kriitiliste avaldustega avalikkuse ees (vt viide 88). Taaskord loeti isiku õigused taastatuks ebaõigete andmete ümberlukkamisega.

Riigikohus on viidanud, et isegi kohtumenetlus ja kohtulahend võivad olla piisavaks au teotamisega põhjustatud negatiivsete tagajärgede kõrvaldamiseks.¹⁶¹ Seda on kritiseerinud J. Lahe, kuna sageli põhjustab kohtumenetlus kannatanule täiendavaid kannatusi ja ebameeldivusi. Tema hinnangul võib tekkida olukord, kus kohtud hakkavad otsustesse märkima, et kuigi rikkumise raskus hüvitise väljamõistmist ei õigusta, peaks kohtulahend siiski tekkinud kahju kompenseerima.¹⁶² Sellega töö autor ei nõustuks, sest niikaua kuni hüvitise väljamõistmise aluseks on rikkumise oluline raskus, on õigusvastasuse tuvastamine ainsaks efektiivseks viisiks oma õiguste taastamiseks, eriti siis kui isiku au on teotatud väärtushinnanguga.

Ka ebaõigete andmete ümberlukkamise hagid ei osutunud 2008. aastal kõige edukamaks, seda seetõttu, et tõendamist ei leidnud apellandi väited selle kohta, et kostja on avaldanud hagejat halvustavat ja tõele mittevastavat informatsiooni¹⁶³, teisel juhul ei saanud kostjat lugeda ebaõigete andmete avaldamise eest vastutavaks isikuks.¹⁶⁴

Kuna Eestis jääb mittevaralise kahju hüvitisnõue sageli rahuldamata, on kohus üks kord võtnud eeskujuga Inglise õiguses kasutusel olevast hukkamõistvast kahjuhüvitisest. Taoline hüvitis väljendab minimaalset käibelolevat rahaühikut, mille eesmärgiks on hukka mõista hageja käitumine, kuigi hageja on tehniliselt võitnud.¹⁶⁵ Ka Eestis on üks kord määratud kahjuhüvitiseks 1 kroon Tartu Maakohtu poolt aastal 2008 ning seda Valga linnasekretäri kaasuses, kus kostja kommenteeris hageja tegevust, mida hageja iseenesest ei olnud eitanudki. AK uudisloos avaldati põhjalik teemakäsitus hageja poolt toimepandud teo üksikasjadest – hageja poolt Valga linnasekretärina alusetute väljamaksete tegemisest fiktiivsete arvete alusel, mida oli ka hageja ise tunnistanud. Kostja poolt avaldatu „Meie seisukoht on see, et linnapea ainuõige otsus on vabastada see ametnik oma töökohustustest, sest inimene, kes varastab raha

160 Harju Maakohtu 24. aprilli 2008. a otsus tsiviilasjas nr 2-07-45392.

161 RKTko tsiviilasjas nr 3-2-1-11-04. –RT III, 03.03.2004, 6, 66.

162 J. Lahe (viide 1), lk 23.

163 Tartu Ringkonnakohtu 15. mai 2008. a otsus tsiviilasjas nr 2-07-28122.

164 Viru Maakohtu 29. aprilli 2008. a otsus tsiviilasjas nr 2-05-819.

165 M. Lunney, K. Oliphant (viide 50), lk 719.

ja tunnistab seda, ei sobi linna asjadega tegelema“ loeti varguse osas tõlevastavaks. Hoolimata tõlevastavusest tuvastas kohus avaldatu õigusvastasuse au ja head nime teotava väljendusviisi tõttu, st süütuse presumptsiooni rikkumise tõttu. Kuna aga kostja poolt avaldatu tulenes õigetest faktidest ning polnud oma sisult negatiivne ja vormilt ebasünnis, puudus Ringkonnakohtu seisukoha järgi alus VÕS § 1046 kohaldamiseks.¹⁶⁶ Millist mittevaralist kahju maakohus 1 krooniga kompenseeris, see päris hästi ei selgu, kuna maakohus mainis ära vaid „võimalike negatiivsete tagajärgede mahu“. Seaduse mõtte taolisi hüvitisi ette ei näe ning taoliste hüvitiste vajalikkus peaks Eesti õiguse järgi olema välistatud isiklike õiguste rikkumise puudumise tõttu.

Mittevaralise kahju suurus väljendub kohtu hinnangus, mille kohus määrab diskretsiooniõiguse alusel vastavalt VÕS § 127 lg 6.¹⁶⁷ Hüvitise suuruse põhjendamatusete tuginedes peaks töö autori arvates olema hüvitise suurust siiski võimalik vaidlustada, kuna kriteeriumid, millest au teotamise asjades juhinduda, on iseenesest olemas. Vastavalt TsMS §-le 233, juhul, kui tegemist on mittevaralise kahjuga, otsustab kohus kahju suuruse oma siseveendumuse kohaselt kõiki asjaolusid arvestades. Kõik asjaolud hõlmavad Riigikohtu seisukoha järgi rikkuja süü astet, rikkumise laadi (au teotamise vorm, ulatus - piiratud või piiramatu levikuga teabeallikas, iseloom- sisu, esitamise viis), eesmärgi ja motiivi.¹⁶⁸ Lisaks eelpoolmainitud kriteeriumitele on hüvitis õiglane, kui see võtab arvesse kahju tekitaja käitumist ja suhtumist kannatanusse peale rikkumist ning hüvitiste suurust sama liiki kohtuasjades.¹⁶⁹ Just suhtumise arvessevõtmine võimaldab Riigikohtu arvates lugeda teatud juhtudel tekitatud moraalse kahju rahalises väljenduses heastatuks ka kahjutekitaja vabandusega.¹⁷⁰ Saksa kohtupraktika järgi on domineerivamateks faktoriteks rikkumise raskus, kostja süü ning preventiivsed kaalutlused. Just pressipublikatsioonide kaasused on viimasel ajal sõnaselgelt põhistanud määratava summa karistuslikele kaalutlustele.¹⁷¹ Ei tohi aga unustada ka seda, et kohtud peavad arvesse võtma ka põhiseaduslikult tagatud pressivabadust summade kindlaksmääramisel.¹⁷² Riigikohtu seisukoht mittevaralise kahju hüvitamise eesmärgist (olla leevenduseks tekitatud ülekohtu eest) näib sarnanevat Saksa praktikale, mille kohaselt kahju korral üldistele isikuõigustele kompensatsiooniline eesmärk

166 Tartu Ringkonnakohtu 2. juuni 2008. a otsus tsiviilasjas nr 2-07-10411.

167 P. Varul jt. (viide 128), komm 4.4, § 128.

168 RKTko tsiviilasjas nr 3-2-1-105-01. –RT III, 09. 11. 2001, 28, 308.

169 ibid

170 RKTko tsiviilasjas nr 3-2-1-17-05. –RT III, 07.06. 2005, 18, 189.

171 Fedtke, J. Magnus, U. Germany. -W.V. Horton Rogers. Damages for non-pecuniary loss in a comparative perspective. Springer-Wien-New York, 2001, p 124.

172 ibid, lk 122.

taandub ning katse pakkuda moraalset rahuldust on esiplaanil.¹⁷³ Läbitöötatud kohtupraktikast juhtumeid, kus oleks tuvastatud meedias avaldatud andmete õigusvastasus, ei esinenud. Seetõttu jääb vastuseta ka küsimus, kas kahjuhüvitised võiksid omandada karistuslikke jooni selle läbi, et kahjude hindamisel võetaks arvesse ka kasum, mida meediaväljaanne on andmete avaldamisega saanud. Seda võimalust siiski välistada ei saaks, kuna on uuritud, et näiteks Belgia kohtulahendites seda arvesse võetakse, kuigi kohtulahenditesse seda kunagi ei kirjutata, et mitte saada tühistatud kõrgema astme kohtu poolt, kuna hüvitis peab olema vaid kompensatsioonilise iseloomuga.¹⁷⁴ Hüvitise kompensatsioonilist iseloomu väljendab Eesti õiguses aga see, et Riigikohtu seisukoha järgi on rahalise hüvitise eesmärk kompenseerida seda, kui au teotamine põhjustas olulisi ebamugavusi või negatiivseid muudatusi kannatanu elukorralduses või tema suhetes teiste isikutega.¹⁷⁵

Läbitöötatud 2008. aasta kohtupraktika järgi mittevaralist kahju rahalises väljenduses kompenseeriti vaid kohtuasjas, kus kostja süüdistas hagejat korteriühistu koosolekul, et „A on kasutanud probleemi lahendamiseks ka vägivalda, lubanud lapse vägistada“.¹⁷⁶ Rikkumise laadi arvesse võttes rahuldab kohus hagi 1000 krooni ulatuses. Kohus tugines hüvitise väljamõistmisel sellele, et öeldu oli avalikustatud piiratud isikute ringile, mis viitas kostja õiguste rikkumise väiksemale intensiivsusele. Kohus ei välistanud, et öeldu tõi kaasa kostja maine languse, see näib toetavat aga töö autori seisukohta, et kohus ei nõua tõendeid rahaliselt hüvitamisele kuuluva mittevaralise kahju kohta olukorras, kus väljendusviis on erakordselt solvav.

3.3.1 Mittevaralise kahju hüvitamise erisused avaliku elu tegelase suhtes

Euroopa Inimõiguste Kohtu praktika on olnud sellekohast suunda andev, et eristab lubatava kriitika piire eraisiku ja poliitiku puhul, milles viimane on „vältimatult ja teadlikult andnud nii ajakirjandusele kui ka laiemale avalikkusele loa jälgida iga oma sõna ja tegu ning sellest tulenevalt peab poliitik üles näitama ka suuremat sallivust.“¹⁷⁷ Samuti eristub Eesti kohtupraktikas au teotamise kaalumisel isikuna „avaliku elu tegelane“, kes „peab arvestama avalikkuse kõrgendatud tähelepanu ja võimaliku kriitikaga enda tegevuse suhtes.“¹⁷⁸ Eelkõige

173 B. Markesinis (viide 18), lk 921.

174 H. Cousy, D. Droshout. Belgium. -W. V. Horton Rogers. et al. Damages for non-pecuniary loss in a comparative perspective. Springer-Wien-New York, 2001, p 51.

175 RKTko tsiviilasjas nr 3-2-1-11-04. –RT III, 03.03.2004, 6, 66.

176 Tallinna Ringkonnakohtu 6. juuni 2008. a otsus tsiviilasjas nr 2-06/12696.

177 E.-J. Truuväli. jt. (viide 10), kott 7, § 17.

178 RKTko tsiviilasjas nr 3-2-1-61-98. –RT III, 05.06.1998, 18, 185.

tõusetuvad kohtupraktikas avaliku elu tegelastena üles poliitikud, muud võimukandjad. Samas ei pruugi näiteks korteriühistu juhatuse esimees avaliku elu tegelane olla¹⁷⁹, mille põhjenduseks märgib Riigikohus, et „korteriühistu juhatuse esimehel on kohustused eelkõige korteriühistu ja selle liikmete ees ning üksnes oma ametikoha tõttu ei tarvitse ta sattuda üldsuse kõrgendatud tähelepanu alla,“ Samuti leiab Riigikohus, et korteriühistu juhatuse esimees peab arvestama võimalusega, et korteriühistu liikmed võivad tema tegevust kritiseerida ka põhjendamatu. Kuigi hagejat ei käsitleta kui avaliku elu tegelast, on siingi märgatav teatud kriitika taluvuse piiride laiendamine ka tema suhtes, kuid arvestades asjaolu, et hageja omas, küll kitsalt piiritletud ringkonnas, arvestatavat positsiooni, võib sellest tulenevalt järeldada üksnes antud laiendamise asjakohasust. Andes avalikkusele informatsioonilist materjali teatud isikute kohta tihedamalt ka läbi meelelahutusliku prisma, laiendab meedia Eestis omal moel nii avaliku elu tegelase mõistet ühiskondlikus arusaamises kui ka sinna kuuluvate isikute ringi. Selliselt lähtuvalt tõstatub küsimus, kas meedia „sünnitatud“ avaliku elu tegelane pruugib tulevases kohtupraktikas olla käsitletav samaväärselt ning sellest tulenevalt eeldatakse temalt kõrgemalt kriitikataluvust.

Riigikohtu kolleegiumi seisukohta, et avaliku elu tegelase au ja head nime teotavana on käsitletav negatiivse sisuga informatsioon üldjuhul ainult siis, kui levitatud informatsioon rajaneb andmetel, mis ei ole vastavuses tegelikkusega¹⁸⁰ on kommenteerinud M. Ernits nii, et „seda kriteeriumit kohaldades ei erineks avaliku elu tegelase teotamine millegi poolest tavainimese au teotamisest.¹⁸¹ Lähtudes öeldust ei pruugi tõesti kohtu põhjendustes leida asjaolu, et hageja on avaliku elu tegelane, vaid valdav on ebaõigete andmete ümberlükkamisega seotud seisukohtade avaldamine.¹⁸² Samas esitab kolleegium kõrgendatud nõudmisi avaliku elu tegelasele mittevarelise kahju hüvitamise nõude puhul, leides, et „avaliku elu tegelase au riivamine seoses tema avaliku eluga võib kaasa tuua moraalse kahju üksnes siis, kui kohus loeb tema kohta levitatud tegelikkusele mittevastavatel andmetel põhineva informatsiooni tema au ja head nime eriti teotavaks.“¹⁸³ Kuigi antud lahend käis tegelikkusele mittevastavatel andmetel põhineva negatiivse sisuga informatsiooni kohta, ei ole töö autori arvates mingit põhjust arvata, miks antud põhimõtte ei peaks käima ka au teotava väärtushinnangu kohta. Vahel selle analüüsimiseni, kas avaldatu on avaliku elu tegelase au ja head nime eriti teotav, ei jõutagi. Laiendatud kriitikapiiridest tulenevalt ei loetagi tegu au ja

179 RKTko tsiviilasjas nr 3-2-1-161-05. –RT III 15.06.2006,23, 209.

180 RKTko tsiviilasjas nr 3-2-1-123-97. –RT III, 02.12, 1997, 31/32, 337.

181 M. Ernits (viide 26), lk 26.

182 RKTko tsiviilasjas nr 3-2-1-17-05. –RT III, 07.06.2005, 18, 189.

183 RKTko tsiviilasjas nr 3-2-1-123-97. –RT III, 02.12.1997, 31/32, 337.

väärikut kahjustavaks. Kohtuasjas, kus hagejaks oli Loksa kultuurikeskuse juhataja, sooviti saada hüvitist karikatuuri eest, millel oli kujutatud hageja ning talle selle kohal mõtetena omistatud tekst „kui keegi kuskil meelt avaldab, tulen mina leegiheitjaga“, rõhutas kohus hageja kõrgendatud taluvuse piiri ka huumori ja satiirilises võtmes esitatu suhtes.¹⁸⁴

Asjaolu, et poliitik on endale vabatahtlikult võtnud ajakirjanduse kõrgendatud tähelepanu riski tähendab seda, et ta peab arvestama olukordadega, et ajakirjanduse tähelepanu alla võib sattuda tema tegevus väljaspool poliitikat nagu kaasuses, kus kohus leidis, et bordellifirma ostmise fakt vastas faktilistele andmetele, millest järeldub, et ajakirjanduses avaldatud lõik ei olnud õigusvastane.¹⁸⁵ Mai Treiali juhtumid olid ajakirjanduse kommentaarid avaldatud samuti väljaspool hageja poliitilist tegevust, käsitledes hoopis armuelu seiku. Avaliku elu tegelase taluvuskohustuse määr ilmneb siin selgelt kohtu seisukohast, et tegemist võib olla teatud määral irooniliste, kuid mitte hageja kui poliitiku au teotavate artiklitega.¹⁸⁶ Võttes arvesse, et hageja nõudis antud asjas tõe mittevastavate andmete ümberlükkamist ja moraalse kahju hüvitamist 100 000 krooni ulatuses nagu ka eelnevas näites, kus nõudeks oli 200 000 krooni, saab järeldada, et avalike elu tegelastena ei eeldatud või ei suudetud hoomata nii kõrget taluvuskohustust kohtute poolt.

Ameerika kohtupraktika on võtnud avaliku elu tegelasega suuna, mis muudab mittevaralise kahju hüvitamise sõltuvaks sellest, kas hageja suudab näidata, et kostja käitus pahatahtlikult, st et peab olema piisavalt tõendeid, lubamaks asuda järeldusele, et kostjal oli tõsiseid kahtlusi avaldatu tõesuse osas. Tavakodanikul on hüvitise saamiseks vaja näidata hooletust. Erinevad standardid peaksid tagama maksimaalse kaitse neile isikutele, kes väärivad seda kõige rohkem, st tavakodanikule, samaaegselt tagades minimaalse pressipoolse enesetsenseerimise, kui asi puudutab avalikku debatti.¹⁸⁷ Kas täpsus ja hoolsus ajakirjanduses on piisav, et tagada taolise ameerikaliku lähenemisega tõendamiskoormise ümberjaotamisel vastutustundlikkus, kui samu kriteeriume rakendada ka näiteks Eestis, tekitab töö autoris küsimusi. Teatavat ameerikalikku lähenemist avaliku debati kaitsmise vajadusele võib märgata selles, et juhul kui avaliku elu tegelase au on teotatud väitega, mis puudutab tema tegevust riigivõimu teostamisel, puudub Riigikohtu seisukoha järgi võimalus nõuda kahju hüvitamist ebaõigete andmete ümberlükkamise teel. Seda seetõttu, et „õiguslikku laadi arusaamad riiklike

184 Tallinna Ringkonnakohtu 5. mai 2008. a otsus tsiviilasjas nr 2-05-22224.

185 Harju Maakohtu 14. märtsi 2006. a otsus tsiviilasjas nr 2-05-1349.

186 Tallinna Ringkonnakohtu 30. oktoobri 2003. a otsus tsiviilasjas nr 2-2-1150/03.

187 E. C. Prager. Public Figures, Private Figures and Public Interest. -Stanford Law Review, 1997, vol 31, N 1, p 157.

institutsioonide pädevusest ja kohustustest riigivõimu teostamisel kujutavad endast hinnanguid, mille ümberlükkamist ei saa nõuda ebaõigete andmete ümberlükkamist reguleerivate sätete alusel.¹⁸⁸ Pressivabaduse teostamine demokraatlikus ühiskonnas täidab olulist rolli, mille puhul rõhutatakse muuhulgas avalikkuse kaasamist avalikku debatti. Teises peatükis eelnevalt toodud näiteist järeldeb, et avalikkuse olemasolu tunnetamine „faktiväite“ puhul kannab endas hoolt, et avaldatud oleks objektiivset teavet, mis olekski ühiskondliku debati tekitamise huvides oluline. Sama ei saa väita „õiguslike hinnangute“ edastamisel, mis ei hooli debati kvalitatiiivsest küljest, kuid mille olulisust demokraatlikus ühiskonnas ei tohiks eirata, eriti sündmuste puhul, mis on sattunud avalikkuse suurenenud tähelepanu alla. Inglise õiguse lähenemine avaliku elu tegelasele 2. peatükis käsitletud õigustatud huvi testi läbi kohtuasjas *Reynolds vs Times Newspaper* kaitseb avaliku elu tegelast paremini, kuna test keeldub defineerimast kaitstavat väljendust nii selle subjekti kui objekti osas ning kõik jääb sõltuma konkreetse publikatsiooni avaldamise asjaoludest.¹⁸⁹ Seega võib Inglise õiguse järgi poliitika osutada kaitstumaks kui Eesti õiguse järgi.

Juhul, kui kohus loeb avaliku elu tegelase kohta avaldatu tema au ja head nime eriti teotavaks, peaks hüvitisnõue olema edukas. On selge, et hoolimata kõrgemast taluvuskohustusest ei ole avalikkus õigustatud ootama avaliku elu tegelase au alandamist.¹⁹⁰ Arvestades Riigikohtu seisukohta hüvitamise eesmärgi kohta, mis sisaldab endas ka punitiivset elementi, ei ole võimatu, et tulevikus võib osutada võimalikuks arvesse võtta näiteks Hollandi kohtupraktika seisukohta¹⁹¹, mille kohaselt kostja tahtlus teenida kasumit eriti avaliku elu tegelase reputatsiooni kahjustamise teel suurendab kahjuhüvitist. Vabaduste kasutamisega kaasneb kohustus ja vastutus, ning pelgalt kompensatsioonilise iseloomuga kahjuhüvitis ei suuda seda eesmärki alati täita, seda eriti tänapäevases meediaruumis, kus ajakirjandusvabadusel on omadus korrumppeeruda. Riigikohtu seisukohad nii hüvitise kompensatsioonilise kui punitiivse iseloomu kohta ning Võlaõigusseaduse normide abstraktsus peaks töö autori hinnangul tagama kahjustatud isiku efektiivse kaitse, sõltumata sellest, kas tegemist on avaliku elu tegelasega või mitte.

188 RKTko tsiviilasjas nr 3-2-1-53-07. –RT III, 22.10.2007, 35, 279.

189 K. Williams. The not so common law: defaming politicians. –The Modern Law Review, 2000, (MLR 63:5, September), p 754.

190 RKKko kriminaalasjas nr 3-1-1-80-97. –RT III, 20.10.1997, 28, 285.

¹⁹¹ M.H. Wissink, W. H. van Boom. The Netherlands. –W. V. Horton Rogers. et al. Damages for non-pecuniary loss in a comparative perspective. Springer-Wien-New York, 2001, p 171.

Kokkuvõte

Riigikohus on sisustanud au teotamise tingimusi järgmiselt: isiku au teotamine on võimalik nii ebakohase väärtushinnangu kui tõele mittevastava faktiväite õigusvastase avaldamisega. See, kas isiku au on teotatud kuulub lahendamisele avaldatu mõju valguses, mitte subjektiivselt kostja enda kavatsuste või teadmiste poolt ning ka mitte hageja enda nägemusest mõjutatuna. Just see on olnud üheks põhjuseks, miks osa mittevaralise kahju hüvitisnõudeid jäi aastal 2008 rahuldamata, kuna esines hagsid, kus puudus tuvastatav tegu või kohtu ette toodi sotsiaalse elu tavalised konfliktid.

Lähtuvalt rikutava õigushüve iseloomust ei oma mittevaralise kahju tekkimise seisukohalt tähtsust see, kas isiku au on teotatud faktiväite või väärtushinnanguga, küll omab see tähtsust rakendatavate õiguskaitsevahendite seisukohalt. Hagejad on pidanud mittevaralise kahju heastamist piisavaks ka ebaõigete andmete ümberlukkamise ja/või parandamise näol. See ei ole aga väärtushinnangu puhul võimalik. Soodsama õiguskaitse huvides on hagejal seega kasulikum näha enda kohta väidetut faktiväitena.

Seoses isikuõiguste eraõigusliku kaitsega on pandud õiguse rakendajatele kohustus tõlgendada Võlaõigusseadust mitte kitsalt antud normide ning õigusakti siseselt, vaid kontekstis muuhulgas ka põhiseaduse ja rahvusvahelise õiguse normidega ja seostatuna probleemi sisuga. Nii tuleb silmas pidada, et Euroopa Inimõiguste Kohus suhtub väga kriitiliselt olukorda, kus kohus teeb vea ja loeb väärtushinnangu faktiväiteks. Nõuet tsiviilprotsessis väärtushinnangu tõlevastavust näidata ei saa aga pidada demokraatlikus ühiskonnas vajalikuks. Seega saab teha järelduse, et juba kvalifikatsiooni andmisel tuleb mõelda väljendusvabaduse kaitsele. Väärtushinnangu põhjendatus ei tähenda Riigikohtu arvates millegi tõesuse kindlakstegemist, vaid seda, kas väärtushinnangu avaldajal oli mõistlik õigustus teist isikut üldsuse ees halvustada.

Eesti õigus toetab oma eristamispõhimõtteid fakti -ja väärtushinnangu vahel tõendatavusele ning üldjuhul on sellest ka lähtunud nii madalama astme kohtute kui Riigikohtu poolt, välja arvatud teises peatükis analüüsitud Riigikohtu tsiviilkolleegiumi lahendis 3-2-1-53-07, kus Riigikohus ei ole olnud järjekindel faktiväite ja väärtushinnangu kontseptsioone sisustades. Eristamiskriteeriumiteks on suhe tegelikkusega, aga ka üldine kontekst (eriti piiripealses situatsioonis, kus eristamine raskendatud) ning töö autori hinnangul võiks selleks olla teatud

juhtudel ka avaldaja isik (suurem usaldusseisund võib viidata tõsikindlamale teadmisele, st faktiväitele).

Vastavalt Riigikohtu korduvalt väljaöeldud mõttele ei ole mittevaralise kahju rahalise hüvitise väljamõistmise aluseks üksnes kannatanu hingelised üleelamised, au teotamise tõttu tekkinud piinlikkustunne ja ajutine meeleolu langus. Just sellele argumendile tuginedes jäetakse mittevaralise kahju hüvitisnõuded sageli rahuldamata. Seda, et selle tõttu oleks ka hagejal lasuv tõendamiskoormis liiga suur, ei ole alust väita. Riigikohus on küll öelnud, et au teotamise korral peab hageja nõuet põhjendama ja tõendama, milles mittevaraline kahju seisnes. Seda, et iga kord hageja tsiviilprotsessis lubatud tõenditega kahjulikke tagajärgi rahalise hüvitise väljamõistmiseks ka tõendama peaks, läbianalüüsitud kohtupraktika alust arvata ei anna. Nii on kahju loetud tõendatuks ka objektiivselt rikkumise enda raskusele tuginedes. Ühest küljest nõuab Riigikohus seega isikuõiguse rikkumise olulist tagajärge, mis õigustaks rahalise kompensatsiooni väljamõistmist, ning taoline nõue võimaldab välistada kostja hüvitamiskohustuse olukorras, kus rikkumine on triviaalne. Eeltoodud põhimõte võib kuuluda raskemini kohaldamisele olukorras, kus väljendusviis on erakordselt solvav, kuna kohus on kasutanud hüvitise väljamõistmist põhistavas argumentatsioonis ka seda, et pole välistatud, et au teotamine tõi kaasa maine languse – seega ei näi vastutuse aluseks olevat mitte enam kahju isiku reputatsioonile, vaid lihtsalt potentsiaalne au teotav efekt.

Kuigi on kritiseeritud seda, et kohtud hakkavad otsustesse märkima, et kuigi rikkumise raskus hüvitise väljamõistmist ei õigusta, peaks tehtav kohtulahend kahju kompenseerima, võib öelda, et senikaua kuni hüvitise väljamõistmise aluseks on rikkumise oluline raskus, on õigusvastasuse tuvastamine ainsaks viisiks end mittevaralise kahju eest kaitsta. Oma au kaitseks kohtusse pöörduda on aga kulukas ning aeganõudev. Kuna aga niivõrd, kuivõrd õigus enesekujutamisele kui põhiõigus hõlmab ka au, oleks selle õiguse parema tagatuse kaudu võimalik kaitsta au. Siinkohal tuleks silmas pidada vastulause kui õiguskaitseabinõu kiiremat arengut, mis massimeedia suhtes võiks leida tee ka seadusandlusesse, luues nii vähemalt seaduse tasandil sätestatuna võimaluse vastata ka enda kohta käivatele väärtushinnangutele.

Avaliku elu tegelase suurem taluvuskohustus tema avaliku elu tegevuse kajastamise tõttu ei avaldu mitte ainult au teotamise rikkumise raskuse hindamisel, st mittevaralise kahju hüvitamisel rahas, vaid Riigikohtu uuema seisukoha järgi ka seoses ebaõigete faktiväidete avaldamisega ning seda seetõttu, et õiguslikku laadi arusaamade ümberlükkamist riiklike institutsioonide pädevusest ja kohustustest ei saa nõuda ebaõigete andmete ümberlükkamist

reguleerivate sätete alusel. See võib aga tekitada olukorra, kus avalikkusele esitavate andmete juriidilist korrektsust ei peagi ajakirjandusväljaanded kontrollima ning avaliku elu tegelaselt on võetud üks võimalus nõuda mittevaralise kahju hüvitamist ebaõigete andmete ümberlükkamist reguleeriva sätte alusel. Väljendusvabaduse piiride laienemine võib seega toimuda ka läbi eksliku faktiväite klassifitseerimise väärtushinnanguks. Töö autori hinnangul tuleks avaliku elu tegelase suhtes rakendada inglise kohtupraktika eeskujul õigustatud huvi testi, mis keeldub defineerimast kaitstavat väljendust nii selle subjekti kui objekti osas ning kõik jääb sõltuma konkreetse publikatsiooni avaldamise asjaoludest.

Au teotamisel ebakohase väärtushinnangu või ebaõige faktiväitega lasub kohtul vastutusrikas ülesanne: nii asjaosaliste jaoks kui ka tegelikult ühiskondlikult aktsepteeritava lahendi tegemiseks tuleb teha igakordne väärtusotsustus, jälgides, et au ja hea nimi ei kaotaks oma olemust.

Disclosure of incorrect and defaming information and non-pecuniary damage arisen as a result

Résumé

The main issue in this Bachelor's thesis is analysis of § 1046, 1047 and 134 (2) of the Law of Obligations to answer the question: How has the Supreme Court of the Republic of Estonia as a higher court interpreted the regulations arising from these provisions and the general principles which they are based on, i.e. how to distinguish disclosure of incorrect information and defamation of a person, what is the damage, what are the consequences of damaging such personality rights and what are the general principles applying upon compensation for such damage. Judicial practice of the Supreme Court and also of lower courts, legislation, judicial practice and theories of other countries which should be taken into account in this field are analysed in the thesis. In chapter I an overview of connection between honour as a protected legal right and personality rights and also the possible guarantees of the legal right through extrajudicial methods are given. Problems of fundamental rights, which are contained in the second subdivision of chapter I, also affect private law and are reflected in other chapters of the thesis. It is found in the thesis that the fact whether a person has been defamed shall be subject to determination in the light of influence of the disclosed facts, and shall not be established according to the subjective intent or knowledge of the defendant nor by the plaintiff's view. That has been one of the reasons why some claims for non-patrimonial damage were not satisfied in the year 2008. There were statements of claim where there was no act to be established or normal social conflicts were brought to the court.

There are several similarities in defamation and disclosure of incorrect information and in the problems regarding compensation for damage arisen as a result and legislation connected with compensation for damage. That is why there are some references to several European legal systems where judicial practice or solutions given in legislation could set an example when interpreting and developing Estonian legislation. Estonian legislation has been compared to German and English legislation, especially regarding the most important principles when interpreting elements of defamation and also regarding the definition of non-patrimonial damage and compensation for that damage. There are also Ilmar Tammelo's thoughts on definition of freedom, factual allegation and value judgement. In judicial practice of defamation matters the terms "factual allegation" and "value judgement" tend to come up as key terms. In chapter II of the thesis, besides the definition of honour, different concepts of

factual allegation and value judgement as elements of defamation are also analysed. As the essence of legal remedies to be implemented, i.e. the possibility of satisfaction of a non-patrimonial damage, depends on whether a court determines the defamation as a factual allegation or as a value judgement, distinguishing criteria for classification of the disclosed has been analysed. In third subdivision of chapter III it is analysed what are the steps to be taken by courts in order to ensure procedural law and justice in matters of defamation so that reasoned implementation of civil law shall be ensured as a final result. Different concepts of factual allegation and value judgement are at first analysed through judicial decision of the Civil Chamber of the Supreme Court no. 3-2-1-53-07 of October 10, 2007 and the dissenting opinion in that case, as they bring out different positions when defining facts and values and limits of freedom of the press regarding a public figure. The rules of establishing unlawfulness of a defaming value judgement and factual allegations are analysed in the fourth and fifth subdivision of chapter II of the thesis. The thesis comes to the conclusion that in connection with protection of personality rights in private law the institutions implementing law have an obligation to interpret the Law of Obligations Act not narrowly in the given provisions and the legislation but in context with provisions of the Constitution and international law and the content of the issue. Therefore, it has to be kept in mind that the European Court of Human Rights shall be very critical in the situation where a court has mistaken a value judgement for a factual allegation. The requirement of showing a value judgement as the truth in civil proceeding cannot be considered necessary in a democratic society. Therefore, it may be concluded that already upon legal assessment, protection of freedom of expression shall have to be thought about. Estonian law bases the principles of distinguishing factual allegation and value judgement on provability, and lower courts as well as the Supreme Court have taken that into account, except in the judicial decision of the Civil Chamber of the Supreme Court no. 3-2-1-53-07 analysed in chapter II. The distinguishing criterion is related to reality but also the general context (especially in a borderline situation where distinguishing is more difficult), and the author of the thesis is of the opinion that in some cases it could be the declarer (an increased situation of trust may refer to a more certain knowledge, i.e. a factual allegation). Legal assessment is a question of implementation of law which is why the court is not bound to the opinions of the plaintiff and the defendant. However, the court shall be obligated to previously notify the parties if the court's opinion on the disclosed facts differs from the ones of both parties. The author of this thesis is of the opinion that the position of the Supreme Court referred to in judicial decision of the Supreme Court no. 3-2-1-53-07 which states that alteration of legal assessment shall not affect the procedural position of the plaintiff should not be taken into account. One should be guided by

a previous opposite position of the court because the facts to be proven are completely different in the event of a factual allegation and in the event of a value judgement, as is the essence of opinions to be presented. Otherwise a court cannot have a reasoned opinion on all legal allegations presented by the parties or explain why some facts are irrelevant in the adjudication of the matter.

Obligation of refutation of incorrect information which is stipulated as objective liability in the Law of Obligations Act, regardless of unlawfulness and guilt, ensures efficient protection because in the event of disclosure of incorrect information there is no reasonable justification why they should be left valid. Incorrect information does not necessarily have to be defaming for refutation to be claimed. However, it has to be solved whether the unlawfulness of the act may be precluded only by invoking protection of freedom of expression or to what extent legitimate interest and thoroughness upon checking the information should be considered, if the defaming information has been disclosed.

Chapter III of the thesis determines which claims shall be compensated for in the event of infringement of a personality right, what is the prevailing judicial practice in Estonia like and how the losses incurred should be compensated for. The author tries to find out when the damage should be compensated for with a financial compensation and when it is justified to refute the information defaming a person's honour and good name. As immaterial categories, honour and good name may cause legal disputes upon proving and establishing the incurring of non-patrimonial damage which is the reason for analysing how courts have reasoned dismissals of claims for damages and how the burden of proof should be divided between the parties. Pursuant to an opinion expressed by the Supreme Court in many occasions, the basis of ordering payment of financial compensation for non-patrimonial damage is not just emotional distress of the victim and embarrassment and temporary low spirits occurred as a result of defaming. Invoking this argument, claims for compensation for non-patrimonial damage are often dismissed. There is no reason to believe that a plaintiff's burden of proof is too big because of that. The Supreme Court has said that, upon defaming, a plaintiff shall have to substantiate his or her claim and prove the fact of non-patrimonial damage. Judicial practice gives no reason to believe that a plaintiff should prove harmful consequences with permitted evidence for ordering payment of non-patrimonial damage in civil proceeding each time. Damage is deemed to be proven upon invoking severity of the infringement. On one hand the Supreme Court requires a relevant consequence of the infringement of personality right which would justify ordering payment of financial compensation and this requirement

makes it possible to preclude a defendant's obligation to compensation in situations where the infringement is trivial. The said principle regarding a relevant consequence may be more difficult to implement in a situation where the manner of expression is exceptionally offensive, as courts in their argumentation in the event of ordering payment of compensation have referred to the fact that it is possible that defamation has injured the person's reputation. So the basis of liability no longer seems to be damage to a person's reputation but instead a potential effect of defamation. As ordering payment of compensation for damage takes place very seldom, it, together with the aforesaid conclusion, seems to express that compensation for damage in matters of defamation rather have the essence of a punishment, i.e. an expression of condemnation to the unlawful act of an infringer. Pursuant to the spirit of the law, the requirement of a harmful consequence as a precondition of compensation for non-patrimonial damage cannot be the requirement set in judicial practice that a plaintiff should have a permanent health disorder. In the event of causing of health damage, another tort which is different compared to infringement of a personality right, is committed.

Although it has been criticised that courts will start to indicate in judicial decisions that even though the gravity of the infringement does not justify ordering payment of compensation, it might be said that as long as the basis of ordering payment of compensation is the gravity of infringement, establishing the unlawful act shall be the only way to protect oneself from non-patrimonial damage. Especially in the event when defaming is carried out by a value judgement. Turning to court to protect one's honour is expensive and time-consuming. Right of self image as a fundamental right involves honour. If this right would be ensured better, it would be possible to protect honour too. Here it should be referred to faster development of objection as a legal remedy which, in regard to mass media, could find its way to legislation. This would, at least in the level of legislation, create a possibility to object to values disclosed in regard to oneself.

In the last chapter of the thesis, through the examples of infringement of personality rights of public figures, Estonian judicial practice upon compensation for damage caused by defamation has been examined. A public figure usually gets more attention from the public and therefore, the borders of disclosure of information regarding such individual are significantly wider than in respect to other individuals. A public figure's extended obligation to tolerate because of facts of his or her life being disclosed shall not only be considered upon assessment of gravity of defamation, i.e. upon financial compensation of non-patrimonial damage but also, pursuant to a later opinion of the Supreme Court, in conjunction with

disclosure of incorrect factual allegations. The reason for that is the fact that refutation of legal concepts regarding competence and obligations of state institutions cannot be claimed for pursuant to provisions regulating refuting of incorrect information. This, however, may cause a situation where publications would not have to check legal correctitude of information to be published, and public figures shall be deprived of a possibility to claim for compensation for non-patrimonial damage. So the extension of borders of freedom of expression may take place by mistaking a factual allegation for a value judgement. The author of this thesis is of the opinion that in Estonia, like in England, a test of legitimate interest could be carried out in respect to a public figure. The test refuses to define a protected expression in regard to its subject and object and everything shall depend on the circumstances of publishing of a certain publication.

Upon defamation with an inappropriate value judgement or an incorrect factual allegation, court has an important responsibility: for the parties and for making a socially acceptable decision, a new value-based judgment shall have to be made each time. It has to be kept in mind that honour and good name do not lose their essence.

Kasutatud allikad

Kasutatud kirjandus

1. Alexy, R. Kollisioon ja kaalumine kui põhiõiguste dogmaatika põhiprobleemid. - *Juridica*, 2001, nr 1, lk 3 jj.
2. Alexy, R. Põhiõigused Eesti Vabariigi põhiseaduses. -*Juridica eriväljaanne*, 2001, lk 5 jj.
3. Blom Cooper, L. Press Freedom: Constitutional Right or Cultural Assumption. -*Public Law*, Spring 2008, p 260 ff.
4. Bussani, M. *European Tort Law*. Berne: Stämpfli Publishers, 2007.
5. Dam, C. van. *European Tort Law*. Oxford: Oxford University Press, 2006.
6. Ernits, M. Avalik väljendusvabadus ja demokraatia. I osa. -*Juridica*, 2007, nr 1, lk 16 jj.
7. Ernits, M. Avalik väljendusvabadus ja demokraatia. II osa. -*Juridica*, 2007, nr 3, lk 155 jj.
8. Gibbons, T. Defamation reconsidered. -*Oxford Journal of Legal Studies*, 1996, vol 16, N 4, p 587 ff.
9. Gordley, J. *Foundations of Private Law*. Oxford: Oxford University Press, 2006.
10. Grant, E. Dignity and equality. -*Human Rights Law Review*, 2007, N 7, p 299 ff.
11. Horton Rogers, W. V. *The Law of Tort*. London: Sweet and Maxwell, 1989.
12. Horton Rogers, W. V. *Winfield & Jolowicz on Tort*. London: Sweet and Maxwell, 2006.
13. Horton Rogers, W. V. et al. *Damages for non-pecuniary loss in a comparative perspective*. Springer-Wien-New York, 2001.
14. Jones, M. A. *Textbook on Torts*. Oxford: Oxford University Press, 2002.
15. Koziol, H. et al. *European Tort Law 2004*. Springer-Wien-New York, 2005.
16. Koziol, H. et al. *European Tort Law 2006*. Springer-Wien-New York, 2008.
17. Köhler, H. *Tsiviilseadustik: üldosa*. Tallinn: Juura, 1998.
18. Lahe, J. Kohtunikuõigusest ning Riigikohtu rollist deliktiõigusliku vastutuse edasiarendamisel. -*Riigikohtu lahendid Eesti õiguskorras: tähendus ja kriitika*. Tartu: Paar, 2005.
19. Liiv, E. Väljendusvabaduse ja üldiste isikuõiguste konflikt veebipäevikute ja -foorumite näitel. -*Juridica*, 2008, nr 7, lk 475 jj.
20. Loucaides, L. G. *Questions of fair trial under the European Convention of Human*

- Rights. -Human Rights Law Review, 2003, vol 3, N 1, p 27 ff.
21. Lunney, M., Oliphant, K. Tort Law: Text and Materials. Oxford: Oxford University Press, 2000.
 22. Markesinis, B., Deakin, S., Johnston, A. Markesinis and Deakin`s Tort Law. Oxford: Clarendon Press, 2008.
 23. Markesinis, B. The German Law of Obligations. Vol. II. The Law of Torts: A Comparative Introduction. Oxford: Clarendon Press, 1997.
 24. Markesinis, B. The German Law of Obligations. Vol I. The Law of Contracts and Restitution: A Comparative Introduction. Oxford: Clarendon Press, 1997.
 25. Markesinis, B. et al. Compensation for personal injury in English, German and Italian law. Cambridge: University Press, 2005.
 26. Maruste, Rait. Sõnavabadus ja selle piirid. -Juridica, 2001, nr 1, lk 14 jj.
 27. Ots, K. Üksikisiku seisund meedia suhtes ja vastulause esitamise õigus. -Juridica, 2008, nr 2, lk 102 jj.
 28. Patterson, D. M. Dworkin on the Semantics of Legal and Political Concepts. -Oxford Journal of Legal Studies, 2006, vol 26, N 3, p 545 ff.
 29. Prager, E. C. Public Figures, Private Figures and Public Interest. -Stanford Law Review, 1997, vol 30, N 1, p 157 ff.
 30. Schlechtriem, P. Võlaõigus: eriosa. Tallinn: Juura, 1995.
 31. Sein, K. Kas Eesti õiguses tuleks lubada karistuslikke kahjuhüvitisi? -Juridica, 2008, nr 2, lk 93 jj.
 32. Sild, T. Kuriteod au ja väärkuse vastu. -Juridica, 1997, nr 9, lk 450 jj.
 33. Zimmermann, R., Visser, D., Reid, K. Mixed Legal Systems in Comparative Perspective. Oxford: Oxford University Press, 2004.
 34. Zweigert, K., Kötz, H. An Introduction to Comparative Law. Oxford: Clarendon Press, 2002.
 35. Žurakovskaja, K. Liberaalsete väljendusvabaduse kontseptsioonide juriidiline teostamine. -Juridica, 2007, nr 8, lk 553 jj.
 36. Tammelo, I. Õiglus ja hool. Tartu: Ilmamaa, 2001.
 37. Tampuu, T. Deliktiõigus võlaõigusseaduses. Üldprobleemid ja delikti üldkoosseisul põhinev vastutus. -Juridica, 2003, nr 2, lk 71 jj.
 38. Tampuu, T. Lepinguväliste võlasuhete õigus. Tallinn: Juura, 2007.
 39. Tampuu, T., Lahe, J. „Võlaõigusseadus I. Kommenteeritud väljaanne“. Märkusi võlaõigusseaduse 7. peatüki kohta. -Juridica, 2007, nr 5, lk 314 jj.
 40. Tikk, E., Nõmper, A. Informatsioon ja õigus. Tallinn: Juura, 2007.

41. Truuväli, E.-J. jt. Eesti Vabariigi põhiseadus: kommenteeritud väljaanne. Teine, täiendatud väljaanne. Tallinn: Juura, 2008.
42. Varul, P. jt. Võlaõigus I. Üldosa (§§ 1-207). Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura, 2006.
43. Vutt, M. Mittevahalise kahju hüvitamise nõuded tsiviilasjades esimese ja teise astme kohtutes 2006. aastal. Arvutivõrgus. Kättesaadav: http://www.riigikohus.ee/vfs/594/mittevaraline_kahju.pdf, 17. mail 2009.
44. Vutt, M. Mittevahalise kahju hüvitamine: mida näitas kohtupraktika analüüs aastal 2007? -Juridica, nr 5, 2008, lk 283 jj.
45. Weir, T. A Casebook on Tort. London: Sweet and Maxwell, 2004
46. Williams, K. The not so common law: defaming politicians. -The Modern Law Review (MLR 63:5, September), 2000, p 748 ff.
47. Wright, J. Tort law and human rights. Hart Publishing, 2002.
48. Young, A. L. Fact, Opinion, and the Human Rights Act 1998: Does English Law Need to Modify its Definition of 'Statements of Opinion' to Ensure Compliance with Article 10 of the European Convention on Human Rights? -Oxford Journal of Legal Studies, 2000, vol 20, N 1, p 89 ff.
49. Anvelt, K. Merko nõuab Urmas Reinsalult avalikult vabanduse palumist. -Eesti Päevaleht, 13. veebruar 2008. Arvutivõrgus. Kättesaadav: <http://www.epl.ee/arvamus/418433>, 17. mail 2009.
50. Juhtkiri „Hüvasti, perestroika!“ -Eesti Päevaleht, 29. märts 2008. Arvutivõrgus. Kättesaadav: <http://arileht.epl.ee/artikkel/423878>, 17. mail 2009.
51. Juhtkiri „Sõnavabadusega piki pükse?“ -Eesti Päevaleht, 13. veebruar 2008. Arvutivõrgus. Kättesaadav: <http://www.epl.ee/artikkel/418427>, 17. mail 2009.
52. United Nations. Civil and political rights including the question of freedom of expression. UN Doc.E/CN.4/2000/63. 18 January 2000. Arvutivõrgus. Kättesaadav: <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/G00/102/59/PDF/G0010259.pdf?OpenElement>, 17. mail 2009.

Kasutatud normatiivmaterjal

1. Ringhäälinguseadus. 19. mai 1994. -RT I 94, 42, 680; RT I 2008, 28, 184.

2. Tsiviilkohtumenetluse seadustik. 20. aprill 2005. -RT I 2005, 26, 197; RT I 2008, 59, 330.
3. Võlaõigusseadus. 26. september 2001. -RT I 2001, 81, 487; RT I 2009, 59, 330.
4. Eesti ajakirjanduseetika koodeks. Arvutivõrgus. Kättesaadav: <http://www.eall.ee/etika>, 17. mail 2009.

Kasutatud kohtupraktika

Euroopa Inimõiguste Kohtu praktika

1. European Court of Human Rights. Case of Lingens v. Austria. Judgment of 8 July 1986. Arvutivõrgus. Kättesaadav: <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=lingens&sessionid=22138962&skin=hudoc-en>, 17. mail 2009.
2. European Court of Human Rights. Case of Feldek v. Slovakia. Judgment of 12 July 2001. Arvutivõrgus. Kättesaadav: <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=feldek&sessionid=22138962&skin=hudoc-en>, 17. mail 2009.
3. European Court of Human Rights. Case of Bladet Tromsø and Stensaas v. Norway. Judgment of 20 May 1999. Arvutivõrgus. Kättesaadav: <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=bladet&sessionid=22139220&skin=hudoc-en>, 17. mail 2009.
4. European Court of Human Rights. Case of Steel and Morris v. The United Kingdom. Judgment of 15 February 2005. Arvutivõrgus. Kättesaadav: <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=3&portal=hbkm&action=html&highlight=steel&sessionid=22139220&skin=hudoc-en>, 17. mail 2009.

Eesti Vabariigi Riigikohtu praktika:

1. Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 16.08.1997.a otsus nr 3-1-1-80-97. -RT III, 20.10.1997, 28, 285.
2. Riigikohtu kriminaal- ja tsiviilkolleegiumi vahelise erikogu 01.12.1997.a otsus nr 3-2-1-99-97. -RT III, 29.12.1997, 33, 352
3. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 30.10.1997.a otsus nr 3-2-1-123-97. -RT III, 02.12.1997, 31/32, 337.
4. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 07.05.1998.a otsus nr 3-2-1-61-98. -RT III, 05.06.1998,

- 18, 185.
5. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 17.10.2001.a otsus nr 3-2-1-105-01. -RT III, 09.11.2001, 28, 308.
 6. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 13.06.2002.a otsus nr 3-2-1-63-02. -RT III, 23.07.2002, 19, 229.
 7. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 11.02.2004.a otsus nr 3-2-1-11-04. -RT III, 03.03.2004, 6, 66.
 8. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 17.05.2005.a. otsus nr 3-2-1-17-05. -RT III, 07.06.2005, 18, 189.
 9. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 21.12.2005.a otsus nr 3-2-1-95-05. -RT III, 10.01.2006, 3, 25.
 10. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 31.05.2006.a otsus nr 3-2-1-161-05. -RT III, 15.06.2006, 23, 209.
 11. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 13.04.2007.a otsus nr 3-2-1-5-07. -RT III, 23.04.2007, 16, 136.
 12. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 10.10.2007.a otsus nr 3-2-1-53-07. -RT III, 22.10.2007, 35, 279.
 13. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 31.10.2007.a otsus nr 3-2-1-73-07. -RT III, 15.11.2007, 39, 306.
 14. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 19.02.2008.a otsus nr 3-2-1-145-07. -RT III, 05.03.2008, 10, 75
 15. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 09.04.2008.a otsus nr 3-2-1-19-08. -RT III, 25.04.2008,17,113.
-
16. J. Luige eriarvamus Riigikohtu tsiviilkolleegiumi otsusele nr 3-2-1-53-07. -RT III, 22.10.2007, 35, 279.
 17. J. Luige eriarvamus Riigikohtu tsiviilkolleegiumi otsusele nr 3-2-1-161-05. -RT III, 15.06.2006, 23, 209.
 18. J. Luige eriarvamus Riigikohtu tsiviilkolleegiumi otsusele nr 3-2-1-73-07. -RT III, 15.06.2006, 23, 209.

Tallinna Ringkonnakohtu praktika

1. Tallinna Ringkonnakohtu 24.04.2002.a otsus nr 2-2-724-2002 tsiviilasjas Jüri Tomingase hagi Taulo Veere vastu kuriteoga tekitatud moraalse kahju 100 000 krooni

- saamiseks.
2. Tallinna Ringkonnakohtu 30.10.2003.a otsus nr 2-2-1150/03 tsiviilasjas Mai Treiali hagi Eesti Ekspressi Kirjastuse Aktsiaseltsi vastu au teotamise ja eraelu puutumatus lõpetamiseks ja moraalse kahju 200 000 krooni saamiseks.
 3. Tallinna Ringkonnakohtu 18.01.2006.a otsus nr 2-03-585 tsiviilasjas E. U. hagi E. P. AS vastu teotavate andmete ümberlükkamiseks ja moraalse kahju hüvitise 50 000 krooni saamiseks.
 4. Tallinna Ringkonnakohtu 01.02.2006.a otsus nr 2-04-124 tsiviilasjas L.L. hagi Ü.-J.P.i vastu andmete au teotavaks tunnistamiseks ja ümberlükkamiseks, moraalse kahju hüvitamiseks summas 300 000 krooni.
 5. Tallinna Ringkonnakohtu 17.04.2006.a otsus nr 2-05-24349 tsiviilasjas G. P. hagi P. AS vastu moraalse kahju hüvitamiseks.
 6. Tallinna Ringkonnakohtu 12.09.2006.a otsus nr 2-05-15533 tsiviilasjas V.T.i ja M.G.i hagi OÜ S.R. vastu au teotamise lõpetamiseks ja au teotavate andmete ümberlükkamiseks.
 7. Tallinna Ringkonnakohtu 08.11.2006.a otsus nr 2-06-3132 tsiviilasjas M.M hagi * OÜ vastu mittevaralise kahju hüvitise 100 000 krooni saamiseks.
 8. Tallinna Ringkonnakohtu 30.11.2007.a otsus nr 2-06-2443 tsiviilasjas J.S hagi I.S vastu mittevaralise kahju hüvitamiseks, ebaõigete andmete ümberlükkamiseks ja au teotava tegevuse lõpetamiseks.
 9. Tallinna Ringkonnakohtu 18.01.2008.a otsus nr 2-07-2353 tsiviilasjas Pavel Gammeri ja Hubert Hirve hagi AS-i Äripäev vastu ebaõigete andmete ümberlükkamiseks ja õiguste rikkumise lõpetamiseks.
 10. Tallinna Ringkonnakohtu 01.02.2008.a otsus nr 2-06-20922 tsiviilasjas Siiri Jämsä hagi Fazer Eesti AS vastu mittevaralise kahju 30 000 krooni hüvitamiseks.
 11. Tallinna Ringkonnakohtu 04.04.2008.a otsus nr 2-06-37711 tsiviilasjas Hubert Hirve hagi Eesti Ekspress Kirjastuse AS vastu ebaõigete andmete ümberlükkamiseks ja mittevaralise kahju hüvitamiseks.
 12. Tallinna Ringkonnakohtu 05.05.2008.a otsus nr 2-05-22224 tsiviilasjas HL hagi AS-i SL, AS-i P, AS-i D ja OÜ L vastu ebaõigete andmete ümberlükkamiseks, au teotamise lõpetamiseks ja moraalse kahju hüvitamiseks.
 13. Tallinna Ringkonnakohtu 15.05.2008.a otsus nr 2-06-871 tsiviilasjas Rimma Perepjolkina hagi OÜ Junto Agentuur vastu moraalse kahju hüvitamiseks.
 14. Tallinna Ringkonnakohtu 04.06.2008.a otsus nr 2-06-20240 tsiviilasjas Alevtina Kovaleva hagi Marina Tustanovskaja vastu hea nime ja väärkuse kaitseks ning

tekitatud mittevaralise kahju eest 25 000 krooni suuruse hüvitise saamiseks.

15. Tallinna Ringkonnakohtu 06.06.2008.a otsus nr 2-06/12696 tsiviilasjas Viktor Androssovi hagi Ella Petermanni vastu mittevaralise kahju 50 000 kr. väljamõistmiseks.
16. Tallinna Ringkonnakohtu 08.07.2008.a otsus nr 2-05-17529 tsiviilasjas Oleg Gogini hagi Juri Badmajevi, Oksana Golikova, Artur Granströmi, Juri Grilli, Zoja Ivanishkina, Antonina Ivashkova, Ljubov Karofeldi, Valentina Kissili, Svetlana Kubekina, Tatjana Kutšinskaja, Inna Lankina, Arvo Liivamägi, Maret Maisto, Valentina Markelova, Valentina Mihno, Galina Nikitina, Jelena Nikitina, Tamara Nikolajeva, Larissa Plehhova, Margarita Prokopova, Niina Russanova, Jelena Mesevrya, Irina Štšukina, Hilleri Treisalti, Signe Vahti ja Irina Votintseva vastu ebaõigete ja au teotavate andmete ümberlükkamiseks ja mittevaralise kahju hüvitamiseks.

Harju Maakohtu praktika

1. Harju Maakohtu 14.03.2006.a otsus nr 2-05-1349 tsiviilasjas U.K hagi Eesti Ekspressi Kirjastuse AS vastu kahju hüvitamiseks, avaldatud andmete ümberlükkamiseks ja internetiportaalist artikli kustutamiseks.
2. Harju Maakohtu 02.05.2006.a otsus nr 2-04-699 tsiviilasjas EA'i hagiavaldus AS ja RBi vastu au teotavate andmete ümberlükkamise nõudes ja AS vastu mittevaralise kahju 100 000 krooni hüvitamise nõudes.
3. Harju Maakohtu 16.05.2006.a otsus nr 2/109-2110/05 (2- 05-852) tsiviilasjas JK hagi DK vastu au ja väärkuse kaitseks ja mittevaralise kahju hüvitamiseks 50 000 krooni ulatuses.
4. Harju Maakohtu 19.06.2006.a otsus nr 2-03-714 tsiviilasjas UV hagi HT vastu mittevaralise ja varalise kahju hüvitamise nõudes ning ebaõigete andmete ümberlükkamise nõudes.
5. Harju Maakohtu 29.01.2007.a otsus nr 2-04-1984 tsiviilasjas AP hagi JO vastu au teotamise lõpetamiseks, avalikuks vabandamiseks ja 78 714,32 krooni saamiseks.
6. Harju Maakohtu 22.06.2007.a otsus nr 2-06-25225 tsiviilasjas ME, PP, EK ja VEEi hagi PRi, ODi ja BGi vastu mittevaralise kahju nõudes.
7. Harju Maakohtu 28.02.2008.a otsus nr 2-06-37482. tsiviilasjas AH hagi Eesti Rahvusringhäälingu vastu tegelikkusele mittevastavate andmete ümberlükkamiseks, mittevaralise kahju hüvitamiseks 5 000 000 krooni.

8. Harju Maakohtu 04.03.2008.a otsus nr 2-07-6298 tsiviilasjas V.L.'i hagi L.M. vastu ebaõigete andmete ümberlükkamiseks ja mittevaralise kahju hüvitamiseks.
9. Harju Maakohtu 24.04.2008.a otsus nr 2-07-45392 tsiviilasjas TM hagi AS Äripäev vastu õiguste rikkumise lõpetamiseks, ebaõigete andmete ümberlükkamiseks ja mittevaralise kahju hüvitamise nõudes.
10. Harju Maakohtu 27.05.2008.a otsus nr 2-07-51825/21 tsiviilasjas AL'i hagi MTÜ vastu kahju hüvitamises ning menetluskulude jaotuse määramises.

Tartu Ringkonnakohtu praktika

1. Tartu Ringkonnakohtu 15.05.2008.a otsus nr 2-07-28122 tsiviilasjas S.T.D hagi Tartu linna vastu avaliku vabanduse nõudes.
2. Tartu Ringkonnakohtu 02.06.2008.a otsus nr 2-07-10411 tsiviilasjas J.K. hagi P.S. vastu ebaõigete andmete ümberlükkamiseks ja mittevaralise kahju hüvitamiseks.

Muu kohtupraktika

1. Tallinna Linnakohtu 01.04.2004.a otsus nr 2/21-6283/03 tsiviilasjas Giovanni Sposato hagi Eesti Ekspressi aktsiaseltsi vastu au teotava informatsiooni ümberlükkamises ja 1 000 000,00 krooni väljamõistmises ja kohtukulude hüvitamises.
2. Pärnu Maakohtu 23.01.2006.a otsus nr 2-05-2833 (2-550/2005) R.K hagi AS Pärnu Postimees vastu ajalehe artiklites esitatud faktide õigusvastaseks tunnistamise ja moraalse kahju 200 000 krooni hüvitamise nõudes.
3. Tartu Maakohtu 09.04.2008.a kohtumäärus nr 2-08-10102 tsiviilasjas R.S. avaldus J.K. vastu kohustamaks viimast avalikult vabandama ja J.K. au ja väärkuse alandamise eest moraalse kahju hüvitamise nõudes.
4. Viru Maakohtu 29.04.2008.a otsus nr 2-05-819 tsiviilasjas V.V. hagi Sillamäe Linnavalitsuse vastu au ja väärkust teotavate andmete ümberlükkamise nõudes.